

2022

Tarpinis valstybės pažangos
strategijos „Lietuva 2030“
vertinimas ir esamos situacijos
analizė

Ši ataskaita – vienas iš Valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2050“ rengimo pradinių dokumentų. Jo paskirtis yra įvertinti valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ patirtį, tarpinius pasiektus rezultatus, suteikti įžvalgų apie išmoktas pamokas tolesnėms ekspertų diskusijoms, kurios parengs pagrindus vizijai „Lietuva 2050“.

2020 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas Strateginio valdymo įstatymas numato naujos Valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2050“ priėmimą. Valstybės pažangos strategija – tai ilgesnės negu 20 metų trukmės planavimo dokumentas, rengiamas vadovaujantis Strateginio valdymo įstatymu ir kuriame nustatoma valstybės pažangos vizija, jai įgyvendinti skirtos valstybės vystymosi kryptys ir poveikio rodikliai, atspindintys siekiamus socialinės, ekonominės ir aplinkos būklės pokyčius šalies mastu. Valstybės pažangos strategija turi derėti su Nacionalinio saugumo strategija.

Įstatyme apibrėžtas toks Valstybės pažangos strategijos rengimo procesas (13 str.): 1) sprendimą dėl Valstybės pažangos strategijos rengimo priima Vyriausybė ne vėliau kaip likus 4 metams iki galiojančios Valstybės pažangos strategijos termino pabaigos, kartu patvirtindama Valstybės pažangos strategijos rengimo koncepciją; 2) aplinkos analizę atlieka Vyriausybės strateginės analizės centras; 3) Valstybės pažangos strategijos rengimą koordinuoja Vyriausybė, rengia Vyriausybės įgaliota institucija, dalyvaujant strateginio valdymo sistemos dalyviams, nurodytiems šio įstatymo 3 straipsnio 17 dalies 3, 4, 9, 10 ir 11 punktuose, ir konsultuojantis su Lietuvos savivaldybių asociacija ir kitomis suinteresuotosiomis šalimis, Seimo komitetais ir komisijomis. Valstybės pažangos strategiją tvirtina Seimas nutarimu.

Tyrimą atliko:

S. Trainauskienė, D. Gaižauskienė, V. Jėckaitė, S. Kolyta, J. Mickus, B. Popova, I. Pusevaitė, L. Sabulytė, R. Skirmantas, I. Sriebaliūtė

Informacija tyrimo citavimui:

STRATA (2021). Tarpinis valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ vertinimas ir esamos situacijos analizė. Vyriausybės strateginės analizės centras.

Parengta vykdant projektą „Įrodymais grįsto valdymo kompetencijų centro įkūrimas“ (Nr.10.1.1-ESFA-V-912-01-0025)

Pasiūlymus, pastabas ir komentarus prašome siųsti info@strata.gov.lt

Turinys

Santrumpos ir paaiškinimai	4
Santrauka	5
Įvadas	7
1 „Lietuva 2030“ rengimo, struktūros ir turinio vertinimas	10
1.1. Pagrindinės įžvalgos	19
1.1.1. Strategija buvo svarbus postūmis strateginio planavimo sistemos ir į ateitį orientuotos politinės kultūros vystymuisi	19
1.1.2. „Lietuva 2030“ stiprybė – platus visuomenės ir suinteresuotų šalių įtraukimas	19
1.1.3. Strategijos įgyvendinimo ir stebėsenos procesas pasižymėjo neapibrėžtumu	20
1.1.4. Pasirinktų rodiklių įtraukimas į strategiją dokumentui vertės nesukūrė	221
1.1.5. Išryškėjo strateginio mąstymo kultūros ir disciplinuotumo trūkumas	23
1.1.6. Į „Lietuva 2030“ strategijos rengimą nepakankamai įtraukta opozicija	23
1.1.7. Atnaujinant strategiją, reikalingas konsensusas dėl prioritetinių valstybės siekių	24
1.2. Papildomos įžvalgos	25
1.3. Apibendrinimas	26
2. Esamos situacijos analizė	28
2.1. STEAP analizė	28
2.1.1. Visuomenė ir vertybės	28
2.1.2. Mokslas, technologijos ir inovacijos	331
2.1.3. Ekonomika	345
2.1.4. Aplinka	38
2.1.5. Valdysena ir saugumas	41
2.2. Ilgalaičių Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų apžvalga	43
2.2.1. Privalomi Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai	44
2.2.2. JT DVT darbotvarkė ir Lietuva	49
2.3. Apibendrinimas	51
3. Išvados ir rekomendacijos	53
4. Priedai	55
Priedas A: Informantų sąrašas	55
Priedas B: Tarpiniai „Lietuva 2030“ pažangos rodikliai	56

Santrumpos ir paaiškinimai

ATLPS – apyvartinių taršos leidimų prekybos sistema

BVP – bendras vidaus produktas

DESI – Digital Economy and Society Index

DVT – darnaus vystymo tikslai

EPBO – Europos plėtros ir bendradarbiavimo organizacija

ES – Europos Sąjunga

FM – Finansų ministerija

IRT – Informaciniai ryšiai ir technologijos

JT – Jungtinės Tautos (JTO – Jungtinių Tautų organizacija)

KAM – Krašto apsaugos ministerija

MTEP – moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra

MTI – mokslas, technologijos ir inovacijos

NATO – Šiaurės Atlanto sutarties organizacija

SADM – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija

SGI – Sustainable governance indicators (liet. Tvarios valdysenos indeksas)

STEAP – socialiniai, technologiniai, ekonominiai, aplinkos ir politiniai veiksniai (angl. *societal, technological, economical, environmental, political*)

SUMIN – susisiekimo ministerija

ŠESD – šiltnamio efektą sukeliančios dujos

ŠMSM – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija

Santrauka

Lietuva, būdama konsoliduota demokratija su veikiančia rinkos ekonomika, integruota Vakarų bendruomenės dalimi, šiandien susiduria su sudėtingais, globaliais, tarpusavy susijusiais ir greitai kintančiais iššūkiais, kaip klimato kaita, kintantis tarptautinės sistemos poveikslas, demografinės tendencijos ir kt., kurie verčia iš naujo peržiūrėti pamatinius strateginius valstybės dokumentus. Tam, kad galėtų prisitaikyti prie išorės aplinkos pokyčių ir sėkmingai siekti savo tikslų, valstybės ilgalaikės raidos strategija, kurioje nusakoma jos vizija ir strateginiai tikslai, turi atsižvelgti į ateitį formuosiančias tendencijas, įvertinti kontekstinius apribojimus. Tokia strategija nuo kitų planavimo dokumentų skiriasi savo apimtimi ir prielaidomis, jos tikslas – suteikti struktūrą ir parametrus detalesniam ilgalaikiam ir trumpalaikiam planavimui. Sėkmingai strategijai reikalinga sinergija ir simetrija tarp tikslų, idėjų ir išteklių, kad politinių rezultatų ir sėkmės galimybės būtų panaudotos, o teigiami rezultatai dar labiau tikėtini.¹

Pripažindama tokio dokumento poreikį bei įpareigota Strateginio valdymo įstatymo, 2021 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė inicijavo naujos valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2050“ formavimą. Šioje ataskaitoje pateikiami vertinimas ir analizė prisideda prie parengiamųjų „Lietuva 2050“ darbų. Konkrečiau, tyrime nagrinėjama šiuo metu galiojanti valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“ bei pateikiama išsami esamos situacijos, įskaitant sprendimų priėmėjus saistančių ilgalaikių tarptautinių įsipareigojimų, apžvalga.

Ruošiantis naujos strategijos formavimui, svarbu įvertinti ligšiolinę Lietuvos patirtį formuojant tokio lygmens bei apimties dokumentus. Tai nebuvo pirmasis bandymas strategiškai apmąstyti valstybės ateitį: 2002 m. Lietuvos Respublikos Seimas patvirtino Valstybės ilgalaikės raidos strategiją, 2008 m. Strateginių studijų centras atliko tyrimą Valstybės didžioji (bendroji) strategija, o 2012 m. Seimas patvirtino strategiją „Lietuva 2030“. 2020 m. buvo numatytas jos tarpinis vertinimas. Trumpai, bendrą esamos Lietuvos situacijos būklę atspindi šie žodžiai: „iš esmės su Valstybe viskas gerai“ (D. Grybauskaitė, 2019 metinis pranešimas). Lietuva šiandien yra pripažinta tarptautinės bendruomenės dalimi, ES, NATO, EBPO ir kitų organizacijų narė. Nagrinėjant atidžiau pagal strategijoje „Lietuva 2030“ nustatytą esminį tikslą – tapti modernia, veržlia, atvira pasauliui, puoselėjančia savo nacionalinį tapatumą šalimi, integralia Šiaurės-Baltijos regiono dalimi, bei pagrindines raidos kryptis – sumani visuomenė, sumanus valdymas, sumani ekonomika – matyti, kad bendros raidos tendencijos teigiamos, pažangos būta, nors didelės dalies konkrečių 2020 m. užsibrėžtų tarpinių rezultatų pasiekti ir nepavyko. Visgi jie ir pati strategija vertintini plačiau – kaip tam tikras pagrindas tolesniems sprendimams, esminis valstybės valdymą, viešąjį diskursą struktūruojantis veiksnys. Rengiantis formuoti naują valstybės pažangos strategiją, svarbu tinkamai įvertinti išmoktas pamokas.

Tuo tikslu pirmojoje tyrimo dalyje, nagrinėjamas valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ rengimo procesas, struktūra ir turinys. Analizėje, kuri remiasi 2021 m. birželį-liepą Vyriausybės strateginės analizės centro (STRATA) analitikų atlikta Valstybės pažangos tarybos narių, prisidėjusių prie „Lietuva 2030“ rengimo proceso, apklausa, siekiama įvertinti strategijos rengimo gerąsias praktikas ir išmoktas pamokas, įtampas ir klausimus, kuriuos būtina apgalvoti prieš rengiant naująją valstybės pažangos strategiją. Atlikus analizę, išskirtos šios įžvalgos:

- „Lietuva 2030“ buvo svarbus postūmis valstybės strateginio planavimo sistemos ir į ateitį orientuotos politinės kultūros vystymuisi Lietuvoje
- „Lietuva 2030“ stiprybė – platus visuomenės ir suinteresuotų šalių įtraukimas
- Strategijos įgyvendinimo ir stebėsenos procesas pasižymėjo neapibrėžtumu
- Pasirinktų rodiklių įtraukimas į strategiją jos įgyvendinimui vertės nesukūrė
- Išryškėjo strateginio mąstymo kultūros ir disciplinuotumo strategiją įgyvendinant trūkumas
- Į „Lietuva 2030“ strategijos rengimą nepakankamai buvo įtraukta opozicija

1. Harry R. Yarger, *Strategic Theory for the 21st Century: The Little Book on Big Strategy*, Letort Papers, no. 12 (Carlisle Barracks, PA: Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, 2006), 1.

- Atnaujinant strategiją, reikalingas konsensusas dėl prioritetinių valstybės siekių (riboto) skaičiaus ir turinio

Atskirai pabrėžtina, jog rengiant „Lietuva 2030“ strategiją, tuometinės esamos situacijos vertinimas buvo atliktas pagal jau nustatytus politinius prioritetus, o ne sistemiską, išsamią aplinkos analizę, plačiau nenagrinėta išorės veiksnių įtaka. Vis tik, viena iš sąlygų gerai strategijai parengti yra ta, kad ji turi būti paremta išsamia tendencijų, priešasčių, galimybių ir grėsmių analize. Kitaip nei tuometinė praktika, antrojoje šios ataskaitos dalyje pristatoma dabartinės (2020-2021 m.) situacijos analizė remiasi aplinkos skenavimo studijose plačiai taikoma STEAP (liet. socialinis, technologinis, ekonominis, aplinkos ir politinis aspektai) prieiga. Tokia esamos situacijos analizė leidžia ne vien visapusiškai įvertinti tarpinius „Lietuva 2030“ pasiekimus, bet ir padeda nustatyti svarbiausius sprendžiamus iššūkius rengiantis naujam valstybės pažangos strategijai.

Atlikus analizę, išryškėjo šie svarbiausi Lietuvos socialiniai, technologiniai, ekonominiai, aplinkos ir politikos esamos situacijos elementai, kurie gali daryti reikšmingą įtaką tolesnei valstybės raidai:

- Lietuvos visuomenė – viena iš sparčiausiai senėjančių Europoje; prognozuojama, kad 2050 m. darbingo amžiaus žmonių Lietuvoje bus 34 proc. mažiau negu yra šiuo metu.
- Žmogiškojo kapitalo srityje, Lietuvos gyventojų įgūdžiai vertintini gerai (24 vieta iš 141 šalies Pasaulio ekonomikos forumo ataskaitoje), tačiau tikėtina, kad skaitmeninės transformacijos raida ateityje kels reikšmingų iššūkių dėl skaitmeninio raštingumo stokos.
- Socialinė nelygybė yra vienas didžiausių iššūkių siekiant aukštesnės gyvenimo kokybės Lietuvoje: išlaidos socialinei apsaugai Lietuvoje tebėra vienos mažiausių ES, o skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygis vienas aukščiausių.
- Skirtingais skaičiavimais, Lietuvos inovacinis pajėgumas yra nedidelis, ir, nors Lietuva turi transformacinio potencialo, pramonėje ir gamyboje dominuojant žemos ir žemos-vidutinės technologijų sektoriams, šalies ekonomikos persiorientavimas link aukštesnės pridėtinės vertės kūrimo vyksta lėtai.
- Agrarinio kraštovaizdžio, būdingo Lietuvai, būklė yra prastėjanti dėl vykstančio nuolatinio žemės ūkio intensyvėjimo.
- Nors, siekiant žiedinės ekonomikos tikslų, svarbu užtikrinti efektyvų išteklių naudojimą, tačiau Lietuvoje išteklių produktyvumo rodiklis 2014–2019 m. reikšmingai nekito ir laikotarpio pabaigoje nuo ES-27 vidurkio atsiliko 60 procentų.
- Pagal *Bertelsman Transformation Index*, Lietuva priskiriama prie konsoliduotų demokratijų su gerai veikiančia valdysenos sistema. Visgi esama ir tam tikrų trūkumų: išlieka aktuali korupcijos problema, atsispindinti bent keliuose tarptautiniuose indeksuose, žemas pasitikėjimas institucijomis (pvz., *Economist Intelligence Unit* 2020-ųjų metų Demokratijos indeksas)
- Tarp EBPO Lietuva yra 8 vietoje šalių pagal viešųjų paslaugų skaitmenizaciją, tačiau tik 36 – pagal valstybės tarnybos gebėjimus.

Esamos situacijos analizė praplėsta Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų iki 2050 m. analize, įvertinus svarbų jų vaidmenį įreminant tam tikras Lietuvos raidos trajektorijas. Atlikus pastarąją analizę, išryškėjo svarbus poreikis, kuriam iki šiol buvo skirta nepakankamai dėmesio – stiprinti valstybės institucijų ir suinteresuotų šalių įtraukimą į Darnaus vystymosi tikslų darbotvarkę visais valdžios lygmenimis bei užtikrinti efektyvią Darnaus vystymosi tikslų darbotvarkės įgyvendinimo stebėsenos sistemą.

Įvadas

Vykdydama Seimo priimto Strateginio valdymo įstatymo įpareigojimą, bei kartu pripažindama tokio dokumento poreikį sparčiai besikeičiančiame pasaulyje, 2021 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė inicijavo naujos valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2050“ formavimą. Šioje ataskaitoje pateikiami vertinimas ir analizė yra vienas iš parengiamųjų „Lietuva 2050“ darbų. Konkrečiau, tyrime nagrinėjama šiuo metu galiojanti valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“ bei pateikiama išsami esamos situacijos, įskaitant sprendimų priėmėjus saistančių ilgalaikių tarptautinių įsipareigojimų, apžvalga. Svarbu pabrėžti, kad šioje ataskaitoje vertinamas ne tiek pats su įvairiomis politikos sritimis susijęs strategijos turinys, o veikiau jos rengimo ir įgyvendinimo mechanizmas.

Valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ buvo įvardintas siekis Lietuvai tapti „modernia, veržlia, atvira pasauliui, puoselėjančia savo nacionalinį tapatumą šalimi“. Nubrėžta vizija: „Lietuva – sumani šalis, kurioje gera gyventi ir dirbti“. Įgyvendinant šią viziją, buvo vadovaujamasi šiomis pažangai svarbiomis vertybėmis:

- Atvirumas kitokiam požiūriui, pozityvioms iniciatyvoms, dialogui, bendradarbiavimui, naujovėms;
- Kūrybingumas generuojant vertingas idėjas ir jas įgyvendinant, iššūkius vertinant kaip naujas galimybes savo sėkmei kurti;
- Atsakomybė už savo veiksmus, moralumas, aktyvus rūpinimasis ne tik savimi, bet ir savo aplinka, bendruomene, savo šalimi.

Strategijoje išskirtos esminės pažangos sritys – visuomenė, ekonomika ir valdymas, kurios turėjo tapti sumaniomis, t.y.:

- Sumani visuomenė – laiminga visuomenė, kuri yra kiekvieno piliečio idėjoms, naujovėms ir iššūkiams atvira, solidari, savivaldi ir politiškai brandi;
- Sumani ekonomika – lanksti ir gebanti konkuruoti pasaulyje, aukštą pridėtinę vertę kurianti ekonomika, grindžiama žiniomis, inovacijomis, verslumu ir socialiniu atsakingumu bei „žaliuoju“ augimu;
- Sumanus valdymas – atviras ir skatinantis dalyvauti, rezultatyvus, atitinkantis visuomenės poreikius ir užtikrinantis geros kokybės paslaugas valdymas, kompetentinga ir priimanti kryptingus strateginius sprendimus valdžia.

Projekte apie pažangos sampratą Lietuvoje, Vilniaus universiteto mokslininkai V. Mačkinis, I. Budginaitė-Mačkinė ir V. Bartninkas pažymi, jog „Lietuva 2030“ strategijoje pristatoma Lietuvos pažangos vizija ir pati pažangos samprata yra postmoderni, labai aiškiai suteikianti visuomenei įrankius pačiai siekti pažangos, joje itin svarbus vertybių vaidmuo.² „Pažanga suvokiama kaip kiekvieno iš mūsų kokybinis pokytis, transformacija, kiekvieno iš mūsų atskirai ir visos visuomenės drauge. Toks strateginis susitarimas yra puikus pasiekimas, nes tai parodo bendrą suvokimą, kad mums visiems reikia stengtis įsivardinti, ko link mes judame“, – teigia V. Mačkinis.³ Pasak autorių, visuomenės gebėjimas keistis yra valstybės išlikimo garantas greit kintančiame pasaulyje ir gali būti suvokiamas kaip pažanga.

Tačiau mokslininkai atkreipia dėmesį, jog „Lietuva 2030“ strategijoje pažanga taipogi suprantama ir kaip Lietuvos pozicijos Europos ir pasaulio valstybių reitinguose pokytis. Dokumente nurodoma, kad jei pavyks viziją sėkmingai įgyvendinti 2030 metais, Lietuva bus tarp 10 pažangiausių Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybių narių pagal šiuos rodiklius: gyvenimo kokybės indeksas, laimės indeksas, demokratijos indeksas, darnios visuomenės

2. Daugiau apie projektą, žr. Vilius Mačkinis, Irma Budginaitė-Mačkinė, and Vilius Bartninkas, "Pažangos Samprata Lietuvoje: Nuo Idėjos Iki Politikos," TSPMI, 2020, <https://www.tspmi.vu.lt/projektas/pazangos-samprata-lietuvoje-nuo-idejos-iki-politikos/>.

3. Justinas Stanevičius, "Vilniaus universiteto mokslininkai: Lietuvos išlikimo garantas – gebėjimas keistis," 15min.lt, 17 2020, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/vilniaus-universiteto-mokslininkai-lietuvos-islikimo-garantas-gebėjimas-keistis-56-1425712>.

indeksas, pasaulio konkurencingumo indeksas, globalizacijos indeksas. Pažymėtina, jog daugumos tarpinių rodiklių 2020 m. nepavyko pasiekti (žr. 1 lent.).⁴

1 lentelė. Lietuvos pažangos (vizijos įgyvendinimo) rodikliai

Rodiklis	Pradinė reikšmė (2009 / 2010 m.)	Siektina tarpinė reikšmė (2020 m.)	Pasiekta reikšmė (2020m.)
Gyvenimo kokybės indeksas	23 vieta ES	15 vieta ES	12 vieta ES
Laimės indeksas	20 vieta ES	15 vieta ES	18 vieta ES
Demokratijos indeksas	22 vieta ES	15 vieta ES	22 vieta ES
Darnios visuomenės indeksas	13 vieta ES	10 vieta ES	Nebeskaiciuojamas*
Pasaulio konkurencingumo indeksas	17 vieta ES	13 vieta ES	20 vieta ES (2019 m.)
Globalizacijos indeksas	25 vieta ES	15 vieta ES	21 vieta ES (2019 m.)

* Darnios visuomenės indeksas neskaičiuojamas nuo 2010 m. Skaičiuojami lygiaverčiai žmogaus gerovės, aplinkos gerovės ir ekonominės gerovės indeksai

Tai, jog Lietuva greičiausiai 2030 m. nepasieks daugumos užsibrėžtų pažangos rodiklių (žr. 1-ąjį šio tyrimo priedą) nėra vienintelė problema. Strategiją analizavusių mokslininkų vertinimu, problemiškas ir pats požiūris į pažangą, suprantamą kaip pokytį tarptautiniuose reitinguose.⁵ Viena vertus, toks pokytis gali įvykti vien tik todėl, kad kitos valstybės netobulėja. Kita vertus, net ir labai smarkiai tobulėdama, Lietuva reitinge gali likti žemai, jei pokyčiai kitose valstybėse vykta dar sparčiau. Šių dviejų požiūrių santykio problematika, V. Mačkinio ir kt. nuomone, ypač išryškėja kalbant apie strategijos įgyvendinimą. Pirma, individo ir visuomenės transformacija tuo pačiu metu yra ir pažangos tikslas, ir pažangos įrankis, todėl tampa labai sudėtinga tokią pažangą išmatuoti. Antra ir susiję, praktiniuose dokumentuose (pažangos planuose), vertybinis dėmuo ir didysis tikslas – visuomenės transformacija – iš esmės pranyksta ir ima dominuoti aukštesnių reitingų siekis.

Visionary Analytics atliktoje „Lietuva 2030“ įgyvendinimo mechanizmo analizės ataskaitoje (2014) pažymima, kad didžiausios „Lietuva 2030“ įgyvendinimo spragos gali būti susijusios su ryšių bei sąsajų tarp strategijos bei žemesnio lygmens planavimo dokumentų stygiu. Ataskaitoje prognozuota, kad pažangos tikslų vykdymo stebėsenos bei organizavimo procesui nesant institucionalizuotam, Valstybės pažangos tarybos narių, kitų partnerių ir dalyvių entuziazmas blės; augs ekspertų ir visuomenės nusivylimas; dėl politikų neįsitraukimo bei savininkiškumo jausmo trūkumo, rekomendacijos nebus įgyvendintos.⁶ Tačiau EBPO 2021 m. ataskaitoje apie įrodymų pasitelkimą Lietuvos vyriausybėje konstatuojama, jog Lietuvos strateginio planavimo sistema yra gerai institucionalizuota, išvystytas atitinkamų padalinių ministerijose tinklas, tačiau ji vis dar yra pernelyg sudėtinga: 2019 m. buvo skaičiuojama apie 250 įvairių strateginio pobūdžio dokumentų, o veiksmų planuose numatyta apie 1800 stebėsenos rodiklių. Tokia sistema apsunkina tikslų stebėseną ir įgyvendinimą, išskaidomi valstybės riboti resursai⁷. 2019 m. ESTEP ir PWC atliktame Lietuvos ūkio sektorių po 2020 m. finansavimo vertinime taip pat pažymimas strateginio planavimo sistemos dėmesys tikslų formulavimui, ir nepakankamas dėmesys intervencijoms, todėl didelė dalimi išlieka tie patys aktualūs valstybės politikos tikslai.

Vieni pirmųjų žingsnių, reikalingų pradedant pasirengimą naujos Valstybės pažangos strategijos rengimui, yra reflektuoti „Lietuva 2030“ rengimo proceso pamokas. Šiuo tikslu atliktas „Lietuva 2030“ rengimo, struktūros ir turinio vertinimas, pateikiamas pirmame skyriuje. Kartu pateikiamos 2021 m. birželio – liepos mėn. STRATA atliktų dalies prie pažangos strategijos prisidėjusių asmenų apklausos bei interviu metu išryškėjusios esminės įžvalgos. Atliktas tarpinių valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ rodiklių vertinimas pateikiamas šios ataskaitos priede. Greta „Lietuva 2030“ pamokų įvertinimo, remiantis STEAP prieiga, atlikta esamos Lietuvos situacijos analizė (žr. 2 skyrių). Ši analizė - tai tarsi valstybės esamos padėties „nuotrauka“, žyminti atskaitos tašką formuluojant ateities pažangos tikslus. Siekiant tinkamai atspindėti esamą valstybės situaciją, svarbu įvertinti ir

4. Pažangos rodikliai nurodyti Valstybės pažangos strategijos 2-ame priede. Žr. Lietuvos Respublikos Seimas, „Dėl Valstybės Pažangos Strategijos "Lietuvos Pažangos Strategija "Lietuva 2030" Patvirtinimo," Pub. L. No. XI–2015 (2012), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425517>. 2020 m. reikšmės -- STRATA surinkta informacija.

5. Stanevičius, „Vilniaus universiteto mokslininkai.“

6. „Lietuva 2030“ įgyvendinimo mechanizmo analizė“ (Visionary Analytics, 2014), <https://www.visionary.lt/wp-content/uploads/2019/05/LT2030-igvyvendinimo-mechanizmo-analize-2014-10-17.pdf>, p. 46

7. OECD (2021) Mobilising Evidence at the Centre of Government in Lithuania

jau dabar Lietuvos priimtus tarptautinius įsipareigojimus iki 2050-ųjų, kurių įgyvendinimu jau šiandien turi rūpintis atsakingi valstybės sprendimų priėmėjai ir politikos formuotojai. Trečiajame skyriuje pateikiamos išvados ir rekomendacijos. Šioje ataskaitoje pateikiamos įžvalgos bus plėtojamos tolesnių pasirengimo „Lietuva 2050“ strategijai darbų metu. Taikoma metodinė prieiga pagal įrodymais grįstų priemonių sąrašą yra programų vertinimas.⁸

Vertinimo objektas – valstybės pažangos „Lietuva 2030“ strategija, jos rengimo ir įgyvendinimo procesas. Jos vertinimas atliekamas tokia apimtimi: įgyvendinimo rezultatyvumas (iš dalies, tarpinė ataskaita), taip pat rengimo procesas dalyvių požiūriu, įgyvendinimo aspektai. Atitinkamai, pirmame skyriuje pateikiama strategijos „Lietuva 2030“ analizė, antrame – esamos situacijos bei tarptautinių įsipareigojimų analizė, formuojanti tam tikrus siūlymus ir svarstytinus klausimus rengiant strategiją „Lietuva 2050“. Toliau seka išvados ir rekomendacijos.

8. „Programų Vertinimo Metodikos Taikymo Rekomendacijos“ (Lietuvos Respublikos finansų ministerija, 2011), https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/LT_ver/Veiklos_sritys/Veiklos_efektyvumo_tobulinimas/PVrekomendacijos2011.pdf.

1. „Lietuva 2030“ rengimo, struktūros ir turinio vertinimas

Lietuvos Respublikos Seimui priėmus strateginio valdymo įstatymą, kartu buvo pavesta Vyriausybei parengti naują valstybės pažangos strategiją ir pateikti ją Seimui. Naujos strategijos poreikį pripažįsta ir pati Vyriausybė. Įvertinus atotrūkį tarp planuotų ir realiai 2020 m. pasiektų LT2030 rezultatų, bei tai, kad iškilo naujos strategijos poreikis, atsižvelgiant į tokius aspektus, kaip žalioji, skaitmeninė transformacija ir kt., remdamasi „*evaluate first*“ (angl. – pirmiausia įvertinti) principu, ji pavedė Vyriausybės strateginės analizės centrui (STRATA) atlikti dabar galiojančios strategijos vertinimą – ne tik tarpinių rezultatų aspektu, bet ir siekiant giliau atskleisti jo formavimo procesą, išmoktas pamokas. Kartu pavesta atlikti esamos situacijos analizę.

Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ apibrėžta pažangos vizija buvo siekti pažadinti visuomenės ir kiekvieno jos nario kūrybiškumą, susitelkti prie idėjų, kurios padėtų Lietuvai tapti modernia, veržlia, atvira pasauliui, puoselėjančia savo nacionalinį tapatumą šalimi. Lietuva projektuota kaip sumani šalis, kurioje gera gyventi ir dirbti. Strategijoje išdėstytas siekis „tapti integralia, sėkminga, politiškai ir ekonomiškai konsoliduota Šiaurės ir Baltijos valstybių regiono, į kuri įeity penkios Šiaurės ir trys Baltijos valstybės, dalimi“.⁹

Nors bendrai Lietuvos situacija yra gera, padaryta pažanga įvairiose srityse, visgi didžiosios daugumos užsibrėžtų tarpinių 2020 m. rodiklių nepavyko pasiekti. Šią strategiją analizavusių VU mokslininkų teigimu, Lietuva šios strategijos jau neįgyvendins. Tai natūraliai kelia klausimus apie priežastis, dėl kurių nepavyko tinkamai įgyvendinti „Lietuva 2030“ tikslų ir uždavinių bei apie pamokas, kurias privalu išmokti rengiant naują valstybės pažangos strategiją.

Atitinkamai, šio tyrimo uždaviniai yra:

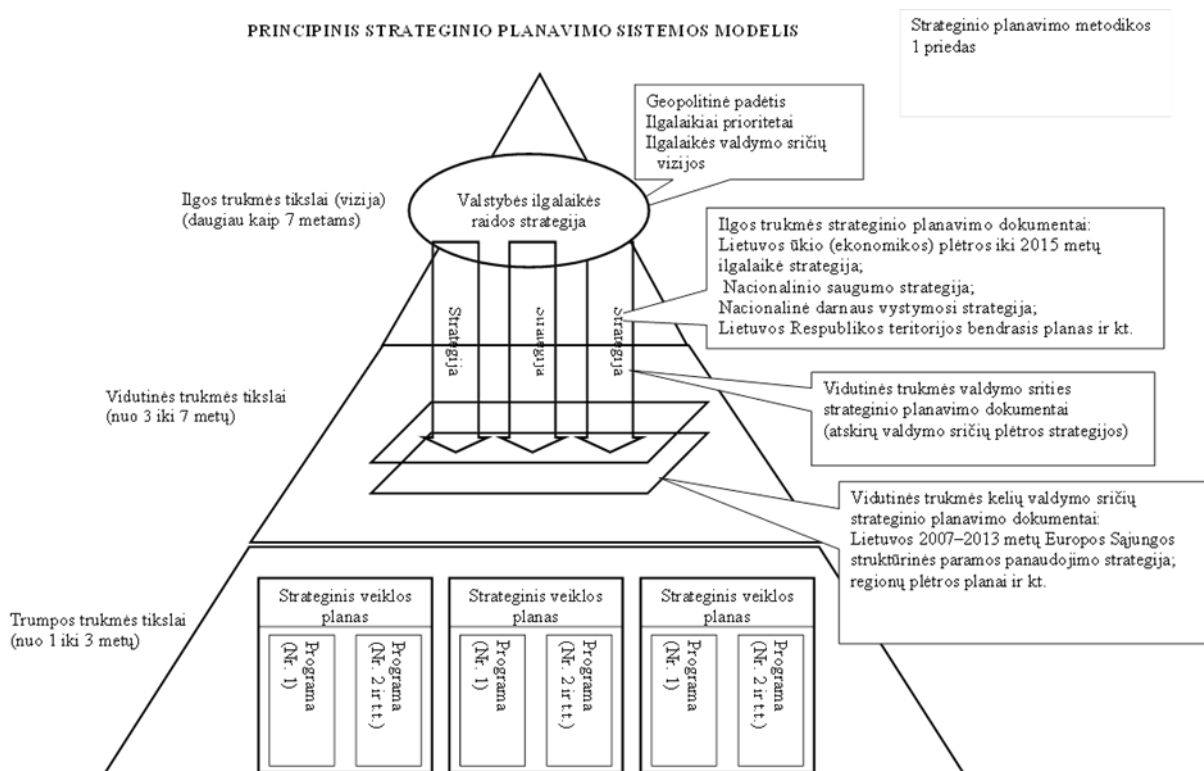
1. Atlikti „Lietuva 2030“ strategijos rezultatyvumo tarpinį vertinimą. Analizuojant ir lyginant planuotus bei faktiškai pasiektus tikslus įvertinamas programos rezultatyvumas. Šiuo aspektu vertinama, ar buvo pasiekta tai, kas buvo numatyta, bei kokie veiksniai daro/ darė įtaką rezultatų pasiekimui (arba ne). Šis aspektas laikomas labiausiai tinkamu tarpiniams ir baigiamiesiems vertinimams.
2. Išanalizuoti „Lietuva 2030“ rengimo procesą metodologiniu aspektu, pateikti rekomendacijų dėl jo galimo tobulinimo rengiant naują Valstybės pažangos strategiją.
3. Atsižvelgiant į tarpinio vertinimo rezultatus, pateikti rekomendacijas dėl programos tęstinumo ar naujos programos rengimo.
4. Atlikti esamos situacijos analizę, kartu su ilgalaikiais tarptautiniais įsipareigojimais.

Vertinimo metodai: teisės aktų analizė, interviu, stebėsenos duomenys, antrinių šaltinių analizė.

Vertinimo analizės pagrindas: Strateginio planavimo metodika (patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. birželio 6 d. nutarimu Nr. 827, suvestinė redakcija, galiojanti iki 2010 m. rugpjūčio 31 d., suvestinė redakcija, galiojanti iki 2012 m. gruodžio 31 d.), kurioje buvo įtvirtintas „Principinis strateginio planavimo modelis“ (žr. Pav. 1) ir JK Vyriausybės Strategijų rengimo metodinės gairės *Strategy Survival Guide*. Esamos situacijos analizė parengta remiantis Strateginio valdymo įstatymo, Strateginio valdymo metodikos (patvirtintos Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. balandžio 28 d. nutarimu Nr. 292) nuostatomis bei remiantis STEEP / STEAP (angl. *societal, technological, economic, environmental, political*, liet. socialiniai, technologiniai, ekonomikos, aplinkos, politiniai veiksniai) prieiga.

9. Lietuvos Respublikos Seimas, Dėl Valstybės pažangos strategijos "Lietuvos pažangos strategija "Lietuva 2030" patvirtinimo. Žr. 3.7.

Pav. 1 Strateginio planavimo sistemos modelis

Rengimo procesas: Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2010 m. kovo 3 d. sudarė Vyriausybės komisiją – Valstybės pažangos tarybą (toliau – Taryba), kurios tikslas – bendradarbiaujant su visuomene, socialiniais ir ekonominiais partneriais, parengti Lietuvos ilgalaikės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ projektą. Prie šio proceso buvo pakviesta prisijungti akademinė, bendruomenė, nevyriausybinių organizacijos, verslo atstovai ir „visi, kuriems svarbi Lietuvos ateitis“¹⁰. Buvo sudarytos trys teminės darbo grupės: „Sumani ekonomika“, „Kūrybinė visuomenė“, „Pilietinė visuomenė ir vertybės“, kurios turėjo teikti pasiūlymus Tarybai. Siekiant įtraukti piliečius ir bendruomenių atstovus į vizijos „Lietuva 2030“ kūrimo procesą, Lietuvos miestuose buvo suburti idėjų generavimo centrai, kuriuose buvo organizuojamos diskusijos apie tai, kaip turėtų atrodyti Lietuva 2030 metais, visoje Lietuvoje vyko Nacionalinė idėjų diena, visą strategijos rengimo laikotarpį veikė idėjų bankas ir kt.. Parlamento frakcijų atstovai buvo pakviesti jungtis ir bendradarbiauti strategijos rengime, akcentuojant „gerų idėjų svarbą ir plataus konsensuso dėl vizijos „Lietuva 2030“ ir šalies plėtros krypčių poreikį“. Strategijoje teigiama, kad jos rengimo procesas buvo „organizuotas taip, kad jame galėtų dalyvauti kuo daugiau visuomenės atstovų ir socialinių partnerių“. Bendrai, strategijos rengėju įvardinta visuomenė, o procesui vadovavo Taryba (didelis jos narių indėlis rengiant šį projektą pažymėtas svarstymų Seime metu). Parengtas „Lietuva 2030“ dokumentas pateiktas ir patvirtintas 2012 m. gegužės 15 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu Nr. XI-2015. Tačiau balsavimo rezultatai atskleidžia nevieningą Seimo frakcijų požiūrį į šį dokumentą: už balsavo 57 Seimo nariai, prieš – 3, susilaikė – 28 (susilaikė Lietuvos socialdemokratų partijos, dalis Liberalų ir Centro, Darbo partijos frakcijų narių, susilaikė ar balsavo prieš – dalis Tvarkos ir Teisingumo, Krikščionių partijos atstovų).

Strategijos struktūra, turinys bei pasiekti rezultatai. „Lietuva 2030“ strategiją sudaro šios pagrindinės dalys: I. Įžanga, kurioje apibrėžta, kad Lietuvos pažangos strategija – tai valstybės vizija ir raidos prioritetai bei jų įgyvendinimo kryptys iki 2030 metų; II. dalyje apibūdinti strategijos rengimo ir įgyvendinimo procesai; III. dalis pagrindžia strategijos poreikį ir paskirtį; IV. dalis nusako Lietuvos viziją, vertybes, kuriomis bus vadovaujamasi siekiant vizijos įgyvendinimo, tolesnėse dalyse – V-VII, išskleidžiamos šalies raidos kryptys (kritiniai pažangos veiksniai), t.y. sumani visuomenė, sumani ekonomika ir sumani valdysena, nurodant, kokios būklės ateityje ir kaip bus siekiama. Prieduose pateikta atitinkamų sričių esamos situacijos apžvalga, pažangos rodikliai (iki 2030 m., su tarpinėmis reikšmėmis 2020 m.), taip pat – rengimo ir įgyvendinimo procesai.

10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2010-10-06 raštas Lietuvos Respublikos Seimo frakcijoms 73-3703

Bendrą Lietuvos situacijos vertinimą atspindi šie Prezidentės D. Grybauskaitės žodžiai 2019 m. metiniame pranešime: „iš esmės su Valstybe viskas gerai“¹¹. Pasak Prezidentės, valstybės brandą rodo Lietuvos tarptautinis pripažinimas. Jau daugiau nei penkiolika metų Lietuva yra ES ir NATO narė, 2018 m. tapo EBPO nare. Bertelsmano fondo atliekamo Transformacijos 2020 metų indekse (BTI)¹², Lietuva vertinama kaip konsoliduota demokratija (9.50 balo iš 10, arba #4 iš 137 valstybių pagal politinės transformacijos būklę), su labai pažangia ekonomika (9.11 balo, arba #5 pagal ekonomikos transformacijos būklę) ir labai gera valdysena (7.21 balo, arba #6 pagal valdysenos transformaciją). 2012-2020 m. laikotarpiu Lietuvos BTI vertinimai nežymiai kito, tačiau visgi stebimos bendros teigiamos tendencijos: demokratijos statusas pakilo 0.15 punkto (nuo 9.35 iki 9.50), ekonomikos – pakilo 0.40 punkto (nuo 8.71 iki 9.11), valdysenos – pakilo 0.06 punkto (nuo 7.15 iki 7.21).

Pagrindinis Strategijoje apibrėžtas Lietuvos siekis – tapti integralia, sėkminga, politiškai ir ekonomiškai konsoliduota Šiaurės ir Baltijos valstybių regionu, į kuri įeity penkios Šiaurės ir trys Baltijos valstybės, dalimi. Šiame tikslu susipina kelios priegios ir galimos vertinimo kategorijos: geo-politinė dimensija, socio-ekonominis valstybės modelis, kultūrinė tradicija (Strategijoje akcentuojama vertybinė konvergencija link gerovės valstybės). Bene ryškiausias patvirtinimas, kad (iš dalies) šį tikslą Lietuvai pavyko pasiekti – jos priskyrimas prie Šiaurės Europos regiono JTO šalių ir regionų klasifikacijoje¹³. Regiono šalys yra glaudžiai tarpusavyje susiję prekybos, investicijų, žmonių mobilumo, bankų srityse, ir dėl to, taip pat dėl politinių, kultūrinių ir istorinių ryšių kartais vadinamos Šiaurės-Baltijos regionu, teigia H. Hilmarsson¹⁴. Mokslininko nuomone, ekonominės ir politinės šalių tarpusavio integracijos laipsnis skiriasi - dėl skirtingų ekonominių ir politinių interesų, taip pat saugumo klausimų; skiriasi jų požūriai į Europos integraciją, NATO. Veikdamos kartu, jos galėtų daryti sistemai poveikį (pvz., ES viduje), tačiau dabar to neleidžia pasiekti skirtingas integracijos laipsnis. Šiaurės šalys yra gerovės valstybės ir jų ekonominė – socialinė politika labai skiriasi nuo „neoliberalių Baltijos valstybių su minimaliais socialinio saugumo tinklais“. Vis dar labai skiriasi ekonominis šalių išsivystymo lygis, todėl keliamas klausimas dėl tolesnio bendradarbiavimo gilinimo galimybių.

Kaip pastebi E. Vareikis, Lietuvoje nevyksta kokia nors nuoseklesnė diskusija apie geopolitinę šalies ateitį, tad sunku išskirti kokią nors vyraujančią nacionalinę geopolitinę idėją. Dažniausiai dabartinė situacija yra pripažįstama kaip lietuvius tenkinanti. Kai kurios apklausos rodo, kad, gyventojų nuomone, laiminga Lietuva turėtų būti panaši į Skandinavijos valstybes (tokią Lietuvą sukurti siekia ir strategija Lietuva 2030), tačiau tai veikiau politinis, o ne geopolitinis projektas¹⁵. Visgi ateityje, autoriaus nuomone, Baltijos šalys matomos kaip integruotos euroatlantinės erdvės dalis, turinti geras galimybes tapti naujojo Vidurio Europoje besiformuojančio galios centro narėmis arba stipriu Šiaurės Vakarų Europos pakraščiu.

L. Gudžinskas (2014) Lietuvos gerovės valstybės raidą įstojus į ES apibūdino kaip „dreifuojančią“; nors finansinės sąlygos gerėjo, pati gerovės valstybė vystosi gana inertiškai. Nors formaliai išlaikytas universalumo principas, dėl efektyvumo ir skaidrumo problemų jo realus įgyvendinimas iš dalies yra fiktyvus¹⁶. Nepaisant „socialinių investicijų“ koncepcijos patrauklumo, jos empirinio patvirtinimo bei politinės valios, kurią išreiškė valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“, siekti suartėjimo su Šiaurės šalimis, praktiškai įgyvendinti šią koncepciją Lietuvoje gali būti sunku. Skirtingai nei Estijoje ir kai kuriose kitose gretimose šalyse, tokios gerovės sistemos kaip švietimas ar sveikatos apsauga Lietuvoje yra labiau orientuojamos į tretinį ar antrinį paslaugų lygmenį.

Tiek L. Gudžinskas, tiek I. Gaižauskaitė (2019) analizavo pasitikėjimo institucijomis problemą, pagal kurią Baltijos valstybės bendrai gerokai atsilieka nuo Šiaurės šalių, tačiau Estija visgi išsiskiria ne tik iš Baltijos valstybių, bet ir apskritai visame VRE regione. Mokslininkės teigimu, Baltijos šalyse, ypač Lietuvoje ir Latvijoje, pasitikėjimas vis

11. <https://www.lrp.lt/lt/lietuvos-respublikos-prezidentės-dalios-grybauskaitės-metinis-pranešimas/32606>

12. Į BTI lyginamąją analizę nėra įtrauktos konsoliduotos demokratijos ir išvystytos ekonomikos šalys – EBPO narės iki 1989 metų, taip pat labai mažos valstybės (mažiau nei 1 mln. gyventojų)

13. <https://esa.un.org/MigFlows/Definition%20of%20regions.pdf>

14. H. Hilmarsson (2019), „The Nordic-Baltic Region: Are There Common Pathways for The Future Cooperation?“ Taikomoji Ekonomika. Sisteminiai tyrimai

15. E. Vareikis. „Kelyje į antrąjį šimtmetį. Geopolitinė Baltijos valstybių ateitis politikų ir politologų vizijose**“. Lietuvos metinė strateginė apžvalga 2017-2018, 16 tomas, p. 21

16. L. Gudžinskas, „Europeizacija ir gerovės valstybė Lietuvoje: institucinės sankirtos“. Politologija, 2014 / 4 (76)

dar yra trūkstamas išteklius, nors Estijoje pasitikėjimo pagrindinėmis politinėmis institucijomis (šalies parlamentu ir vyriausybe) lygmuo artėja link aukštu pasitikėjimu pasižyminčių Europos šalių lygmenis¹⁷.

Apibendrinant, galima teigti, kad pagrindinį strateginį tikslą pavyko pasiekti iš dalies. Toliau pateikiame trumpą strategijoje nustatytų pagrindinių šalies raidos kryptių įgyvendinimo tarpinį rezultatyvumo vertinimą (tikslų lygmenyje).

Prioritetas: sumani visuomenė. Su šio prioriteto įgyvendinimu sietini 2014–2020 m. Nacionalinės pažangos programoje apibrėžti 1 prioritetas: Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra; 2 prioritetas: Veikli ir solidari visuomenė. ESTEP 2019 m. atlikto „Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas“ galutinėje ataskaitoje šiai sričiai pasiūlyti net keli nauji tikslai: 1) MTI politikos institucijų tinklo konsolidavimas ir plėtra (kartu susijusi ir su sumanios ekonomikos prioritetu); 2) Žmogiškųjų išteklių plėtra ir didesnis dėmesys žmonių gražinimui; 3) Darbo rinkos patrauklumo didinimas ir efektyvesnis esamo darbo rinkos potencialo panaudojimas; 4) Prevencijos priemonių ir asmens sveikatos priežiūros paslaugų veiksmingumo, sveikatos apsaugos sistemos efektyvumo didinimas, kokybės ir saugos užtikrinimas. Pažymimi visuomenės kultūrinio aktyvumo netolygumai. Vertinimo ataskaitos priede, analizuojančiame švietimo sektorių, nurodomos tokios pagrindinės problemos: žema ugdymo kokybė, nepakankamas aukštojo mokslo efektyvumas, ugdymo kokybė ir konkurencingumas; žemas profesinio mokymo patrauklumas; nepopuliarus mokymasis visą gyvenimą. Atitinkamai, siūlomi tikslai po 2020 m. srityje yra: gerinti bendrojo ugdymo rezultatus ir mažinti ugdymo kokybės netolygumus; didinti aukštojo mokslo efektyvumą, ugdymo kokybę ir konkurencingumą; kelti profesinio mokymo kokybę ir patrauklumą; kelti mokymosi visą gyvenimą poreikį ir vertę visuomenėje.

ESTEP (2019) atliktame demografijos srities vertinime nurodoma, jog Strategijos „Sumanios visuomenės“ srities kryptis „Solidari visuomenė“ įvardija ilgalaikius demografijos ir migracijos tikslus migracijos srityje, visų pirma, siekiama palaikyti ryšius su užsienio lietuviais. Naujesniuose dokumentuose tikslai formuluojami plačiau ir 2018 m. patvirtintoje Demografijos ir migracijos strategijoje tikslai apima visus migracijos aspektus. Demografijos srityje numatyta kurti šeimai palankią aplinką bei vyresnio amžiaus žmonių integraciją. Konstatuojama, jog bendrą žmogiškųjų išteklių (o gal tiksliau – žmogiškojo kapitalo?) trūkumo problemą (bei susijusią – tapatybės nykimo problemą) lemia tokios priežastys, kaip didelė grynoji emigracija, nepakankamas gimstamumas, trumpa sveiko gyvenimo trukmė, didelis mirtingumas. Todėl žvelgiant į ateitį, siūloma, galvojant apie tvarų visuomenės gyvenimo kokybės augimo, formuluoti tikslą išlaikyti ir padidinti kvalifikuotų, dirbingų ir motyvuotų dirbti žmonių skaičių Lietuvoje, padidinti Lietuvos gyventojų skaičių juos įgalinant kurti savo ir visuomenės gerovę. Susiję tikslai - švietimas, sveikata, kultūra ir viešasis valdymas.

Prioritetas: sumanus valdymas. Įgyvendinant šį valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ prioritetą, Lietuvoje 2012 m. pradžioje buvo patvirtinta Viešojo valdymo tobulinimo 2012–2020 m. programa, o pagrindiniame „Lietuva 2030“ įgyvendinančiame nacionaliniame strateginiame dokumente – 2014–2020 m. Nacionalinės pažangos programoje¹⁸ apibrėžtas 5 prioritetas „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“. Jis nukreiptas į tris tikslus: 1) stiprinti strategines kompetencijas viešojo valdymo institucijose ir gerinti šių institucijų veiklos valdymą; 2) užtikrinti viešojo valdymo procesų atvirumą ir skatinti visuomenę aktyviai juose dalyvauti; 3) gerinti paslaugų kokybę ir didinti jų prieinamumą visuomenei. Bendrieji tikslai taip pat detalizuoti Vyriausybės programos įgyvendinimo plane, sektoriai uždaviniai (pvz., kova su korupcija) atsispindi atitinkamose sektorinėse programose. 2014–2020 m. ES fondų investicijų veiksmų programoje išskirto 10 prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ uždaviniai: padidinti valdymo orientaciją į rezultatus; padidinti viešojo valdymo procesų skaidrumą ir atvirumą; pagerinti visuomenei teikiamų paslaugų kokybę, didinant jų atitikimą visuomenės poreikiams; pagerinti verslo reguliavimo aplinką; pagerinti žmogiškųjų išteklių valdymą valstybės tarnyboje.

Šios programos tarpinį vertinimą 2019 m. atlikusių PPMI mokslininkų¹⁹ atlikta viešojo valdymo būklės analizė parodė, kad pagrindiniai rodikliai – valdymo efektyvumo, reglamentavimo kokybės, korupcijos suvokimo ir

17. I. Gaižauskaitė. „Socialinio ir politinio (ne)pasitikėjimo kaita Baltijos šalyse 1990-2018 m.“. Lietuvos socialinė raida, 2019, Nr. 8

18. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.439028/cAtxmtCmfv>

19. PPMI (2019). Veiksmų programos prioriteto „Visuomenės poreikius atitinkantis ir pažangus viešasis valdymas“ įgyvendinimo tarpinis pažangos vertinimas

dalyvavimo viešajame valdyme, teikiamų paslaugų kokybės ir pasitikėjimo viešojo valdymo institucijomis – keitėsi nedaug, tad investicijų tęstinis tinkamumas yra aukštas. Ypač aktualios yra investicijos tose srityse, kur stebimos neigiamos rodiklių reikšmių kitimo tendencijos arba pažanga yra nepakankama. Pasaulio banko vertinimu, 2015–2017 m. Lietuvoje mažėjo valdymo efektyvumas ir reglamentavimo kokybė; taip pat, lyginant su kitomis šalimis, mažėjo elektroninės valdžios išsivystymas ir viešojo administravimo profesionalumas. Nors analizuotu laikotarpiu didėjo korupcijos suvokimo indeksas ir elektroniniu būdu teikiamų paslaugų dalis, gerėjo gyventojų nuomonė apie valstybės tarnautojų veiklą ir pasitikėjimas teismais, pažanga gerinant šiuos rodiklius buvo santykinai nedidelė. Kita vertus, ES lygmeniu Lietuva pasižymėjo aukštu Vyriausybės duomenų atvirumu, teisminės sistemos efektyvumu ir verslui palankia aplinka pagal „Doing Business“ indeksą. Pranešimo autoriai teigia, jog 2021–2027 m. laikotarpiu Lietuvoje reikalinga spręsti viešojo valdymo trūkumus dėl viešojo valdymo atvirumo, inovacijų viešajame sektoriuje, teisėkūros proceso ir žmogiškųjų išteklių valdymo.

ESTEP 2019 m. atlikto „Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Viešasis valdymas“ ataskaitoje²⁰ nurodomos šios pagrindinės viešojo valdymo problemos: 1) vidutiniška ir nevienoda viešojo valdymo kokybė ir efektyvumas; 2) nepakankamai kokybiškos viešosios paslaugos; 3) didelė korupcijos rizika; 4) mažas visuomenės įsitraukimas į viešojo valdymo procesus. Todėl laikotarpiui po 2020 m. siūlomi tapatūs ankstesniam laikotarpiui valstybės tikslai: 1) stiprinti strategines kompetencijas viešojo valdymo institucijose ir gerinti šių institucijų veiklos valdymą; 2) gerinti paslaugų kokybę ir didinti jų prieinamumą visuomenei; 3) užtikrinti viešojo valdymo procesų atvirumą ir skatinti visuomenę aktyviai juose dalyvauti. Kaip nurodoma galutinėje vertinimo ataskaitoje, pagrindinė priežastis, kodėl kai kuriuose sektoriuose pasiūlyta mažai naujų tikslų (viešajame valdyme – tik kova su korupcija), yra ta, kad senieji dar nepasiekti.

Prioritetas: sumani ekonomika. PWC atliktame (2019) „Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Mokslas, technologijos ir inovacijos“ nurodoma, jog 2014–2020 m. Nacionalinėje pažangos programoje (NPP) pirmuoju prioritetu „Visuomenės ugdymas, mokslas ir kultūra“ viena iš Lietuvos prioritetinių sričių numatomas žinių kūrimo skatinimas, sklaida ir naudojimas²¹. NPP ketvirtojo prioriteto bendrasis tikslas „Skatinti ekonomikos orientaciją į aukštą pridėtinę vertę“ numato prioritetinius tikslus, susijusius su verslo inovatyvumo skatinimu ir MTI (mokslo, technologijų ir inovacijų) investicijų pritraukimu bei infrastruktūros kūrimu. Ataskaitoje teigiama, jog siekiant užsibrėžtų tikslų buvo planuojama stiprinti MTI finansavimo sistemą, sukuriant ribotą MTI prioritetinių sričių sąrašą, vystant MTI infrastruktūrą bei skatinant visapusišką mokslo ir tyrimų institucijų bei verslo sektoriaus bendradarbiavimą ir komercializaciją. XVII Lietuvos Vyriausybės programos tikslai buvo orientuoti į inovatyvios ekonomikos kūrimą, didelį dėmesį skiriant MTI veiklų kūrimui ir plėtrai. 2014–2020 m. ES struktūrinių fondų veiksmų programoje taip pat numatyta MTI skatinimas tiek privačiame, tiek viešajame sektoriuose, skatinant sumanios specializacijos strategiją, remiant technologinius ir taikomuosius tyrimus bei kitas priemones. Kiti susiję strateginio lygmens įgyvendinantys dokumentai - Investicijų skatinimo ir pramonės plėtros 2014–2020 metų programa, Lietuvos inovacijų plėtros 2014–2020 metų programa, patvirtintos Lietuvos mokslo ir inovacijų politikos kaitos gairės.

Vertinimo ataskaitoje teigiama, jog MTI sistema Lietuvoje vystosi, pradedant inovacijų populiarinimu nuo pat ankstyvojo švietimo (išmaniosios klasės, robotikos klasės), baigiant nedidele, bet sėkmingai veikiančia aukštos pridėtinės vertės pramone (bio-technologijų, lazerių sektoriai), tačiau mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros veiklos lygis Lietuvoje vis dar išlieka žemas. 2018 m. Europos inovacijų švieslentėje (angl. *European Innovation Scoreboard*) Lietuva pagal inovacijų sistemos veiklą (angl. *performance of innovation system*) užėmė 20 vietą tarp 28 ES valstybių, tačiau lyginant mokslo ir inovacijų sistemos pokytį nuo 2010 m. iki 2017 m. Lietuva pasiekė geriausius rezultatus (20,1 proc. pagerėjimas), kai tuo metu, kaimyninių šalių inovacijų sistemų vertinimai kilo mažiau. Vertinant kitą svarbų EK Jungtinių tyrimų centro skaičiuojamą inovacijų išieigos rodiklį (angl. *Innovation output indicator*) Lietuva yra trečioje vietoje nuo galo tarp 28 ES valstybių. Konstatuojama, jog viešosiomis lėšomis finansuojamo mokslo ir inovacijų rezultatai yra prasti. Pagrindinės priežastys – nepakankama kritinė tyrėjų masė, Didelė inovacijų rizika ir administracinė našta; Lietuvos MTI sistemos integracijos Lietuvoje ir į tarptautinės vertės grandines stoka; Nepakankamos investicijos į MTI. Todėl siūlomi tikslai sričiai po 2020 m.: didinti tyrėjų skaičių Lietuvoje; mažinti su inovacijų kūrimu susijusią riziką ir administracines sąnaudas; Integruoti

20. ESTEP (2019). Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Viešasis valdymas P. 23

21. PWC (2019) Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: mokslas, technologijos ir inovacijos

MTI vertės kūrimo grandinę Lietuvoje ir tarptautinėje rinkoje bei skatinti produktų ir paslaugų komercializaciją ir aukšto lygio mokslinius tyrimus; Sudaryti investicijoms į MTI patrauklią aplinką finansinėmis ir nefinansinėmis priemonėmis.

Galutinėje vertinimo ataskaitoje ši sritis, ypač investicijų į MTEP, mokymosi visą gyvenimą rezultatai, pateikiama kaip pavyzdys kalbant apie tikslus ir tinkamų įgyvendinimo priemonių suradimo svarbą, kadangi proveržius valstybėse lemia ne strateginių dokumentų skaičius, bet realus užsibrėžtų tikslų įgyvendinimas. Nepaisant ilgalaikių ženklių investicijų, rezultatai šiose srityse negerėja arba gerėja labai lėtai. Tai rodo, kad problemoms spręsti nesurastas tinkamas intervencijų rinkinys ir didžiausią dėmesį reikėtų skirti efektyvių intervencijų identifikavimui.

Ekonomikos srityje taip pat atliktas verslo skatinimo vertinimas. PWC parengtoje ataskaitoje²² nurodoma, jog Lietuvos pažangos strategijos „Lietuva 2030“ „Sumanios ekonomikos“ srities ilgalaikiai verslo politikos tikslai apima iniciatyvas trijose pagrindinėse kryptyse: 1) verslo aplinka, 2) socialinė verslo atsakomybė bei darnus išteklių panaudojimas ir 3) ekonomikos integralumas. Strategiją įgyvendinančioje Nacionalinėje 2014–2020 m. pažangos programoje (NPP) suformuotas prioritetas „Ekonominiam augimui palanki aplinka“, kur vienas iš tikslų siekia „sukurti palankias verslumo ir darnios verslo plėtros sąlygas“. Kitas aktualaus NPP prioritetas – „Į aukštą pridėtinę vertę orientuota, integrali ekonomika“. 2017 m. patvirtintame XVII Vyriausybės programos įgyvendinimo plane buvo pasirinktas prioritetas „Darni ir konkurencinga ekonomikos plėtra“, be to, su verslo konkurencingumu ir pridėtinės vertės didinimu susiję tikslai keliami ir sektorinėse vidutinio laikotarpio strategijose, kaip Verslumo veiksmų 2014–2020 m. planas, Investicijų skatinimo ir pramonės plėtros 2014–2020 m. programa ir kt. Teigiama, jog Lietuvos ekonomika per pastaruosius metus augo vidutiniškai 3,2 proc. kasmet. Toks augimo tempas maždaug dvigubai viršija ES28 augimą ir yra labai panašus į daugelio kitų Centrinės ir Rytų Europos šalių ekonomikos augimo spartą. Visgi, Lietuvos palyginimą su kitomis šalimis pagal rodiklius vienam gyventojui komplikuoja išskirtinai dideli emigracijos iš Lietuvos mastai. Ataskaitos autoriai, remdamiesi EBPO Lietuvos ekonomikos vertinimu, teigia, jog realaus BVP augimas vienam gyventojui Lietuvoje 2006–2017 m. laikotarpiu buvo sparčiausias tarp visų EBPO šalių. Trūksta patikimų įrodymų, kokia apimtimi šį santykinį rodiklį nulėmė ekonomikos funkcionavimas, o kokia – gyventojų skaičiaus sumažėjimas. Visgi, atsižvelgiant nuo rodiklio vienam gyventojui, bet vertinant pagal bendrus realaus BVP pokyčius, galima teigti, kad Lietuvos ekonomika demonstravo panašius BVP augimo tempus, kaip ir kitos Centrinės ir Rytų Europos šalys, net ir patirdama drastišką žmogiškųjų išteklių mažėjimą dėl emigracijos.

Ataskaitoje nurodoma, jog bendra išliekanti verslo srities problema – žemos pridėtinės vertės ekonomika ir netvarus ūkio konkurencingumas. Taip pat – reikalingų kompetencijų trūkumas, konkurenciniai pranašumai daugiausia susiformavę žemesnės pridėtinės vertės srityse, nepakankamas investicijų lygis, ypatingai regionuose, neišnaudotas potencialas eksporto rinkose, nepakankamai augimui palankus verslo aplinkos reglamentavimas. Tačiau yra ir teigiamų faktorių: tarp beveik 200 šalių, kurios vertinamos „Doing business“ verslo aplinkos reitinge, Lietuva yra viršutiniame reitingo kvartilyje, o 2019 m. pakilo į istoriškai aukščiausią 14 vietą.

Apibendrinant, galima teigti, kad buvo pasiekta pažangos visose raidos srityse, tačiau ji nebuvo pakankama, galbūt tinkamai neįvertinus galimybių ambicingus užsibrėžtus rodiklius pasiekti. Šio tyrimo apimtis neleidžia išsamiau analizuoti strategijos turinio ir padarytų pasirinkimų, arba kompromisų (t.y. kodėl pasirinktos būtent tos raidos kryptys, kiek jos tinkamos ir t.t.), tačiau sprendžiant iš pateikto analitinio pagrindimo galima teigti, jog jis yra gana siauras: apsiribojama tik esamos situacijos apžvalga suformuotose raidos kryptyse. Atsižvelgiant į ilgą Strategijos projektuojamą laikotarpį, nėra pateiktos ir vertinamos ilgojo laikotarpio tendencijos (pvz., demografinės tendencijos, makroekonominės projekcijos), išsamiau nenagrinėta išorės, pvz., globalizacijos, geopolitinių, taip pat klimato kaitos veiksnių įtaka – šie aspektai pažymėti Seime vykusiuose svarstymuose²³. Taipogi pasigesta galimų alternatyvų vertinimo ir pragmatinių šios vizijos įgyvendinimo siūlymų.

Šitokį siauresnį analizės rakursą galėjo lemti ir panašiu metu padaryti Strateginio planavimo metodikos pakeitimai. Suvestinėje redakcijoje, galiojusioje iki 2010 m. rugpjūčio 31 d.²⁴ teigiama, jog Valstybės ilgalaikės

22. PWC (2019) Lietuvos ūkio sektorių finansavimo po 2020 m. vertinimas: Verslo skatinimas

23 2012 m. gegužės 15 d. Seimo rytinio plenarinio posėdžio Nr. 437 stenograma, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/TAIS.424519>

24. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.168206/DjsJCCWdZ>

raidos strategija – Lietuvos Respublikos Seimo (toliau vadinama – Seimas) 2002 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. IX-1187 (Žin., 2002, Nr. [113-5029](#))²⁵ patvirtintas ilgos trukmės strateginio planavimo dokumentas, kuriame pateikiama valstybės geopolitinės padėties analizė, ilgalaikiai prioritetai ir suderinta visų valdymo sričių ilgalaikės plėtros vizija, taip sukonkretinant 2002 m. originalioje metodikos redakcijoje įtvirtintą sąvoką²⁶. Šiame dokumente taip pat nurodoma, jog valstybės ilgalaikės raidos strategija, atspindinti ilgalaikę valstybės raidos viziją, rengiama Vyriausybės nustatytais terminais; ji yra pagrindinis planavimo dokumentas, kuriame suderintos ir apibendrintos ūkio šakų (sektorių) ir kitos plėtros strategijos. Tačiau vėlesnėje metodikos redakcijoje, galiojusioje iki 2012 m. gruodžio 31 d., pateikiamas visiškai kitoks valstybės strategijos apibrėžimas: valstybės pažangos strategija yra apibūdinama kaip ilgos trukmės (10–20 metų) planavimo dokumentas, kurį tvirtina Lietuvos Respublikos Seimas:

Valstybės pažangos strategija yra plačiosios visuomenės, socialinių partnerių ir politinių partijų susitarimas dėl valstybės ilgalaikės vizijos, ilgalaikių prioritetų, jų įgyvendinimo krypčių ir siekiamos pažangos rodiklių. Kiti planavimo dokumentai turi būti suderinti su Valstybės pažangos strategijos nuostatomis.

Tačiau strategijos rengimo procesas ar metodinė prieiga metodikoje nėra išsamiau detalizuoti. Visgi, remiantis Strateginio planavimo metodikos ankstesne redakcija, taip pat lyginant su 2002 metų Valstybės ilgalaikės raidos strategija, galima kelti klausimą, dėl kokių priežasčių „Lietuva 2030“ nėra pateikiama valstybės geopolitinės padėties analizė. Taipogi, ankstesnė metodikos redakcija nurodo aplinkos analizės sąvoką (*PEST analizė*) – valdymo srities arba institucijos politinių, ekonominių, socialinių ir technologinių (*PEST*) aplinkos veiksnių įvertinimas), taip pat stiprybių, silpnybių, galimybių ir grėsmių analizė (toliau vadinama – *SSGG analizė*) – analizė, kuria apibendrinami ir sujungiami aplinkos ir išteklių analizės rezultatai, suklasifikuojami strategijų lemiantys veiksniai į keturias grupes: stiprybes, silpnybes, galimybes ir grėsmes (*SSGG*), todėl atrodytų, jog „Lietuva 2030“ aplinkos analizė galėtų būti išsamesnė, pvz., technologinių veiksnių (šiuo metu ji yra koncentruota tik į situacijos analizę trijose srityse – socialinėje, ekonominėje ir valdysenos). Visgi, šiuos neatitikimus galėjo lemti ir panašiu metu atlikti Strateginio planavimo metodikos pakeitimai.

Kadangi Lietuvos Strateginio planavimo metodika nėra labai išplėtotą, pamėginome šį dokumentą paanalizuoti pagal vyriausybių strategijoms rekomenduojamus kokybės kriterijus, išskirtus JK *Strategy Survival Guide*²⁷ metodinėse gairėse. Gairėse pažymima, kad visos strategijos padeda organizacijoms apmąstyti, ką ir kaip jos norėtų pasiekti, tokios yra ir vyriausybių rengiamos strategijos, tačiau nuo verslo organizacijoms būdingų ar karinių strategijų jos skiriasi savo kompleksiskumu, apima ne vieną, o keletą tikslų ir yra įgyvendinamos per įvairius politikos instrumentus, įskaitant įstatymus, mokesčius, paslaugas. Jų rengimas dažnai nepanašus į tvarkingą linijinį procesą, joms įtaką daro nenumatyti veiksniai, politinis spaudimas. Jos taipogi turi būti labiau matomos ir reiškia didesnę atskaitomybę.

2 Lentelė. Strategijos vertinimas pagal atitikimą geros strategijos kriterijams

Geros strategijos bruožai	Argumentai dėl LT2030	Vertinimas (+ - atitinka, - neatitinka, +/- iš dalies atitinka)
Aiškūs tikslai, prioritetai, kompromisai (<i>trade-offs</i>) (kitais, pasirinkimais)	Strategijoje įvardinta šalies raidos vizija („ <i>Lietuva – sumani šalis, kurioje gera gyventi ir dirbti</i> “), integruota į Šiaurės ir Baltijos regioną, prioritetinės pokyčių sritys (sumani visuomenė, sumani ekonomika, sumanus valdymas). Įvardijamas bendras pokyčių poreikis, norint prisitaikyti prie kintančio pasaulio („Pasaulis nuolat kinta. Būtina greičiau į tai reaguoti, išnaudoti galimybes, keistis ir prisitaikyti prie pokyčių“).	+

25. Atkreiptinas dėmesys, kad šio tyrimo ataskaitos rengimo metu, TAR sistemoje šis dokumentas vis dar nurodomas kaip galiojantis

26. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.168206?jfwid=pohw8k3le>

27. *Strategy Survival Guide*, p. 5

Pagrįsta plačiu priežasčių, tendencijų, galimybių, grėsmių, ir galimų ateičių vertinimu	Strategijos tekste konstatuojama, jog „XXI amžius – labai sparčios technologijų, klimato ir ekonomikos kaitos amžius. Sudėtinga spėti, kokios technologijos vyraus po 20 metų, kokią įtaką jos darys mūsų gyvenimui, aplinkai, ekonomikai, visuotiniams procesams, kokie verslai klestės ir kokie gebėjimai garantuos mums sėkmę“, tad pabrėžiama pasirengimo pokyčiams ir atvirumo naujovėms būtinybė, tačiau situacijos apžvalga (I priedas) iš esmės apsiriboja esamos situacijos apžvalga trijose strategijoje apibrėžtose srityse – visuomenė, ekonomika, valdymas. Nevertinti išorės veiksniai.	+/-
Paremta realistiniu skirtingų viešosios politikos instrumentų efektyvumo ir institucijų gebėjimų supratimu	<p>Tai, kad nemaža dalis tikslų perkelta į 2021-2030 m. NPP rodo, kad jų pasiekti nepavyko, ir tai susiję su tinkamų intervencijų suradimo problema. Nustatytas strategijos įgyvendinimo mechanizmas: institucijos (Taryba, Atviros pažangos forumas, Vyriausybė, ministerijos, savivalda), procesai ir priemonės (strateginio planavimo dokumentai), akcentuojamas svarbus visuomenės vaidmuo. Visgi, ekspertų vertinimu, „Lietuva 2030“ integracija į strateginio planavimo sistemą buvo „minkšta“, t.y. vizija vadovautasi svarstant daugelio strateginių dokumentų prioritetus, tačiau negalima teigti, kad „Lietuva 2030“ prioritetai „nusikaskadavo“ į trumpesnės trukmės dokumentus²⁸. Trūksta duomenų įvertinti, kiek ši vizija, siekiamybė buvo pagrįsta realistiniu politikos priemonių vertinimu. Tarptautinės institucijos pažymi Lietuvos strateginio planavimo sistemos sudėtingumą, dėl ko įgyvendinimo stebėseną tampa apsunkinta.</p> <p>Taip pat kyla klausimų, kiek pagrįsti yra išsikelti siekiami pažangos rodikliai („Jeigu pavyks įgyvendinti šią viziją, 2030 metais Lietuva bus tarp 10 pažangiausių Europos Sąjungos narių“ pagal tam tikrus rodiklius – gyvenimo kokybės, laimės indeksus ir kt.), be to, toks santykinis vertinimas kitų šalių atžvilgiu nebūtinai atspindi šalies padarytą pažangą²⁹.</p>	+/-
Kūrybiška – kurianti ir atrandanti naujas galimybes	Strategijos centre – atviras, kūrybingas, atsakingas žmogus. Ekspertų vertinimu, strategija savo esme yra „postmoderni“: pažanga siejama su pažangos vertybių pasiekimu ir visuomenės transformacija ³⁰ . Interviu metu išryškėjo, jog strategijos rengimo procese buvo įtampų dėl to, ar strategija siekti ekonominių sričių transformacijos ir prielaidų proveržiui išgryninimo, ar koncentruotis į vertybes ir aplinką, kuri sukurtų prielaidas visuomenės transformacijai, savo ruožtu prisitaikančios prie bet kokių ekonominių sąlygų. Tai – novatoriškas to laikmečio požiūris. Iš kitos pusės, pačios išskirtos prioritetingos sritys	+/-

28. Visionary Analytics, „Lietuva 2030“ įgyvendinimo mechanizmo analizė, 2014

29. V. Bartninkas, I. Budginaitė-Mačkinė, V. Mačkinis. *Understanding Progress in Lithuania: Idea and Political Implementation (nepaskelbta publikacija)*

30. Ten pat

	nedaug skyrėsi nuo 2002 m. strategijoje išskirtų ilgalaikių valstybės raidos prioritetų: žinių visuomenė, saugi visuomenė, konkurencinga ekonomika (plg. <i>sumani visuomenė, sumani ekonomika, sumanus valdymas</i>).	
Turinti veiksmingus prisitaikymo / adaptacijos mechanizmus, atsižvelgiant į patirtį	Formalūs strategijos adaptavimo mechanizmai nenustatyti, nors strategijoje pabrėžiamas strategiškai pajėgios valdžios poreikis, kuri nuolat stebi pasaulines tendencijas, kūrybiškai pritaiko geriausią patirtį.	-
Sukurta kartu, ir veiksmingai iškomunikuota suinteresuotoms šalims, taip pat ją įgyvendinantiems ir finansuojantiems veikėjams	Nors politinių partijų (frakcijų) atstovai buvo įtraukti į rengimo procesą, tačiau tas faktas, kad balsuojant Seime nuomonės išsiskyrė, rodo, jog nebuvo pasiektas pilnas politinis konsensusas ³¹ . Tai neužtikrino strategijos tęstinumo, keičiantis politinei daugumai.	+ / -

Apibendrinant, galima teigti, kad pagal tam tikrus parametrus, „Lietuva 2030“ atitiko geros strategijos kriterijus – kaip antai, turėjo aiškius tikslus ir prioritetus, buvo kūrybiška – jos centre yra pažangos vertybės ir visuomenės transformacija. Šios strategijos aiški koncentracija į pagrindines tris proveržio kryptis ypač išryškėja lyginant šį dokumentą su 2002 m. Valstybės raidos strategija, kuri taip pat išskiria tris pagrindinius prioritetus, bet iš esmės apima praktiškai visas valstybės veiklos sritis nuo valstybės valdymo, krašto apsaugos, socialinės apsaugos iki kultūros ir turizmo su gan detaliais kiekvienos srities uždavinių aprašymais (pvz., „sudaryti sąlygas per viešuosius tinklus atlikti muitinės, mokesčių mokėjimo ir pajamų deklaravimo procedūras“; „tobulinti turizmo ir rekreacijos specialistų rengimą“; „nuolat teikti piliečiams informaciją apie įvairių pasaulio regionų bei konkrečių kelionių pavojingumą“).

Dalis vertinimo kriterijų taip pat iš dalies atitinka: tai bendros kūrybos procesas, suinteresuotų šalių įtraukimas, strategijos įgyvendinimo mechanizmo nustatymas. Analitinis pagrindimas galėtų būti platesnis, išsamesnis, pvz., geopolitinių, technologinių veiksnių analizė. Tačiau bene pagrindiniai išryškėję trūkumai (kas atsispindėjo ir interviu) – nepakankamas politinis konsensusas, kas neleido užtikrinti strategijos tinkamo įgyvendinimo pasikeitus vyriausybei (beje, šis klausimas iškeltas ir svarstymų Seime metu – koks šio strateginio dokumento santykis su ateinančios vyriausybės programa, ir kaip užtikrinti, kad ši vizija realiai taptų įgyvendinta, žr. Seimo posėdžio 2012 m. gegužės 15 d. stenogramą), strategijos adaptacijos mechanizmo nebuvimas. Toliau pateikiame respondentų – prie Strategijos „Lietuva 2030“ rengimo prisidėjusių ekspertų įžvalgas. Pagrindinės įžvalgos pateikiamos sekančiuose skyreliuose.

1.1.1. Strategija buvo svarbus postūmis strateginio planavimo sistemos ir į ateitį orientuotos politinės kultūros vystymuisi

2012 m. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu patvirtinta Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ (toliau – strategija) yra pagrindinis šalies ilgalaikio planavimo dokumentas, kuriame numatyta valstybės vizija ir raidos prioritetai bei pažangos rodikliai dvidešimčiai metų į priekį. Šio strateginio planavimo dokumento atskiri elementai vėliau tapo kitų, žemesnio lygmens strateginių planavimo dokumentų sudedamąja ar išvestine dalimi. Nors strateginio planavimo dokumentų hierarchiją buvo siekta įtvirtinti jau nuo pat 2002 metų, tačiau tuometinė ilgalaikio planavimo sistema panašu, nebuvo labai veiksminga. Informantų vertinimu, vienu vertingiausių „Lietuva 2030“ pasiekimų tapo bandymas apmąstyti ir nubrėžti gaires modernios Lietuvos ateičiai, suformuoti

31. https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=37067&p_bals_id=-13782

konkrečius valstybės tikslus ir pamėginti juos įgyvendinti per trumpesnės trukmės dokumentus ir viešojo administravimo sistemą.

„Aš manau, kad įtaką padarė, strategijos neturėjimas tikrai nepadėtų šaliai, nes tas plaukimas pasroviui nėra pats geriausias būdas, įsiska visa biurokratinė sistema, ministerijos, vyriausybės į rutiną. Strategija padeda matyti dėl ko mes dirbame, kokį tikslą turime.“

„Tuo metu irgi buvo daug nuomonių, kad daug tų strategijų jau prikūrta, jos stalčių guli ir nėra gyvi tie dokumentai, tai dėl to nėra to pasitikėjimo, bet tai ir buvo tikslas su 2030 pralaužt tuos [ilgalaikio strateginio planavimo] ledus.“

Kartu, strategija tapo kokybiniu postūmiu į ateitį orientuotos politinės kultūros šalyje vystymuisi:

„Aš kalbėčiau apie du aspektus: viena, tai gerą to žodžio prasme, biurokratinę įtaką, o kita – įtaką mąstymui arba mentalitetui. Abiem atvejais sakyčiau, kad ta įtaka buvo pozityvi. Mąstymo prasme toks ir buvo uždavinys strategijos rengimo – pabandyti suformuoti diskusiją apie modernios Lietuvos perspektyvas bandant atsiriboti nuo to meto kasdienybės, kuri buvo pakankamai sudėtinga ir pabandyti pagalvoti, kokie iššūkiai laukia Lietuvos ateity ir ką ji turi daryti, kad globaliame pasaulyje jaustųsi pilnaverte dalyve. <...> Tai čia mąstymo įtaka, kurią sunku pamatuoti turbūt. O pozityvi biurokratinė įtaka buvo ta, kad „Lietuva 2030“ tapo vienu pagrindinių dokumentų planuojant ES lėšų panaudojimą ir tas tęsėsi ir per kitas vyriausybes. Ši įtaka irgi buvo svarbi.“

Nors tiesioginį ryšį nustatyti būtų sudėtinga, tačiau, kaip teigiamas strategijos poveikio Lietuvos vystymuisi aspektas informantų įvardintas ir kur kas vėliau įvykęs Strateginio valdymo įstatymo priėmimas. Apibendrinus, pažangos strategiją „Lietuva 2030“ galima laikyti svarbiu atspirties tašku Lietuvos strateginio valdymo sistemos vystymuisi ir ateičiai pasirengusios politinės kultūros formavimuisi.

1.1.2. „Lietuva 2030“ stiprybė – platus visuomenės ir suinteresuotų šalių įtraukimas

Didžiausia beveik visų informantų įžvelgta teigiama įtaka šalies raidai buvo visuomenės ir suinteresuotų šalių: politinio ir verslo elito, akademikų, aktyvių visuomenės veikėjų sutelkimas kryptingam galvojimui apie ilgalaikius šalies raidos tikslus. Įtrauktas ne tik platus suinteresuotų šalių ratas, kartu rengtos diskusijos su visuomene - pristatymai regionuose, susitikimai ir su jaunimu. Šiuo požiūriu ne tik rezultatas, bet ir procesas laikytinas kuriančiu verte, nes skatina mokymąsi, refleksiją ir ugdo politinių diskusijų, konsensuso kūrimo kultūrą Lietuvoje.

„<...> teigiamas dalykas rengiant 2030 buvo visuomenės įtraukimas. <...> Svarbios įvairios nuomonės, nes ten, kur yra aštrūs kampai, yra nuomonių išsiskyrimas, reikėtų kilti vienu-dviem lygiais aukščiau, nes vizija turėtų įvardinti daugiau mažiau visuomenės konsensusą, bet būtinai su lyderystės elementu, kad lyderiai brėžtų kryptį, bet išklaušę visuomenės nuomonę, problemas, lūkesčius ir t.t.“

Vertinant plačių diskusijų naudą, vienas informantų atkreipė dėmesį, kad pakankamas politinės paramos sutelkimas nebuvo pasiektas:

„Didžiausia įtaka buvo politinio ir verslo elito, akademikų, visuomenės aktyvistų kryptingesniam galvojimui apie tai, kokie turėtų būti ilgalaikiai šalies raidos tikslai. Manau, pats strategijos rengimo procesas ir viešos diskusijos apie tai buvo naudingi refleksijos prasme, nors tuo metu lūkesčiai ir dėl politinės paramos strategijos tikslams sutelkimo, ir politinio konsensuso išsaugojimo po rinkimų keičiantis valdančioms koalicijoms buvo pernelyg optimistiniai.“

Nors viešų diskusijų, įtraukiant įvairių visuomeninių ir politinių grupių balsus, nauda matoma jau pačiame strategijos rengimo procese, dar geriau apgalvotas sprendimų priėmėjų įtraukimas funkcionuotų ne tik kaip konsensuso kūrimo praktika, tačiau ir sukurtų prielaidas plačiai paramai strategijos patvirtinimui sutelkti bei vėliau laikytis strategijoje iškeltų tikslų.

„<...> Nuo pat Strategijos rengimo pradžios siūlyčiau įtraukti Seimo atstovus. Tai palengvintų Strategijos svarstymą ir tvirtinimą Seime. [Taip pat] siūlyčiau sustiprinti Strategijos komunikaciją aukščiausiu lygiu – MP kaip Valstybės pažangos tarybos vadovo ir strategijos lyderio bei Strategijos ambasadorių.“

„Kad ir kaip sunkiai atrodo, reikia pakelti Valstybės pažangos strategijos ruošimą į politinį lygį, kad strategijos ruošime dalyvautų partijų sekretoriatai ir taip ne tik pozicijos, bet ir opozicijos nariai, ar jaunimo organizacijos (jiems gi gyventi toje ateityje) jaustųsi kiek labiau savininkai.“

„Lietuva 2030“ rengimo procese taikyta praktika plačiai įtraukti į svarstymus suinteresuotas šalis, mobilizuoti intelektualinį šalies kapitalą informantų buvo įvertinta kaip viena iš strategijos rengimo stiprybių. Ji turėtų būti išlaikyta ir sustiprinta atnaujinant strategiją, o ypač iš anksto įtraukiant Seimo narius, politines partijas, užsitikrinant jų politinį palaikymą.

1.1.3. Strategijos įgyvendinimo ir stebėsenos procesas pasižymėjo neapibrėžtumu

Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ funkcionuoja kaip pagrindinis šalies ilgalaikio planavimo dokumentas ir yra įgyvendinama per Nacionalinį pažangos planą, kuriuo atitinkamai vadovaujamosi skirtingose valstybės valdymo srityse rengiant plėtros ir strateginius veiklų planus. Tad remiantis hierarchine strateginio planavimo logika, kiti strateginio planavimo dokumentai turėtų būti suderinti su strategija bei įgyvendinti jos nuostatas. Vis tik, kitų strateginio planavimo dokumentų peržiūrėjimas dėl atitikimo strategijos nuostatomis nebuvo atliktas (paradoksaliai, Teisės aktų registre kaip iki šiol tebėra galiojanti žymima ir 2002 metų Valstybės ilgalaikė raidos strategija), nebuvo užtikrintas įgyvendinimo stebėsenos mechanizmas. Visa tai lėmė strategijos egzistavimą tam tikrame neapibrėžtume.

„Daugiausia dėmesio norėčiau skirti Strategijos įgyvendinimo mechanizmui. Pirma, sisteminis Strategijos įgyvendinimas nebuvo nuoseklus. Kaip minėjau, NPP buvo rengiama vadovaujantis Strategijos nuostatomis. Tačiau kiti strateginio planavimo dokumentai nebuvo peržiūrėti, siekiant įvertinti jų atitiktį Strategijoje keliamiems tikslams. Strategijos įgyvendinimo rezultatų stebėseną taipogi nebuvo susieta su kitų planavimo dokumentų rezultatų stebėseną. Be to, Strategijos stebėseną buvo sutelkta į pažangos darbų įgyvendinimą, o ne į priežasčių, kodėl nepasiektos vienos ar kitos rodiklių reikšmės, analizę.“

„Pats Strategijos rengimo procesas turėjo didelę reikšmę, nes padėjo surasti konsensų dėl pagrindinių šalies raidos kryptių. Tačiau Strategijos įgyvendinimo pažangos stebėseną, neturėjo didelės įtakos sprendimų priėmimui (atitinkamų programinių nuostatų keitimui, lėšų perskirstymui ar pan.). Diskusija dėl pasiektų rezultatų buvo sutelkta Valstybės pažangos taryboje, o jos teikiamos rekomendacijos nebuvo plačiai aptariamoms Vyriausybėje ar Seime.“

Tad, nors strategija rengta kaip svarbiausias valstybės ilgojo laikotarpio planavimo dokumentas, formalūs ryšiai, sąsajos tarp jos ir kitų planavimo dokumentų (išskyrus NPP) nebuvo nustatyti (nors Strateginio planavimo metodikoje, suvestinė redakcija iki 2012-12-31, Priede Nr. 1, nubrėžta gana aiški dokumentų sąsajų schema). Taip pat nenumatytas reikalavimas atsižvelgti į strategiją rengiant vyriausybės nutarimus ar teisinio reguliavimo projektus, kas lėmė, jog ryšiai tarp strategijos tikslų ir žemesnio lygmens viešojo valdymo sprendimų liko migloti.

„Kaip daug kas sako, reikia, kad ta strategija taptų kūnu, kad nenusėstų į stalčius ir kad ja būtų vadovujamasi kasdieninėje veikloje. Kad tai taptų kūnu, reikalinga rengiant vyriausybės nutarimus ar įstatymo projektus atlikti referenciją, kiek tai atitinka strategijoje numatytus tikslus, įgyvendinimo veiksmų planus: ar tai atitinka, ar ne, ar prisidės, ar neprisidės, tada tas matytųsi aiškiau, būtų sąsaja su pačia strategija.“

„Gera yra tai, kad egzistuoja strateginis dokumentas. Kiek ten kas j jį kreipia dėmesio – praktiškai niekas, tie kas rašo, tie ir žino, kas jame, daugiau praktiškai niekas, bet taip susisteminti visuomenės tarybos įžvalgas visada gerai. Daugiau pridėčiau strateginės disciplinos: kas po to, kas iš to.“

Minėtų ryšių, sąsajų nenustatymas sukūrė neapibrėžtumą, kuris vėliau lėmė ir kitus strategijos įgyvendinimo iššūkius, įskaitant strategijos stebėseną. Kadangi trūksta sąsajų tarp strategijos ir žemesnio lygmens strateginio planavimo dokumentų, sudėtinga atsekti, kaip sprendimų priėmėjų, vyriausybės įgyvendinama politika ar asignavimų valdytojų vykdomos priemonės prisideda prie strateginių tikslų įgyvendinimo. Dėl šios priežasties strategijos įgyvendinimo sėkmė didele dalimi priklausė nuo pačių strateginio valdymo sistemos dalyvių motyvacijos vadovautis strategija, o įgyvendinimo procesų stebėseną liko neužtikrinta, tad strategijos indėlis į valstybės raidą įvertinti taip pat sunku.

1.1.4. Pasirinktų rodiklių įtraukimas į strategiją dokumentui vertės nesukūrė

Žvelgiant į tarpinius valstybės pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ numatytų pasiekti rodiklių rezultatus, matyti, jog iš keliasdešimties rodiklių tik keli yra pasiekti (žr. Priedą 2). Viena vertus, toks rezultatas suponuoja lėtą Lietuvos pažangą; kita vertus, kelia klausimą apie pačių rodiklių formulavimo logiką: ar suformuluoti tikslai bei progresui matuoti išskirti rodikliai pakankamai apgalvoti. Greta anksčiau minėtos Vilniaus universiteto mokslininkų V. Mačkinio, I. Budginaitės-Mačkinės ir V. Bartninko kritikos, kad rodikliai neatspindi su visuomenės transformacija susijusių pažangos siekių, ir kad jų vertės pernelyg priklauso ir nuo kitų valstybių daromos pažangos³², didelė „Lietuva 2030“ išskirtų rodiklių dalis yra sintetiniai ir apima visuomeninius bei institucinius veiksnius, kurie keičiasi ypač lėtai. Čia kyla klausimas, ar galimybės pasiekti tikslus buvo gerai įvertintos.

„Lietuvoj dar nesutvarkyti lauko tualetai kai kuriose mokyklose, o mes svaičiojam kaip įkursim kažkokias 1000 kažkokių mokyklų. Sukurkim bent paprastą lygmenį kažkokį pirma.“

„Rodiklių yra per daug, jie nebūtinai susiję vienas su kitu. Nors Lietuva dėl ES reikalavimų tobulino savo įstatymus ir įgyvendino nemažai darbų, tačiau apie tai reitingų sudarytojai gali ir nežinoti ar nepastebėti, nes apie permainas reikia aktyviai informuoti ir įtakoti reitingų agentūras.“

Dalis informantų nebuvo tikri, ar detalūs rodikliai apskritai turėtų būti numatyti vizijinio pobūdžio dokumente:

„Strategija yra „vizijinio“ pobūdžio ilgos trukmės planavimo dokumentas, todėl nereiktų planuoti detalių priemonių. Strategijos principinė struktūra galėtų išlikti nepakitusi. Tuomet galima būti inicijuoti diskusijas dėl naujų įgyvendinimo krypčių, tačiau palikti esamą viziją, vertybes ir prioritetines kryptis. Nuoseklumas šiuo atveju būtų privalumas.“

„Iškelčiau tokį klausimą: ar kpi'aisai yra to lygio dokumento sudėtinė dalis. <...> nes tai ir parodo rezultate, kad jie buvo nurašyti iš dangaus. Ir tie kpi'sai yra įvairaus pobūdžio, gali būti absoliutūs ar santykiniai, pvz., BVP/gyventojui, dažnai pasitelkiami reitingai; viena vertus jie matomi, pasilygini su kitomis šalimis, bet tos šalys irgi nestovi vietoje; ambicijos prasme tai gerai bandyti bėgti greičiau už kitus, bet kpi'sai yra viena tų sričių, kur reikia pamąstyti gerai ir apsibrėžti, kas būtų protinga, nes tikrai diskredituoja, jei mes kažką susirašome ir pamirštame [matuoti].“

Šiame kontekste didelė dalis detalių pažangos rodiklių nenumatant jų įgyvendinimo priemonių ir finansavimo šaltinių gali lemti lūkesčių asimetriją: rodiklių įtraukimas į pažangos strategiją suponuoja jų svarbą, tačiau jų įgyvendinimą palikus savieigai ir galiausiai didelės dalies rodiklių nepasiekus, rizikuojama reputacine žala dokumentui. Interviu metu išryškėjo ir vidinės komunikacijos trūkumas, kuomet daliai informantų, įsitraukus į strategijos formavimo procesą, nebuvo aišku, kaip išsikelti tikslai bei rodikliai bus įgyvendinti:

„Jeigu tu sukuri bet kokią grupę – pokyčių grupę, krizės menedžmento grupę, krizės įgyvendinimo grupę, bet kokią grupę, tu duodi resursus, duodi įgaliojimus – viskas, du dalykai. Ir tada išstatai aiškų tikslą, aiškūs, pamatuojamus, actionable kpi'sus, grįžti, po savaitės, mėnesio ar metų ir sakai: va, turėjot resursus, turėjot

32. Stanevičius, „Vilniaus universiteto mokslininkai.“

įgaliojimus, turėjote kpi'sus, kiek iš tų kpi'sų yra įgyvendinta? Va ir viskas, ne kvantinė fizika. Tai LT 2030 buvo sukurta grupė, kuri neturėjo nei resursų, nei įgaliojimų.“

Kaip jau buvo minėta, strategijos įgyvendinimo ir stebėsenos neapibrėžtumas, aiškių sąsajų tarp strategijos ir kitų strateginio planavimo dokumentų stoka, nenumatyti už strategijos tikslų įgyvendinimą atsakingi strateginio valdymo sistemos dalyviai, itin detalių rodiklių nustatymas prisidėjo prie dokumento nenuoseklumo, lūkesčių jam asimetrijos. Juos be kita galėjo lemti ir skirtumų tarp verslo ir politikos procesų nepakankamas įvertinimas.

„Galbūt kai kam buvo – aš tą pavadinačiau – naivaus tikėjimo. <...> aš prisimenu ir verslo atstovus, kai tas strategijos komitetas jau patvirtinus strategiją buvo sudarytas, tai daug kas įsivaizdavo, kad štai tokiam komitete galima priimt sprendimus ir jie automatiškai bus įgyvendinti, nereiks nei vyriausybės, nei Seimo, nei prezidento sprendimų. Iš to kilo galbūt dalies pradinių entuziastų nusivylimo, kad, pasirodo, vis tiek yra tie demokratiniai procesai, kur turi su bet kuria idėja ir jos įgyvendinimu toliau diskutuoti, eit, tartis ir, kad tai yra strategija, dar nereiškia, kad ji automatiškai įgyvendinama.“

Rengiant naują valstybės pažangos strategiją, svarbu permąstyti strategijos įgyvendinimo modelį – kaip būtų galima tiksliau susieti strategiją su kitais strateginio planavimo dokumentais. Jei strategijos įgyvendinimo modelis vis tik būtų labiau vizijinis, neprojektuojantis itin detalių tikslų bei uždavinių, rodiklių elemento derėtų atsisakyti.

„Valstybė turi turėti kažką, kas atsiribojęs nuo kasdienybės, nuo pandemijos, nuo pabėgėlių projektuotų tą ilgalaikę ateitį. <...> Kai tu renkiesi 30 metų etapą ir bandai galvoti, kas tuo metu bus svarbu, tu turi atsiriboti nuo savo žinių apie šią dieną. Greičiausiai kas yra šiandien svarbu tuo metu bus visai nebesvarbu. Tai todėl labai tvirtai orientuotis į strategijos kaip įgyvendinimui skirtą dokumento regimą būtų nelabai protinga. Tu bandai orientuot savo mąstymą, viziją, Lietuvos vietą ir bandai suprasti, kas bet kurioj trajektorijoj būtų Lietuvos stiprybės ir silpnybės, tai automatiškai bandai stiprybes stiprint, o silpnības neutralizuot. Bet tai negali būti toks daiktas, kad o po trijų metų mes turim pasiekt tokį rodiklį ar kitokį.“

„Svarbu nuo pat pradžių nuspręsti, kas yra ta strategija: ar mes ir toliau turim kiekvienoj srity išskirti prioritetus, ką darydavom ir anksčiau, taigi būdavo tie ilgalaikiai planai, ar vis tik pasisakyt, kad mums svarbu ir daugiau turėti tokį vertybinį požiūrį. Ta diskusija tuo metu buvo labai plati ir įdomi apie tai, kas yra ta Lietuvos vinis: ar tai yra žmogus, ar mes turim pasakyti, kad kažkokios ekonomikos šakos mus išves į priekį – informatika kokia, ar mes visgi manome, kad turime viskam būti pasiruošę – kokia mūsų filosofija? Ar mes jeigu žmogų subrandinsim, sukursim tokią aplinką, kurioje jis gali kurti pokytį, jis gali prisitaikyti prie pokyčio, jis jo nebijo ir kokia ekonomikos šaka tuo metu vyraus yra suku pasakyti, nes situacija labai greitai keičiasi, bet jį galės prisitaikyti ir dalyvauti aktyviai.“

Apibendrinus, strategijoje „Lietuva 2030“ esama tam tikrų vidinių prieštaravimų: numatyti ambicingi siekiami rodikliai neatitiko paties dokumento vizijinio pobūdžio, galimai sukėlė nepagrįstų lūkesčių suinteresuotoms šalims ir apsunkino strategijos vertinimo procesą. Šios įtampos, tikėtina, kilo iš strategijos rengėjų bandymo apjungti kelis skirtingus strategijos rengimo žanrus: rengti ją kaip vertybinio ir vizijinio pobūdžio dokumentą, bet kartu įsivardinti konkrečius pažangos rodiklius ir demonstruoti ambiciją proveržiui. Rengiant naują valstybės pažangos strategiją svarbu jos pobūdį aptarti (vizija ar konkreti strategija) ir tai nuspręsti kuo anksčiau procese tam, kad ir pačios strategijos skirtingi elementai būtų nuoseklūs, galėtų turėti strategijai tinkamą stebėsenos mechanizmą, o suinteresuotų šalių lūkesčiai būtų suvaldyti.

1.1.5. Išryškėjo strateginio mąstymo kultūros ir disciplinuotumo trūkumas

Nors Lietuvoje formaliai įdiegta nuosekli strateginio valdymo sistema, tačiau nėra susiformavusi strateginio mąstymo kultūra. Tokios kultūros požymiai – tai gebėjimas struktūruotai ir pamatuotai prioritetizuoti bei laviruoti tarp trumpalaikių siekių ir ilgalaikių tikslų, nuolat adaptuotis prie besikeičiančių sąlygų. Dėl šio trūkumo dažnai

regimas tik formalus naudojimas strateginio planavimo principais ir dokumentais, nesivadovaujant jais kasdienėje veikloje.³³

Informantai taip pat pažymėjo tam tikrą susiformavusią strateginio planavimo sistemos rutiną, gan formalų jos pobūdį, neretai prasilenkiančius deklaruojamus strateginius tikslus ir realų jų įgyvendinimą. Atsakymuose išryškėjo pasitikėjimo šiuo procesu ir jo veiksmingumo trūkumas. Greta pasitikėjimo problematikos, buvo regimi ir tam tikri politinės kultūros barjerai naudojantis ilgalaikio strateginio planavimo dokumentu: strategijos laikymasis reikalavo tam tikros įpročių adaptacijos, strateginės disciplinos, mąstymo ir politinio veikimo logikos kaitos.

„Status quo bias problema egzistuoja – visi pripratę prie senų sistemų, ima senus šablonus, nekritiškai į juos žiūri.“

„Mes turim kelis lygius: vizija – strategija ir strateginė drausmė, kad tai iš tiesų atsirastų įgyvendinimo dokumentuose ir nueitų iki pačių detaliausių veiksmų, nes jei šie dalykai atsieti, galima kokį nori viziją nupiešti, bet jei nebus sąryšio su įgyvendinimu, tada tikrai rezultato irgi nebus, jie negali tiesiog būti pasiekti savaime. Visas konkretus veiksmų planavimas susijęs su vyriausybės programa, su nacionalinėmis plėtros programomis ir t.t. Ta [strateginio planavimo] hierarchija turi būti ne tik ant popieriaus, bet ir veikti.“

Kalbant apie „Lietuva 2030“ įgyvendinimą, dalis barjerų nėra tiesiogiai sietini su pačiu strategijos turiniu ar formavimo procesu, kuris aptartas anksčiau, o veikiau susiję su pačių politikos formuotojų strateginės disciplinos stoka, politinės kultūros įpročiais, kuriems keisti reikia laiko ir įrėminančių struktūrų. Valstybės pažangos strategija ne tik kaip dokumentas, bet ir kaip disciplinuojantis procesas gali ilgainiui padėti šį barjerą švelninti per konsensuso ieškojimo, diskusijų procesus ugdant sprendimų priėmėjų motyvaciją laikytis strateginių valstybės vystymosi krypčių.

1.1.6. Į „Lietuva 2030“ strategijos rengimą nepakankamai įtraukta opozicija

Informantai gana vieningai išskyrė plataus politinio, tarp-partinio dialogo svarbą tam, kad vėliau būtų išnaudojamas priimtos strategijos potencialas ir ja būtų naudojamosi nepaisant neišvengiamos vyriausybių kaitos.

„Visoms vyriausybėms keičiantis tie tikslai turėtų būti svarbiausi, pagal kuriuos tos vyriausybės programos turėtų būti rengiamos, nes tai tęstinis procesas, tai toli gražu ne vienos vyriausybės klausimas, tai kelių vyriausybių procesai, gali keistis politinės nuostatos, bet tie tikslai kad nesikeistų, kad jie būtų virš-partiniai, kad tam būtų pritarimas visų politinių partijų.“

Platus įvairių suinteresuotų grupių, požiūrių bei laikysenų – o tuo pačiu ir politinių grupių – įtraukimas strategijos formavimo procese naudingas bent dėl kelių priežasčių: pirma, strategijos formavimas tokiu būdu veikia kaip politinio dialogo kultūrą kuriantis procesas; antra, sėkmingas ir įsiklausantis politinis dialogas gerina plataus konsensuso galimybes; trečia, skirtingų požiūrių integracija siekiant bendro sutarimo dėl valstybės pažangos tikslų turėtų lemti geriau apgalvotą, niuansuotą strategijos rezultatą. Visa tai padaro sėkmingą, nuoseklų strategijos įgyvendinimo procesą labiau tikėtiną.

„<...> Vyriausybė turėjo tokią ambiciją brėžti perspektyvą iki 2030-ųjų metų ir į ją orientotis. Tai tas aiškus nebuvo natūrali kelrodė žvaigždė kitoms vyriausybėms. Biurokратиškai jie nenaikino strategijos, ja rėmėsi rengdami pinigų panaudojimo planus, bet jeigu nėra tokio natūralaus ir giluminio tikėjimo ar variklio viduj vyriausybės, tai tada pažiūrima labai formaliai.“

33. Kristina Baubinitė, „Valstybės plėtros strategijos formavimas globalizacijos sąlygomis“ (Daktaro disertacija, Vilnius, Mykolo Romerio universitetas, 2014), 136.

Būtent žemas opozicijos įtraukimo į strategijos formavimo procesus lygmuo įvardintas kaip viena „Lietuva 2030“ silpnųjų grandžių, kuri prisidėjo prie menkesnės motyvacijos laikytis strategijos į valdžią atėjus naujai vyriausybei.

„Mūsų klaida buvo, kad mes neįtraukėm politinių oponentų. <...> Todėl gal ir problema buvo, kad jie nesijautė niekaip savininkais to dokumento.“

„[Strategija įtaką padarė] minimalią, nes strategija buvo paruošta vienos vyriausybės, bet buvo paveldėta jau kitos, bei ideologiškai kitos pakraipos, kuri nelaiškė šios strategijos savo kūrinio ir aktyviai jos nesiekė įgyvendinti.“

„Tuo metu lūkesčiai ir dėl politinės paramos strategijos tikslams sutelkimo, ir politinio konsensuso išsaugojimo po rinkimų keičiantis valdančioms koalicijoms buvo pernelyg optimistiniai.“

Nuoseklus opozicijos įtraukimas į rengiamos strategijos formavimo procesą bei susijusias diskusijas yra itin svarbus tam, kad strategijos rengimas būtų ne tik intelektualinis pratimas, tačiau, kad šiuo dokumentu iš tiesų būtų vadovaujama kasdienėje politinėje veikloje nepaisant to, kokios politinės partijos strategijai galiojant formuoja vyriausybę. Svarbu, jog šis procesas būtų tinkamai ir laipsniškai organizuotas įtraukiant opoziciją nuo pat strategijos rengimo pradžios, tam, jog būtų užtikrintas neepizodiškas opozicijos atstovų įsitraukimas, darantis strategijoje priimtų nuostatų laikymąsi pasikeitus vyriausybei labiau tikėtina.

1.1.7. Atnaujinant strategiją, reikalingas konsensusas dėl prioritetinių valstybės siekių

Informantų nuomonės išsiskyrė dėl to, kiek plačiai valstybės pažangos strategijoje formuluojamuose siekiuose turėtų būti atspindimos skirtingos politikos sritys. Daliai atrodė svarbu, kad „valstybės pažangos strategijoje kiekviena gyvenimo sritis save pamatytų – ar tai kultūra, ar tai švietimas, ar ekonomika“. Tačiau kita dalis platų teminį valstybės siekių lauką išskyrė kaip trūkumą:

„Pasistenkime nedaryti Kalėdų eglutės, kad visi būtų kažkuo patenkinti, nes tų sričių yra labai daug ir visi sakys, kaip čia yra, kodėl tas neįtraukta, kodėl anas. Tai, kad nėra kažko strategijoj nereiškia, kad nebus vystomos tos sritys, o reiškia tik, kad didesnis proveržis reikalingas kitur.“

„Tai reikėtų apibrėžti esmines 3-4 sritis. Tos temos, jos daugiau ar mažiau žinomos, jos kartojasi, tai didėjanti regioninė atskirtis, nelabai sekasi išspręsti, regioninė politika efektyvi, ko mes siekiame – tikslas konkretus turėtų būti įvardintas; švietimas – galbūt reikėtų švietimo nacionalinio susitarimo; socialinė atskirtis – turitinė nelygybė, kuri gal nedidėja dabar, bet nepakankamai mažėja. Tai šias tris problemas jei sugebėtume tiksliai apibrėžti ir tai taptų visų partijų, visos visuomenės tikslas, tai man atrodo galėtume padaryti proveržį, bet jeigu turėsime daug tikslų, tai nebus gerai, nes strategija turi polinkį į užmiršimą.“

Kai kurie informantai pastebėjo, kad įtampa dėl skirtingų valstybės veiklos sričių įtraukimo į pažangos strategiją galimai kyla ir dėl implikuojamų strateginio planavimo dokumentų sąsajų su tų sričių finansavimu. Kai kurie strateginio valdymo sistemos dalyviai gali jausti spaudimą atsidurti pagrindiniame valstybės planavimo dokumente, kad jaustųsi saugiau dėl ateities asignavimų bei būti mažiau linkę bendradarbiauti, jei jų veiklos sritis nesulaukia pakankamai dėmesio.

Kalbant apie politikos sritis, į kurias reikėtų atsižvelgti atnaujinant Valstybės pažangos strategiją, dalis informantų atkreipė dėmesį, jog strategijoje „Lietuva 2030“ trūko užsienio politikos aspekto. Dėl šios priežasties, atnaujinant strategiją, akcentuotas poreikis nuosekliam tarptautinės politikos dimensijos vertinimui, kadangi Lietuvai, kaip mažai valstybei, ypač svarbu pažangos tikslų siekti ir per tarptautinį veikimą, bendradarbiavimą, įsitinklinimą.

„Manau, kad pirmiausia reikėtų detaliau įsivertinti per lėtos pažangos priežastis, o tam reikia rimtesnės kiekvieno rodiklio ir situacijos Lietuvoje analizės. Taip pat svarbu matyti bendresnį tarptautinį kontekstą, pvz., ES darbotvarkėje vykstančius procesus, ir kaip konkrečius rodiklius veikia nuo Lietuvos sprendimų priėmimų nepriklausantys veiksniai, pvz. technologinė kaita, pandemija ar geopolitinės įtampos.“

„Pagrindinė Lietuvos strategija – ne tik 2030 ar 2050, bet dar ilgalaikiškesnė, yra LT visavertė integracija į Europos tinklą – ne tik kapitalo, prekybos, karinį, bet ir kultūrinį ar dar svarbiau, mentalinį tinklą.“

Galusiai, kaip galimai prioritetinės minėtos ne tik politinės valstybės valdymo sritys, bet ir horizontalūs valstybės tikslai:

„Atnaujinant Strategiją siūlyčiau įvertinti šiuos aspektus, turinčius didelį poveikį šalies raidai. Pirma, ES ilgalaikės darbotvarkės temos, kurios turės įtakos investavimo kryptims šalyse narėse (pvz., žiedinė ekonomika, žaliasis kursas, etc.). Antra, gebėjimai prisitaikyti prie galimų krizių (viešojo sektoriaus lyderystė, lankstumas ir atsparumas). Trečia, sudėtingos viešosios politikos problemos (horizontalūs tikslai) ir tarpinstitucinis bendradarbiavimas. Nors pastarasis veiksnys nėra naujas (esamoje Strategijoje buvo siekiama įtvirtinti horizontalumo dimensiją), tačiau siūlyčiau ir toliau šiems temoms skirti ypatingą dėmesį. Viešojo valdymo institucijos susiduria su dideliais tarpinstitucinio bendradarbiavimo iššūkiais, todėl naujoji strategija galėtų užprogramuoti bendradarbiavimą, siekiant horizontalių tikslų.“

Atnaujinant Lietuvos pažangos strategiją, svarbu apsispręsti dėl požiūrio į prioritetinių sričių išskyrimą: kiek reikalinga Lietuvai pažanga keliose jos labiausiai stokojančiose, arba atvirkščiai – potencialą rodančiose srityse, o kiek pažangos strategija turėtų funkcionuoti kaip visos Lietuvos veidrodis, kuriame kiekviena sritis ar grupė save atpažintų. Pirmoji galimybė yra formuoti kelis svarbiausius (galimai horizontalius) valstybės pažangos tikslus ir konsensusą dėl jų kuriančią strategiją, antroji – formuoti strategiją, kurioje būtų išskiriami platūs, įvairias valstybės veiklos sritis atspindintys tikslai.

1.2. Papildomos įžvalgos

Lietuvai, kaip mažai valstybei, yra ypač svarbu pažangos tikslų siekti ir per tarptautinį veikimą, bendradarbiavimą, įsitinklinimą. Formuojant ir siekiant pažangos tikslų įvairėjančių globalių tendencijų, tokių kaip klimato kaita, Rytų ir Pietų įtakos stiprėjimas ar migracija fone, Lietuvai svarbu galvoti apie tai, kaip ji galėtų kuo geriau išnaudoti tarptautinės darbotvarkės formavimo galimybes.

„Turi bandyti suprognozuoti žymiai platesnius pasaulio dalykus, kurie labai stipriai įtakos ir mus, bet kurie labai mažai priklauso nuo mūsų. Svarbu bandyti galvoti kaip jie vystysis <...>. Įsivertinti geopolitinę padėtį nuo artimos: Rusija, Baltarusija ir panašiai, iki tolimes: Kinija. Antras dalykas, įsivertinti ES būseną. <...> Jos atžvilgiu aš labiau optimistas nei pesimistas, bet čia tik tai klausimas Lietuvai: ar būti ego-nacionalinei ir stabdyti ES plėtrą, ar elgtis truputį protingiau.“

Užsienio politikos dimensijos stoka strategijoje „Lietuva 2030“ savo disertacijoje pažymi ir dr. K. Baubinaitė. Jos teigimu, tokio lygmens strategijose užsienio politikos elementas paprastai tampriai susietas su vidaus politikos galimybėmis: tarptautinė aplinka bei globalios tendencijos gali įgalinti arba kaip tik kliudyti valstybei siekti savo strateginių tikslų. Kaip pažymi dr. K. Baubinaitė, užsienio politika yra laikytina integralia visa-apimančios valstybės pažangos strategijos dalimi, o „Lietuva 2030“ strategijoje lieka neaišku, kodėl nuspręsta neįtraukti užsienio politikos dimensijos bei nesvarstyti globalių tendencijų keliamų galimybių ir pažeidžiamumų.³⁴ Lietuva, kaip maža valstybė, pasižymi įvairiomis išorės priklausomybėmis, tad vidaus politikos tikslų atsiejimas nuo tarptautinių ryšių, tinklų ir geopolitinės raidos laikytinas ribojančiu veiksmu „Lietuva 2030“ strategijoje.

Užsienio politikos dimensijos stoka atspindi bendresnę Valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ metodinę problematiką: sisteminė aplinkos analizė (ilgalaikių tendencijų, priežasčių, grėsmių ir galimybių analizė). „Lietuva 2030“ valstybės strateginiai tikslai formuluoti per tris perspektyvas: sumanią visuomenę, sumanią ekonomiką, sumanų valdymą – būtent per šias perspektyvas atlikta ir strategiją „Lietuva 2030“ lydinti esamos situacijos analizė. Lieka neaišku, dėl kokių priežasčių išskirtos būtent šios sritys, o kitos – apeitos, nutylėtos. Nors pasirinkimas formuluoti pažangos tikslus tik tam tikrose valstybės veiklos srityse yra suprantamas ir logiškas –

34. Baubinaitė, 136.

tikslų prioritizacija yra būtina, tačiau kartu svarbus ir metodiškai nuoseklus, platus horizonto skenavimas bei įvertinimas tam, kad būtų galima atlikti kuo labiau informuotus sprendimus dėl tikslų išskyrimo ir prioritizavimo. Iš „Lietuva 2030“ dokumente pateikiamos informacijos bei ją lydinčios esamos situacijos analizės galima daryti prielaidą, jog metodiškai nuosekli visų valstybės valdymo sričių, aplinkos ir visuomenės analizė nebuvo atlikta.

1.3. Apibendrinimas

Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ funkcionuoja kaip pagrindinis šalies ilgalaikio planavimo dokumentas, jame numatyta valstybės vizija ir raidos prioritetai bei jų įgyvendinimo kryptys iki 2030 metų. Praėjus beveik dešimčiai metų nuo šios pirmosios valstybės pažangos strategijos priėmimo, išryškėjo svarbiausios teigiamos strategija inicijuotos praktikos, kurias vertėtų išlaikyti rengiant strategijos atnaujinimą bei pamokos, kurias svarbu apgalvoti.

Atlikus dalies tuometinės Valstybės pažangos tarybos narių apklausą, kaip svarbiausia teigiamą įtaką valstybės raidai padariusi praktika išryškėjo platus suinteresuotų šalių bei visuomenės įtraukimas į strategijos rengimo procesą. Galima teigti, kad netiesiogiai šis intelektualinis bei visuomeninis sutelkimas plačiai valstybės tikslų ir raidos kryptių refleksijai padarė teigiamą įtaką politinių diskusijų ir konsensuso kūrimo kultūros vystymuisi. Rengiant strategijos atnaujinimą rekomenduotina šį viešojo konsultavimosi aspektą perimti ir išlaikyti. Vis tik, patartina daugiau dėmesio skirti ankstyvam skirtingų politinių balsų, grupių sutelkimui, nes konsensuso ir dialogo tarp skirtingų politinių grupių trūkumas reikšmingai paveikė vėlesnį strategijos „Lietuva 2030“ įgyvendinimą.

Didelė dalis informantų atkreipė dėmesį į tam tikrus nenuoseklumus bei neapibrėžtumus, susijusius su strategijos integravimu į Lietuvos strateginio planavimo sistemą. Strategija nėra tiesiogiai įgyvendinama, joje numatyti tikslai turi būti įgyvendinami per Nacionalinį pažangos planą. Dalis informantų pastebėjo, kad strategijos sąsajos su kitais nei Nacionalinis pažangos planas strateginio planavimo dokumentais pernelyg neapibrėžti – kitų strateginių dokumentų suderinamumas su strategija nebuvo peržiūrėtas ją priėmus. Atkreiptas dėmesys ir į nenuoseklumą, kurį lėmė detalių rodiklių įtraukimas į tiesiogiai neįgyvendinamą dokumentą: nenumatyti už rodiklius atsakingi strateginio valdymo sistemos dalyviai ar resursai juos pasiekti. Atitinkamai, strategijos laikymosi bei tikslų įgyvendinimo stebėsenos stygius įvardintas kaip vienas svarbiausių tobulintinų aspektų rengiant atnaujintą Valstybės pažangos strategiją.

Galiausiai, atnaujinant valstybės pažangos strategiją, reikalingas principinis sprendimas dėl to, kiek skirtingų pažangos siekių, politikos sričių arba horizontalių valstybės tikslų ji galėtų ir turėtų apimti. Dalis informantų laikėsi nuomonės, kad valstybės pažangos strategijoje svarbu apimti kuo platesnį valstybės veikimo spektrą, dalis išryškino svarbiausių kelių siekių suformulavimą, taip padidinant dėmesio koncentraciją į labiausiai pažangos reikalaujančias sritis ir tikintis jų proveržio. Taip pat siūlyta į atnaujintą pažangos strategiją įtraukti tarptautinės politikos dimensiją, išryškinant valstybės raidos svarbą reaguojant į vis sparčiau besikeičiančių globalių pasaulio tendencijų kontekstą. Greta to, atkreiptas dėmesys į plačios ir metodiškai nuoseklios valstybės veiklos sričių analizės svarbą kuo geriau informuotam svarbiausių pažangos tikslų formulavimui bei prioritizavimui.

2. Esamos situacijos analizė

Strateginis mąstymas apie ateitį reikalauja žvilgsnio į esamą situaciją bei jos raidą. Pirmiausia, sprendimus apie ilgalaikę valstybės ateitį privalo priimti politikos formuotojai, kurių veiksmų lauką varžo įsipareigojimas rūpintis ir šiandienos rinkėjų problemomis. Antra, nors ateityje galimi reikšmingi ir nenusėjami pokyčiai, jie pasireikš ne vakuume, o sąveikais su šiandien visuomenės ir valstybės gyvenimą sąlygojančiais veiksniais ir struktūromis. Norint sistemaiškai mąstyti apie galimą praeities, dabarties ir ateities sąveiką, pirmoji analitinė užduotis yra apžvelgti esamą padėtį formuojančius ir sprendimų priėmėjų veiksmų lauką ribojančius veiksnius. Atitinkamai, šioje tyrimo dalyje pristatoma esamos situacijos – 2020-2021 metų Lietuvos apžvalga, pasitelkiant metodinę STEAP prieigą.³⁵ Kartu, apžvelgiami ir valstybės prisiimti ilgalaikiai tarptautiniai įsipareigojimai, kadangi jie neišvengiamai struktūruos politikų pasirinkimus.

Kaip minėta pirmojoje dalyje, rengiant „Lietuva 2030“ strategiją esamos situacijos analizė buvo vykdoma atsižvelgiant į tris strategijoje numatytas prioritėtines valstybės pažangos sritis, o ne pagal tam tikrą išsamaus aplinkos skenavimo metodologiją. Tokia prieiga riboja analitinę esamos situacijos vertę, kyla rizika, jog tam tikri pasirinkimo kategorijų neatitinkantys veiksniai bus sistemaiškai ignoruojami, nebus tinkamai įvertintas horizontalus tam tikrų veiksmų poveikis valstybės raidai pasirinktose kategorijose.

Dėl šių priežasčių, žemiau pateikiama esamos situacijos analizė remiasi ne „Lietuva 2030“ strategijoje numatytomis sumanios visuomenės, sumanios ekonomikos ir sumanaus valdymo kategorijomis, bet aplinkos skenavimo pratimuose plačiai taikoma STEAP prieiga.³⁶ Ši aplinkos analizės strategija leidžia sistemaiškai įvertinti analizuojamo subjekto, šiuo atveju, valstybės, aplinką, išskiriant kaip pagrindines socialinę, technologinę, ekonominę, aplinkos ir politinę (arba valdysenos) dimensijas. Pagal poreikį, ji gali būti papildyta vertybių, teisiniais/ reglamentavimo ir kitais aspektais. Žemiau pateikiamoje analizėje, siekiant geriau atspindėti Lietuvos kontekstą ir išryškėjusį poreikį atsižvelgti į išorės veiksnius, taip pat atsižvelgiant į „Lietuva 2030“ svarbų vertybinį aspektą, visuomenės dimensijoje taip pat analizuojamas vertybių dėmuo; technologijų srityje – mokslas ir inovacijos; politikos – valdysenos struktūros ir saugumo aplinka.

Esamos situacijos analizėje taip pat nagrinėjami ir ilgalaikiai Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai. Jų įtraukimą į esamos situacijos apžvalgą pagrindžia tai, jog šie įsipareigojimai jau šiandien sąlygoja valstybės raidos perspektyvas ir riboja sprendimų priėmėjų veiksmų lauką. Kartu, dėl savo trukmės, šie įsipareigojimai bus aktualūs per visą būsimos „Lietuva 2050“ strategijos įgyvendinimo laikotarpį, tad jų poveikį būtina įvertinti jau pasirengimo strategijos formavimui etape.

2.1. STEAP analizė

2.1.1. Visuomenė ir vertybės

2021 metų pradžios duomenimis, Lietuvoje gyveno beveik 2,8 mln. gyventojų, iš kurių apie 67,5 proc. gyveno mieste, o 32,5 proc. – kaime.³⁷ Per dešimtmetį gyventojų skaičius šalyje sumažėjo 350 tūkstančių. 2020 m.

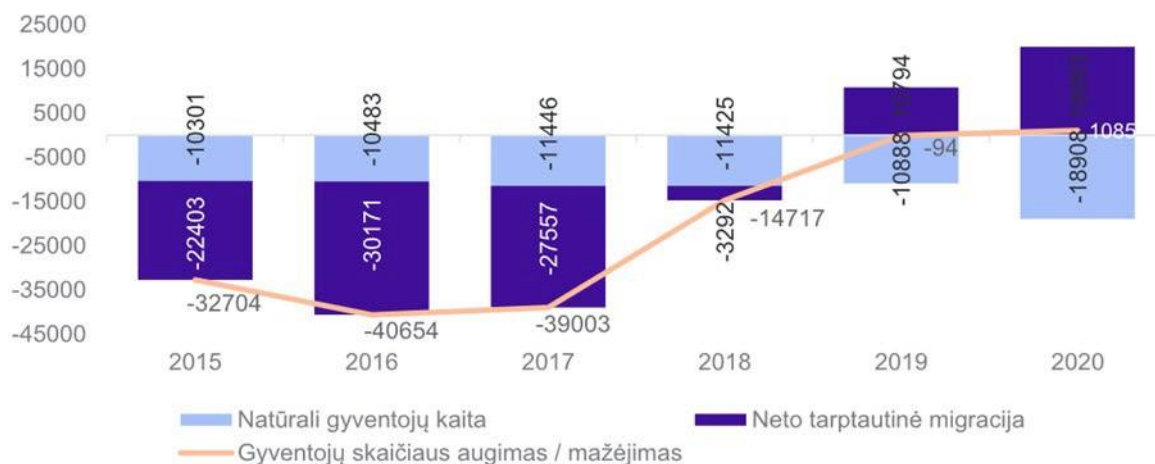
22. Žr., pvz., Johannes C. Cronje, *The Future of Our Field – A STEEP Perspective*, Association for Educational Communications & Technology 2016, <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/s11528-015-0009-0.pdf>

36. Žr., pvz., Marta Sienkiewicz and Vladimír Šucha, *Science for Policy Handbook* (Brussels, Belgium: European Commission, Joint Research Center, 2020), <https://ec.europa.eu/jrc/communities/en/community/evidence4policy/document/science-policy-handbook>.

37. Lietuvos statistikos departamentas, „Miesto Ir Kaimo Gyventojai,” Oficialiosios statistikos portalas, 2021, <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2021/salies-gyventojai/miesto-ir-kaimo-gyventojai>.

pirmą kartą nuo 1993 m. buvo stebimas nedidelis faktinio gyventojų skaičiaus augimas, kurį lėmė išaugęs teigiamas tarptautinės migracijos balansas: antrus metus iš eilės į Lietuvą gyventi atvyko daugiau žmonių nei išvyko (apie pusę atvykusių – užsieniečiai). Deja, kol kas negalima teigti, kad tai ilgalaikė tendencija: ir Europos Komisija, ir EBPO Lietuvai prognozuoja depopuliaciją. Lietuvos Statistikos departamentas prognozuoja, kad 2050 m. šalyje gyvens 2,1 mln. žmonių.³⁸ 2020-ieji taip pat pažymėti neigiama natūralia Lietuvos gyventojų skaičiaus kaita - didesniu mirčių nei gimstamumo skaičiumi.

2 pav. Nuolatinių Lietuvos gyventojų skaičiaus kaita 2015-2020 m.

Šaltinis: STRATA „Lietuvos žmogiškojo kapitalo būklė 2021“

Lietuvos visuomenė – viena iš sparčiausiai senėjančių Europoje, gerokai atsiliekame nuo ES šalių vidurkio pagal bendrą, taip pat ir sveiko gyvenimo trukmę.³⁹ Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė Lietuvoje 2019 m. buvo 76,4 metai (plg. 81,3 m. ES-27). Atotrūkis tarp šalies vyrų ir moterų tikėtinos gyvenimo trukmės siekia 9,5 metų ir yra didžiausias tarp ES šalių. Ilgėjant gyvenimo trukmei, svarbu užtikrinti dermę su sveiko ir aktyvaus gyvenimo trukme – ES-27 sveiko gyvenimo vidurkiui 2019 m. pakilus iki 64,6 m., Lietuvos vidurkis nežymiai sumažėjo - iki 57,5 metų (2018 m. – 57,7 m.). Pasaulio ekonomikos forumo vertinimu, pagal visuomenės sveikatos rodiklius Lietuvai tenka tik 85 vieta iš 141 šalies.⁴⁰ Pažymėtina, kad sveikatos išlaidos, tenkančios vienam gyventojui, 2019 m. siekė 1 788 eurų, t. y. pusantro karto mažiau nei ES vidurkis, todėl sveikatos apsaugos sistema išlieka labai priklausoma nuo papildomų pačių gyventojų priemokų („out of pocket payments“) – 2015 m. jos sudarė 32 proc. visų išlaidų sveikatai (kas gerokai viršija ES vidurkį – 22 proc.).⁴¹

Lietuvoje mažėja vaikų ir daugėja vyresnio amžiaus asmenų. 2021 m. pradžioje šalyje gyveno 557,1 tūkstančiai 65 metų ir vyresnių asmenų ir 498,3 tūkst. vaikų nuo 0 iki 17 metų. Prognozuojama, kad 2030 m. darbingo amžiaus gyventojų Lietuvoje bus 14 proc., o 2050 m. – 34 proc. mažiau negu yra šiuo metu.⁴² Dėl mažo gimstamumo, vis ilgėjančios gyvenimo trukmės ir jaunų žmonių emigracijos išryškėjusi demografinė krizė yra įvardijama kaip viena iš didžiausių grėsmių nacionaliniam saugumui.⁴³ Ir nors šalies demografinės tendencijas gali teigiamai paveikti tarptautinė migracija ir gimstamumo skatinimas, tačiau

38. Lietuvos statistikos departamentas, „Gyventojų Skaičius Metų Pradžioje. Prognozė,“ Oficialiosios statistikos portalas, 2021, <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=5b7fa09d-7ace-4909-89d9-b8a8897da5ba#/>.

39. Eurostat, „Healthy Life Years at Age 65 by Sex,“ European Commission, accessed November 10, 2021, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tepsr_sp320/default/table?lang=en.

40. „The Global Competitiveness Report 2019“ (Geneva, Switzerland: World Economic Forum, 2019), 352.

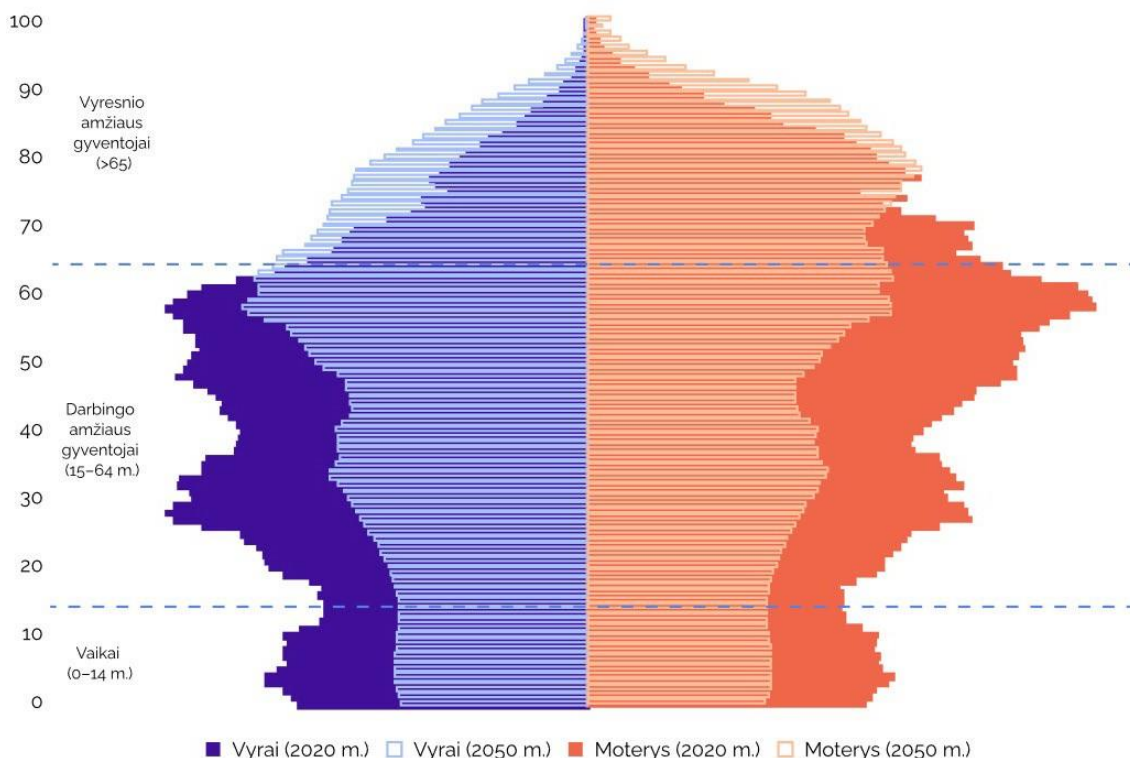
41. Liuba Murauskienė and Sarah Thompson, „Can People Afford to Pay for Healthcare? New Evidence on Financial Protection in Lithuania“ (Barcelona: World Health Organization, 2018), https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/372425/ltu-fp-report-eng.pdf.

42. Asta Juškienė et al., „Lietuvos Žmogiškojo Kapitalo Būklė 2021“ (Vilnius: Vyriausybės strateginės analizės centras (STRATA), 2021), <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2021-metai/20210524-lietuvos-zmogiskojo-kapitalo-bukle-2021.pdf>.

43. „Nacionalinė Saugumo Strategija“ (Lietuvos Respublikos krašto apsaugos ministerija, March 2, 2017), <https://kam.lt/download/57455/2017-nacsaugstrategijalt.pdf>.

užsitęsusi krizė ilgainiui gali kelti įtampas sveikatos ir socialinės apsaugos sistemoms, mažinti ekonominį ir socialinės gerovės potencialą.

3 pav. Lietuvos gyventojų populiacijos piramidė 2020 m. ir projekcija 2050 m.

Šaltinis: STRATA

Lietuva išlieka labai homogeniška valstybė pagal gyventojų tautinę sudėtį – 2020 m. duomenimis, šalyje gyveno 85,9 proc. lietuvių, beveik 6 proc. lenkų, 4,5 proc. rusų.⁴⁴ Per pastaruosius metus padaugėjo šalyje gyvenančių baltarusių – 1,7 proc. ir ukrainiečių -1,2 proc. (po +0,5 proc.).

Žmogiškojo kapitalo srityje, Pasaulio ekonomikos forumas pakankamai gerai vertina šalies gyventojų įgūdžius – 24 vieta iš 141 šalies.⁴⁵ Tačiau pasaulyje vykstanti skaitmeninė transformacija yra svarbus veiksnys ateičiai: EBPO duomenimis, Lietuva yra tarp valstybių, kurios piliečiams labiausiai trūksta įgūdžių, reikalingų klestėti skaitmeniniame amžiuje.⁴⁶ Tarptautinės apklausos, kurioje buvo vertinami suaugusiųjų įgūdžiai, duomenimis, darbuotojai Lietuvoje yra tarp patiriančių didžiausią riziką dėl darbų automatizavimo: apie 20% darbų kyla didelė rizika tapti automatizuotais, ir dar apie 40% darbų dėl automatizacijos reikšmingai pasikeis (didesnė dalis nei EBPO vidurkis).⁴⁷ COVID-19 krizė pareikalavo greito perėjimo prie nuotolinio darbo formų, įmones ir darbuotojus išvystyti savo skaitmenines kompetencijas.

Iki COVID-19 sukeltos krizės Lietuvos ekonomika augo ir tai teigiamai veikė Lietuvos gyventojų užimtumo situaciją.⁴⁸ Tačiau 2021 m. balandžio 1 d. Užimtumo tarnybos duomenis, šalyje buvo registruota 259,8 tūkst.

44. Lietuvos statistikos departamentas, "Lietuvos Gyventojai (2020 m. Leidimas). Gyventojų Skaičius Ir Sudėtis," Oficialiosios statistikos portalas, 2020, <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventojai-2020/salies-gyventojai/gyventoju-skaicius-ir-sudetis>.

45. "The Global Competitiveness Report 2019," 352.

46. OECD, *OECD Skills Outlook 2019: Thriving in a Digital World* (Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development, 2019), https://www.oecd-ilibrary.org/education/oecd-skills-outlook-2019_df80bc12-en.

47. Su apklausos rezultatais galima susipažinti OECD, *The Survey of Adult Skills: Reader's Companion*, Third (OECD, 2019), <https://www.oecd.org/publications/the-survey-of-adult-skills-f70238c7-en.htm>. ; Taip pat žr. Ljubica Nedelkoska and Glenda Quintini, "Automation, Skills Use and Training" (Paris: OECD, March 8, 2018), <https://doi.org/10.1787/2e2f4eea-en>.

48. Užimtumo tarnyba, "Lietuvos Užimtumo 2020 m. Tendencijos Ir Ateities Prognozės" (Užimtumo tarnyba prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, 2021), <https://uzt.lt/wp-content/uploads/2021/02/Lietuvos-u%C5%BEimtumo-2020-m.-tendencijos-2021-02-19.pdf>.

darbo neturinčių asmenų, t. y. 15,1 proc. visų šalies darbingo amžiaus gyventojų.⁴⁹ Nedarbas ženkliai padidėjo jaunimo, moterų ir žmonių virš 50 m. amžiaus tarpe; karantino įvestų apribojimų labiausiai paliestuose sektoriuose (turizmo, maitinimo paslaugų ir kt.). Užimtumo srityje esama svarių regioninių skirtumų – nedarbo lygis regionuose gali skirtis net keletą kartų, pavyzdžiui, Lazdijų raj. sudarė 24,6 proc., o Neringos mieste – 7,7 proc.. Dirbantys asmenys Lietuvoje neretai susiduria su kita problema: darbuotojų įgūdžiai nėra tinkamai išnaudojami darbo vietoje, apie penktadalis Lietuvos dirbančiųjų dirba žemesnės kvalifikacijos darbą nei įgyta kvalifikacija.⁵⁰ EBPO atlikto tyrimo duomenimis, visų vertintų įgūdžių atveju (skaitymas, kompiuterinis raštingumas ir kt.) Lietuvoje darbuotojų įgūdžiai vidutiniškai išnaudojami mažesniu intensyvumu, nei EBPO šalyse, o pagal socialinės sąveikos įgūdžius (dalinimasis informacija, bendradarbiavimas su kolegomis ir kt.) Lietuva atrodo prasčiausiai EBPO šalių tarpe.⁵¹

Pagal 2021 m. bendrinį visų darnaus vystymosi tikslų (DVT) įgyvendinimo indeksą Lietuva užėmė 31 vietą iš 165 valstybių, bendras 76,7 balas (iš 100 galimų) yra kiek mažesnis nei regiono vidurkis (77,2).⁵² Pažymėtina, jog stagnuoja 10 tikslo – *Sumažinti nelygybę* – rodikliai, šioje srityje atkreiptinas dėmesys į Gini koeficiento indeksą bei vyresnio amžiaus žmonių (66 ir vyresnių) skurdą. Vertinant lyčių nelygybę, Europos Komisijos vertinimu ji yra palyginti maža, dauguma Lietuvos rodiklių pagal 5-ąjį DVT „Lyčių lygybė“ yra geresni už ES vidurkį.⁵³

Bendrai, įvairios nelygybės yra vienas didžiausių iššūkių siekiant aukštesnės gyvenimo kokybės Lietuvoje.⁵⁴ Išlaidos socialinei apsaugai Lietuvoje tebėra vienos mažiausių ES, o skurdo ar socialinės atskirties rizikos lygis (28,3%) tebėra vienas aukščiausių ES (21,7%). Pajamų nelygybė yra viena didžiausių ES, o socialinių pervedimų poveikis skurdo mažinimui socialinių rodiklių suvestinėje pažymėtas kaip kritinis. 2019 m. žmonių, kurie gyvena žemiau skurdo ar socialinės atskirties ribos, sudarė 26,3 proc. (2018 m. ES vidurkis – 21,8 proc.). Skurdo riziką ar socialinę atskirtį daugiausia patiria namų ūkiai, kuriuos sudaro vienas suaugęs ir išlaikomi vaikai - 49 proc., arba vieni gyvenantys asmenys - 52 proc. Per pastaruosius keletą metų, buvo stebimas pajamų nelygybės mažėjimas: Gini indekso reikšmė kito nuo 37,9 proc. 2015 metais iki 35,4 proc. 2019 metais, nors 2020 m. karantino laikotarpio pajamų nelygybė vėl buvo išaugus.⁵⁵

Remiantis Europos vertybių tyrimų duomenimis, mokslininkai teigia, jog Lietuvos visuomenėje per keletą dešimtmečių išryškėjo tokios vertybių kaitos tendencijos: auganti sekuliarizacija individualiu lygmeniu, konservatyvių pažiūrų šeimos ir asmeninės moralės klausimais nuosaikėjimas, didesnis atlidumas viešosios moralės principų pažeidimams.⁵⁶ Darbo atžvilgiu didelės vertybių kaitos nebuvo stebima, ryškėjo instrumentinis požiūris į darbą, labiau aktualizavosi savi-realizacijos aspektai. Tai siejama su Lietuvos kultūrinio ir istorinio paveldu, pereinamojo laikotarpio visuomenėje vykusiais struktūriniais pokyčiais, esamos institucinės aplinkos bruožais, visuomenės modernizacija, vakarietiškos kultūros plitimu, susijusiu su medijų plėtra ir globalizacijos procesais.⁵⁷ 2019 m. atlikto tyrimo duomenimis, pagrindinės šalies vertybės suskirstytos į šias grupes: „teisingo gyvenimo būdo“ vertybės (šeima, darbas, išsilavinimas, namai, saugumas

49. Užimtumo tarnyba, „Situacijos apžvalga,“ Užimtumo tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, April 8, 2021, <https://uzt.lt/darbo-rinka/situacijos-apzvalga/>; Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2020 m. vidutinis metinis nedarbo lygis šalyje siekė 8.5 proc. Žr. „Užimtumo ir nedarbo rodikliai,“ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2021, <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/darbo-rinka-uzimtumas/uzimtumo-ir-darbo-rinkos-politika/uzimtumo-ir-nedarbo-rodikliai>.

50. Asta Juškienė et al., „Žmogiškasis Kapitalas 2020“ (Vilnius: Vyriausybės strateginės analizės centras (STRATA), 2020), <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2020-metai/zmogiskojo-kapitalo-politika/20200511-zmogiskasis-kapitalas-Lietuvoje.pdf>.

51. OECD, *The Survey of Adult Skills*.

52. Jeffrey D. Sachs et al., *Sustainable Development Report 2021: The Decade of Action for the Sustainable Development Goals* (Cambridge: Cambridge University Press, 2021), <https://dashboards.sdgindex.org/>.

53. European Commission, „Country Report Lithuania 2020,“ Commission Staff Working Document (Brussels: European Commission, February 26, 2020), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020SC0514&from=EN>.

54. OECD, *How's Life in Lithuania?*, How's Life? Better Life Initiative (Paris: OECD, 2018), <https://doi.org/10.1787/9870c393-en>.

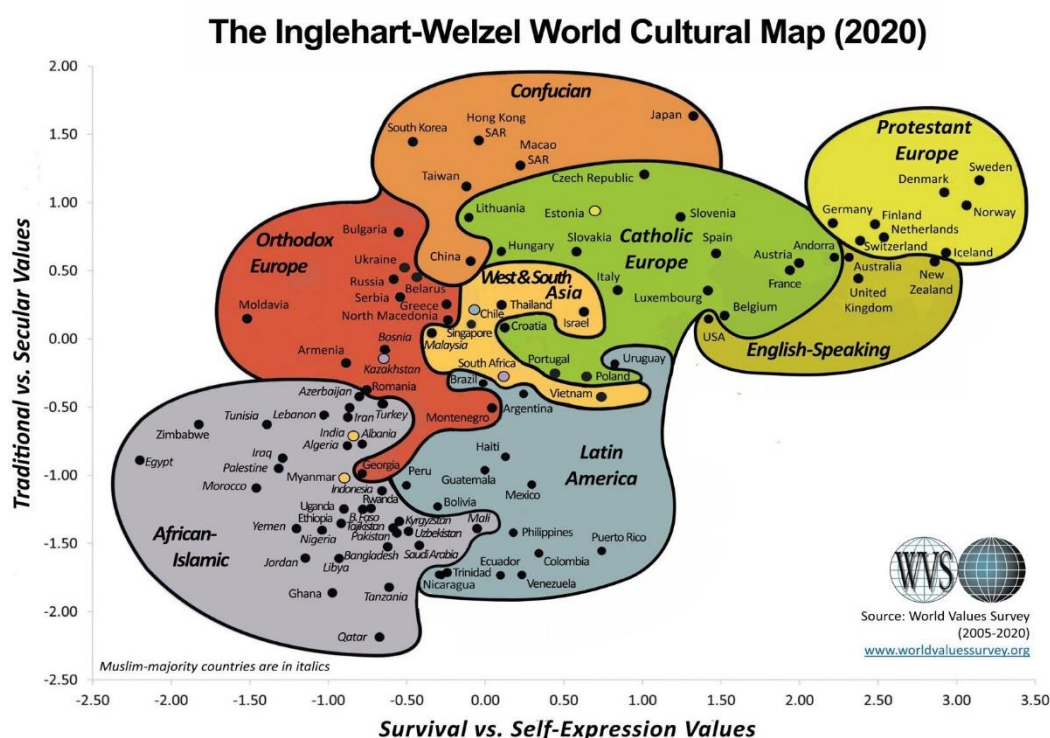
55. Olga Štikonienė, „Gini koeficiento dinamika“ (Vilnius: Vilniaus Universiteto Matematikos ir informatikos fakultetas (MIFKOR), November 1, 2020), <http://www.covid19.projektas.vu.lt/2020/11/01/gini-koeficiento-dinamika/>.

56. Rūta Žiliukaitė, „Intergenerational Value Differences in Contemporary Lithuanian Society,“ *Sociologija. Mintis Ir Veiksmas* 39, no. 2 (August 17, 2017): 82–98, <https://doi.org/10.15388/SocMintVei.2016.2.10818>.

57. Pvz., tai, kad Lietuvos pilietinė visuomenė yra viena iš pačių silpniausių ES siejama su tokiais kultūriniais ypatumais, kai santykinai mažai vertinamos tokios asmens savybės, kurios svarbios žmonių bendravimui ir bendradarbiavimui, ir pabrėžiamos individų nepriklausomybę nuo kitų įgalinančios savybės

ir stabilumas); „Tautos savimonės“ vertybės (šalies laisvė (nepriklausomybė), patriotiškumas, pilietiškumas, pagarba tradicijoms ir istorijai, tautinis identitetas, kantrybė, nepalaužiamumas, atsparumas, istoriškai susiklosčiusi kultūrinė įvairovė); „Darnos su gamta“ vertybės (gilus ryšys su gamta, ekologiškumas ir natūralumas); „Proveržio“ vertybės (verslumas, tobulėjimas ir inovacijos, tikslo siekimas, dinamiškumas, veržlumas ir greitis, prisitaikymas ir lankstumas bei pripažinimo siekis).⁵⁸ Pagal Inglehart-Welzel (2020) kultūrinį žemėlapij, Lietuva priskiriama prie katalikiškos Europos šalių grupės, su labiau būdingomis išlikimo nei saviraiškos bei labiau sekuliariomis nei tradicinėmis vertybėmis (žr. pav. 3). Paprastai, šis žemėlapis aiškinamas taip: šalyje kylant pragyvenimo standartams, pereinant nuo besivystančios ekonomikos per industrializaciją link post-industrinės žinių visuomenės, šalis matricoje linksta judėti nuo kairiojo apatinio link dešiniojo viršutinio kampo. Tačiau visuomenės požiūriams taip pat daro įtaką šalyje vyraujančios filosofinės, politinės ir religinės idėjos.

4 pav. World Value survey pasaulio vertybių žemėlapis

Šaltinis: The Inglehart-Welzel World Cultural Map - World Values Survey 7 (2020). www.worldvaluessurvey.com

2.1.2. Mokslas, technologijos ir inovacijos

Ekonomistai viešąsias investicijas į mokslą vertina kaip svarbų ir unikalų būdą nukreipti išteklius į sektorių, duodantį didelę grąžą šalių ekonomikoms ir piliečiams.⁵⁹ Tai yra viena iš investicijų, galinčių sukurti didžiausią skaičių geros kokybės darbo vietų. Europos Komisijos 2020 m. komunikate dėl naujos mokslinių tyrimų ir inovacijų erdvės įtvirtintas siekis ES ne vėliau kaip 2030 m. į MTI investuoti 3 proc. BVP (žr. 2 priedą).⁶⁰ Lietuvoje skiriamų MTEP išlaidų dalis pastaraisiais metais augo, tačiau 2019 m. siekė tik 1 proc. nuo BVP (ES

58. KOG Institutas, Socialinių inovacijų institutas, and Norstat LT, "Lietuvos Žinomumo Ir Reputacijos Tikslinėse Užsienio Šalyse Ir Šalies Gyventojų Lietuvos Vertinimo Tyrimas. Apibendrinamoji Visų Etapų Ataskaita" (Vilnius: Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, 2019), https://www.esinvesticijos.lt/lt/rezultatai-ir-statistika/sukurti_produkta/lietuvos-zinomumo-ir-reputacijos-tikslinese-uzsienio-salyse-ir-salies-gyventoju-lietuvos-vertinimo-tyrimas.

59. Jonathan Gruber and Simon Johnson, *Jump-Starting America: How Breakthrough Science Can Revive Economic Growth and the American Dream* (New York: PublicAffairs, 2019), <https://www.amazon.com/Jump-Starting-America-Breakthrough-Economic-American/dp/1541762487>.

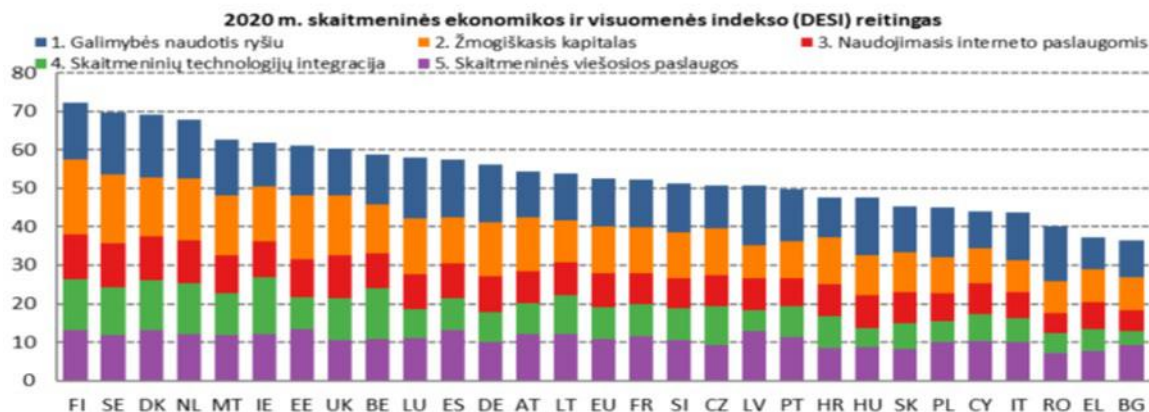
60. Europos Komisija, "Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Europos Ekonomikos Ir Socialinių Reikalų Komitetui Ir Regionų Komitetui. Nauja Europos Mokslinių Tyrimų Ir Inovacijų Erdvė (EMTE)," COM(2020) 628 § (2020), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0628&from=EN>.

vidurkis – 2.19 proc.), kur 0,56 proc. sudarė aukštųjų mokyklų ir valdžios sektoriaus išlaidos ir 0,43 proc. – verslo sektoriaus išlaidos. Bendrai, valstybės MTEP finansavimo sistema yra nenuosekli ir labai priklausoma nuo ES struktūrinių fondų, 2019 m. jos sudarė apie 40 proc. visų skiriamų lėšų.

Inovacinis Lietuvos pajėgumas nėra didelis – pagal suminį inovatyvumo indeksą Lietuva užima 19 vietą ES.⁶¹ Pasaulinio inovacijų indekso vertinimo skalėje, kurią skelbia Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacija, Lietuvai 2020 m. teko 40 vieta tarp 131 pasaulio valstybių.⁶² Pagal Pasaulio ekonomikos forumo šalies inovacijų pajėgumų vertinimą, Lietuva užima 42 vietą, atsilikdama nuo Europos ir Šiaurės Amerikos šalių vidurkio⁶³.

Lietuvos pajėgumai technologijų srityje yra netolygūs. Pagal ES skaitmeninės ekonomikos ir visuomenės indeksą (DESI) Lietuva užima 14 – tą vietą tarp 28 ES šalių (žr. 4 pav.).⁶⁴ Galimybės naudotis ryšiu bei skaitmeniniai įgūdžiai – silpniausios sritys: 1) galimybė naudotis elektroniniu ryšiu – 19 vieta; 2) visuomenės skaitmeninių įgūdžių lygis – 18 vieta; 3) gyventojų naudojimosi elektroniniais išteklių apimtis – 13 vieta; 4) skaitmeninių technologijų taikymas (versle) – 10 vieta; 5) elektroninių viešųjų paslaugų lygis – 6 vieta.

5 pav. 2020 m. skaitmeninės ekonomikos ir visuomenės indekso (DESI) reitingas

Šaltinis: DESI 2020: Lithuania.

Skaitmenizacija yra viena iš pagrindinių dabartinės Europos Komisijos prioritetų. Informacinių ryšių ir technologijų (IRT) sektoriuje, viename iš septynių Lietuvos sumanios specializacijos prioritetų, numatytos šios įgyvendinimo tematikos: dirbtinis intelektas, didieji ir paskirstytieji duomenys; daiktų internetas; įvairiarūšė analizė, apdorojimas ir diegimas; kibernetinis saugumas; finansinės technologijos ir blokų grandinės.⁶⁵ Nors IRT darbuotojų skaičius nuolat auga, 2019 m. šie specialistai sudarė mažą – tik apie 3 proc. dalį visų dirbančiųjų (ES vidurkis – 3,9 proc., pirmaujančios šalys – Švedija (7 proc.) ir Suomija (6,8 proc.)), bendrai Lietuva užima 22 vietą tarp ES šalių pagal darbuotojų, įdarbintų IRT sektoriuje, dalį.⁶⁶ 2018 – 2019 metais buvo parengtos Lietuvos dirbtinio intelekto bei kibernetinio saugumo strategijos. EBPO savo pastarojo meto dokumentuose kalba apie „skaitmeninės iš principo“ (angl. *digital by design*) vyriausybės

61. European Commission, „European Innovation Scoreboard 2021“ (Brussels: European Commission, 2021)

62. World Intellectual Property Organization, „Global Innovation Index 2020“, https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf

63. World Economic Forum „Global Competitiveness Report 2019“, https://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf

64. European Commission, „Digital Economy and Society Index (DESI) 2020: Lithuania“ (Brussels: European Commission, 2020), https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=66922; Pilnų tarptautinį indeksą galima rasti Paul Foley et al., „International Digital Economy and Society Index 2020“ (Brussels: European Commission, 2020).

65. Aleksandr Izgorodin et al., „Sumanios Specializacijos Įgyvendinimo Stebėseną: Ketvirtoji Ataskaita“ (Vilnius: Vyriausybės strateginės analizės centras (STRATA), 2020), <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2020-metai/inovaciju-politika/20201223-smart-stebesena.pdf>.

66. European Commission, „Digital Economy and Society Index (DESI) 2020“ (Brussels, Belgium: European Commission, 2020), 106–7.

konceptiją, kuri gali ne tik reikšmingai pagerinti teikiamas viešąsias paslaugas, bet ir padidinti pasitikėjimą valdžia. Skaitmeninės vyriausybės indekse Lietuva atsilieka nuo EBPO vidurkio – yra 25 vietoje.⁶⁷

Perspektyvių ir besivystančių technologijų kontekste Lietuva išsiskiria Europos Sąjungos mastu blokų grandinės (angl. *blockchain*) technologijos plėtojime. Šiai technologijai skiriamas finansavimas yra vienas didžiausių Europos Sąjungoje ir sudaro 2 proc. viso blokų grandinės technologijos finansavimo ES (didžiąją dalį, net 69 proc. finansavimo, sudarė JK lėšos).⁶⁸ Pažymėtina, kad startuolių (angl. *start-up*) rinka Lietuvoje yra labai aktyvi išskirtinai IT ir finansinių technologijų (angl. *FinTech*) srityse.⁶⁹ Gyvybės mokslų srityje, JAV mokslo žurnalo „*Scientific American Worldview*“ paskelbtame 2018 m. inovacinio potencialo biotechnologijų srityje vertinime Lietuvai teko 16 vieta tarp 54 šalių, per pastaruosius penketą metų Lietuvos vertinimas pakilo 18 pozicijų.⁷⁰ Sveikatos technologijos ir biotechnologijos – taipogi vienas iš Sumanios specializacijos prioritetų.

Skirtingas produktyvumo lygis atskiruose Lietuvos ekonomikos sektoriuose bei mažose ir didelėse įmonėse indikuoja, kad technologinės pažangos lygis šalyje ženkliai skiriasi. Didžiausia technologine pažanga pasižymi labai didelės, taip pat ir eksportuojančios įmonės. Europos Komisijos teigimu, nepakankama sparta augančio produktyvumo priežastis yra per mažos investicijos į naujų technologijų kūrimą ir diegimą.

McKinsey vertinimu, per pastaruosius du dešimtmečius prekybos ir vertės grandinės tampa vis labiau priklausomos nuo žinių ir aukštos kvalifikacijos darbo, mažėja prekybos prekėmis apimtys, auga prekyba paslaugomis.⁷¹ Per visas vertės grandines, investicijų į nematerialius išteklius (MTEP, prekės ženklai, intelektinė nuosavybė) pajamų dalis daugiau kaip padvigubėjo (nuo 5,5 iki 13,1 proc.). Pasaulio Žinių indekse, kuris atskleidžia daugialypį žinių pobūdį (siejama su tokiomis sąvokomis, kaip „žinių ekonomika“ ar „žinių visuomenė“), Lietuva užima 35 vietą iš 138 vertintos šalies.⁷² Lietuva apibūdinama kaip stipri pagal žinių infrastruktūrą šalis, su aukštu žmogiškuoju potencialu - pagal *Human development* indeksą esame 34 pasaulyje. Lietuvos stiprybės – mažai mokyklos nebaigiančių vaikų, aukštas suaugusių raštingumas, mobiliųjų įrenginių paplitimas, vykdomi kontraktiniai įsipareigojimai. Silpniausiai vertinamas sub-indeksas yra mokslinių tyrimų vystymas ir inovacijos – Lietuva yra 47 vietoje, surinkusi 26.6 balo (vertinimo skalėje nuo 0 iki 100, atitinkamai blogiausias ir geriausias galimas įvertinimas). Kaip gerintinos sritys nurodytos išlaidos programinei įrangai, ribojantis darbo santykinis teisinis reguliavimas, lengvumas rasti reikalingus įgūdžius turinčius darbuotojus, investicijos į telekomo paslaugas, bendros vyriausybės išlaidos srityje (santykinė proc. nuo BVP dalis).

Pasaulio ekonomikos forumas 2020 metais specialiaame Konkurencingumo pranešime vertino, kiek šalys yra pasirengusios greitam atsigavimui po COVID-19 krizės, kokie veiksniai bus svarbūs ekonomikos transformacijai į naują ekonominę sistemą, paremtą „produktyvumo“, „žmonių“ ir „planetos“ tikslais.⁷³ Viena iš pranešime pateikiamų bendrų rekomendacijų šalims yra atgaivinti ir transformuoti inovacijų ekosistemą. Be kita ko, šalys turėtų padidinti viešąsias investicijas į mokslinius tyrimus ir plėtrą, skatinti rizikos kapitalą ir mokslinius tyrimus bei plėtrą privačiame sektoriuje, skatinti esamų technologijų, kurios prisideda prie naujų firmų kūrimosi ir darbo vietų kūrimo „rytojais rinkose“, sklaidą. Šalys turėtų sukurti paskatas, skatinančias privačias investicijas į mokslinius tyrimus, inovacijas ir išradimus, remti naujų

67. OECD, “Digital Government Index: 2019 Results” (Paris: OECD, October 14, 2020), <https://doi.org/10.1787/4de9f5bb-en>.

68. European Commission, “Digital Economy and Society Index (DESI) 2020,” 86.

69. European Commission, “Digital Economy and Society Index (DESI) 2020: Lithuania,” 40.

70. “Lietuvos Gyvybės Mokslų Industrija (GMI),” Mokslo, inovacijų ir technologijų agentūra, accessed November 11, 2021, <https://mita.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/mita-vykdomi-%20projektai/gyvybes-mokslu-industrijos-pletros-skatinimas/lietuvos-gyvybes-mokslu-industrija-gmi>.

71. Susan Lund et al., “Globalization in Transition: The Future of Trade and Global Value Chains” (McKinsey Global Institute, January 16, 2019), <https://www.mckinsey.com/featured-insights/innovation-and-growth/globalization-in-transition-the-future-of-trade-and-value-chains>.

72. “Global Knowledge Index 2020” (United Nations Development Programme, December 10, 2020), 5, <https://www.undp.org/publications/global-knowledge-index-2020>.

73. Klaus Schwab and Saadia Zahidi, “The Global Competitiveness Report: Special Edition 2020: How Countries Are Performing on the Road to Recovery,” Special Edition 2020 (World Economic Forum, 2020), <https://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report-2020>.

„rytojaus rinkų“ kūrimą, sukurti paskatas įmonėms priimti įvairovę, teisingumą ir įtraukimą, siekiant sustiprinti kūrybiškumą.

2.1.3. Ekonomika

Lietuvos ekonomika, didžiausia tarp Baltijos šalių, pagal 2020 m. sukurtą BVP – 49.5 mlrd. eurų – užėmė 22-ą vietą tarp 27 ES narių.⁷⁴ Lietuvos ekonomikos augimas pastaraisiais metais buvo itin spartus ir tai leido žymiai priartėti prie ES vidurkio: 2020 m. vienam Lietuvos gyventojui tenkantis BVP siekė 87 proc., ES vidurkio, Latvijoje – 69 proc., Estijoje taip pat 86 proc.⁷⁵ Tarptautinio valiutos fondo vertinimu, Lietuvos BVP vienam gyventojui, atsižvelgus į perkamąją galią, 2021 m. turėtų pasiekti 40,784 USD ir šis rodiklis būtų didesnis už 10 ES valstybių (tarp jų – Estijos, Latvijos, Lenkijos, Slovakijos, Vengrijos ir kt.) atitinkamus rodiklius.⁷⁶ McKinsey pagal ekonomikos išsivystymo lygį, Lietuvą priskiria prie kylančių, arba besivystančių Rytų Europos ir Centrinės Azijos šalių regiono grupės (angl. *emerging markets*).⁷⁷

Remdamiesi lyginamosios politinės ekonomijos tyrimuose plačiai taikoma „kapitalizmo įvairovių“ (angl. *Varieties of Capitalism*) analitine prieiga, mokslininkai Lietuvą ir kitas Baltijos valstybes pagal jose susiformavusį institucinį kapitalizmo modelį įprastai priskiria prie liberalios rinkos ekonomikos modelio.⁷⁸ Visgi, kai kurie tyrėjai pabrėžė, jog dėl tam tikrų institucinių papildomumų trūkumo, Baltijos valstybės, kartu su Višegrado šalimis, atstovauja atskiram Centrinės ir Rytų Europos regione liberalios rinkos ekonomikos modeliui.⁷⁹ Kuokštis, tuo tarpu, atkreipė dėmesį, kad „Baltiškajam kapitalizmui“ būdingas lankstumas diferencijuoja Estiją, Latviją ir Lietuvą nuo kitų Centrinės ir Rytų Europos valstybių.⁸⁰

Skačiuojama, kad šalies ekonomikai išlaikant ligšiolinį augimo tempą, ES išsivystymo lygį Lietuva galėtų pasiekti 2040 m.⁸¹ COVID-19 pandemiją Lietuvos ūkis atlaikė stebėtinai gerai ir, Europos Komisijos vertinimais, 2020 m. Lietuvos BVP smuko tik 0,9 proc. Pagal šį rodiklį atsilikome tik nuo Airijos, kurios ekonomika netgi krizės sąlygomis išlaikė teigiamus augimo tempus, nors bendras ES ekonomikos nuosmukis siekė 6,1 proc. (euro zonos – 6,6 proc.).⁸²

Tokiam mažam Lietuvos ekonomikos susitraukimui didelę įtaką padarė valdžios sektoriaus parama, nedidelė pirmoji COVID-19 pandemijos banga, sėkminga eksportuotojų veikla ir santykinai maža ekonomikos priklausomybė nuo labiausiai apribotų ir paveiktų ekonominių veiklų – apgyvendinimo ir maitinimo paslaugų, meninės, pramoginės ir poilsio organizavimo veiklos.⁸³ Artimiausiu laikotarpiu šalies ekonomikai prognozuojamas augimas, tačiau jis vis dar glaudžiai siejamas supandemijos eiga ir vakcinavimo kompanijų efektyvumu ir veiksmingumu visoje ES.

Lietuvos ūkio struktūra per tris dešimtmečius nuėjo sudėtingą transformacijos kelią. Kaip ir daugumoje išsivysčiusių šalių, šiandien didžiausią pridėtinę vertę ekonomikoje kuria paslaugų sektorius, išlieka didelis

74. “Gross Domestic Product at Market Prices,” Eurostat, accessed November 11, 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00001/default/table?lang=en>.

75. Eurostat, “Real GDP per Capita,” Eurostat, accessed November 11, 2021, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/table?lang=en.

76. “World Economic Outlook Database,” IMF, April 2021, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/April/weo-report>.

77. Lund et al., “Globalization in Transition: The Future of Trade and Global Value Chains.”

78. Bob Hancké, Martin Rhodes, and Mark Thatcher, eds., *Beyond Varieties of Capitalism: Conflict, Contradictions, and Complementarities in the European Economy* (Oxford: Oxford University Press, 2007), <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199206483.001.0001>.

79. Ralph Wrobel, “From Independence to the Euro Introduction: Varieties of Capitalism in the Baltic States,” *Central and Eastern European Journal of Management and Economics* 3, no. 1 (2015): 9–38.

80. Vytautas Kuokštis, “What Type of Capitalism Do the Baltic Countries Belong To?” SSRN Scholarly Paper (Rochester, NY: Social Science Research Network, December 1, 2011), <https://papers.ssrn.com/abstract=2083832>.

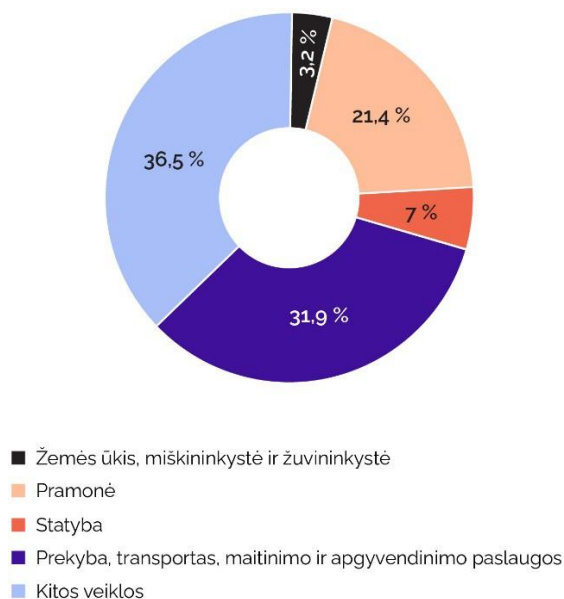
81. Lietuvos Bankas, “Lietuvos ekonominės konvergencijos ir darbo rinkos iššūkiai” (Vilnius: Lietuvos Bankas, 2020), 9.

82. Eurostat, “Real GDP Growth Rate - Volume,” Eurostat, accessed November 11, 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00115/default/table?lang=en>.

83. Lietuvos banko Ekonomikos ir finansinio stabilumo tarnyba, “Finansinio stabilumo apžvalga / 2021” (Vilnius: Lietuvos Bankas, 2021), 5, https://www.lb.lt/uploads/publications/docs/31292_95817a44f58ed6b68e34eeb390862f02.pdf.

pramonės vaidmuo, o žemės ūkio reikšmė reikšmingai sumažėjo. Tačiau pramonėje ir gamyboje vis dar dominuoja žemos ir žemos-vidutinės technologijų sektoriai, generuojantys apie ¾ bendros produkcijos.⁸⁴

6 pav. Lietuvos ūkio struktūra 2020 m.

Šaltinis: Lietuvos statistikos departamento informacija

Lietuvos ekonomikai didelę įtaką daro eksportas, todėl šalies ekonomikos atsigavimas bus glaudžiai susijęs ne tik su vidaus vartojimo apimtimis, bet ir su eksporto partnerių atsigavimu. 2020 m. ES-27 teko 56 proc. Lietuvos prekių ir apie 69 proc. paslaugų eksporto.⁸⁵ Tačiau Lietuvos prekių eksporto struktūroje vis dar dominuoja žemųjų technologijų prekės (maisto, baldų ir medienos perdirbimo, chemijos pramonės gaminiai). Panaši situacija ir paslaugų eksporto struktūroje, kur didžioji dalis eksportuojamų paslaugų priskiriamos mažiau žinių reikalaujančių paslaugų grupei (transporto, didmeninės prekybos ir sandėliavimo paslaugos).

Europos Komisijos vertinimu, ilguoju laikotarpiu pagrindiniai iššūkiai Lietuvai tebėra gyventojų skaičiaus mažėjimas, įsisenėję trūkumai švietimo ir sveikatos priežiūros sistemose, neišvengiamai turėsiantys tiesioginės įtakos ekonomikos augimo tempams.⁸⁶ Atsiliekant transformacijos į aukštos pridėtinės vertės ekonomiką procese, Lietuvai gresia patekti į vidutinių pajamų sąstus, dėl kurių lėtėtų Lietuvos ekonomikos augimas.⁸⁷ Susilyginus ekonomikos augimo tempams, išliktų dabartinis Lietuvos atotrūkis nuo labiausiai išsivysčiusių ES šalių arba jis mažėtų labai lėtai.

Lietuvos ekonomika ilgą laiką naudojosi augimo potencialu, kurį suteikia pigios darbo jėgos ir tarp-sektorinių išteklių persikirstymas. Tačiau norint išlaikyti aukštus ekonominės konvergencijos tempus, reikalinga Lietuvos ekonomikos transformacija, paremta produktyvumo (našumo) didinimu ir inovacijomis. Tokiai transformacijai nepakanka vien instrumentinių ekonominių sprendimų, pirmiausia reikia spręsti problemas, susijusias su žmogiškuoju ir socialiniu kapitalu, kartu mažinant inovacijų kūrimo bei diegimo ribojimus, skatinti įmonių technologinį atsinaujinimą ir ypač ryžtingai investuoti į švietimo kokybės gerinimą.⁸⁸

84. Lithuanian Innovation Center, "Lithuanian Industry Digitisation Roadmap 2020-2030" (Vilnius: European Commission, October 31, 2020), [https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/Lithuanian%20Industry%20Digitisation%20Roadmap%202020-2030%20UPDATED%20EN%20\(1\).pdf](https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/Lithuanian%20Industry%20Digitisation%20Roadmap%202020-2030%20UPDATED%20EN%20(1).pdf).

85. Lietuvos Respublikos finansų ministerija, "Lietuvos Ekonomikos Apžvalga" (Vilnius: Lietuvos Respublikos finansų ministerija, kovas 2021).

86. European Commission, "Country Report Lithuania 2020."

87. ESTEP and PricewaterhouseCoopers, "Lietuvos ūkio Sektorių Finansavimo Po 2020 Metų Vertinimas" (Lietuvos Respublikos finansų ministerija, June 14, 2019).

88. ESTEP and PricewaterhouseCoopers.

Nors Lietuva turi transformacinio potencialo (globaliu mastu pripažįstama gyvybės mokslų ir lazerių industrija, stiprėja startuolių ekosistema, sėkmingai auga finansinių technologijų sektorius, didelė aukštąjį išsilavinimą turinčių gyventojų dalis, palanki investicijomis mokesstinė aplinka, sukurta stipri IT infrastruktūra ir kt.), tačiau šalies ekonomikos persiorientavimas link aukštesnės pridėtinės vertės kūrimo vyksta lėtai. Tik apie 3 proc. šalies darbo jėgos dirba aukštųjų technologijų gamybos ir žinioms imliuose sektoriuose.⁸⁹ Atsižvelgiant į santykinai žemas šalies investicijas į MTEP, taip pat į tai, kad traukiasi šalies darbo jėgos potencialas, šalies ekonomikos inovatyvumas bus svarbus veiksnys tolesniam ekonomikos vystymuisi.

Svarbu pastebėti, kad Lietuvos ekonomikos vystymasis nėra tolygus, regioniniai skirtumai vertinant BVP vienam gyventojui, produktyvumą bei skurdą yra vieni didžiausių ES. Sostinės regione, kuriame koncentruojasi didelės dalies įmonių vietinio ir tarptautinio kapitalo įmonių buveinių bei reikšminga dalis inovacijų ekosistemos, BVP vienam gyventojui jau 2017 m. pralenkė ES vidurkį ir siekė 112 proc. ES vidurkio.⁹⁰ Vidurio ir vakarų Lietuvos regione pažanga nebuvo tokia greita ir 2017 m. BVP vienam gyventojui tesiekė 65 proc. ES vidurkio. Sostinės bei didžiųjų miestų augimu pagrįstas šalies ūkio vystymasis nėra pakankamai tvarus, todėl yra svarbu užtikrinti kitų šalies regionų plėtrą ir kurti prielaidas ekonominių ir socialinių skirtumų mažinimui.

Reikšmingas BVP dalies perskirstymo didinimas pirmiausia pareikalaus reformų mokesčių srityje. Efektyviai įgyvendintos, jos lemtų ir didesnį biudžeto pajamų surinkimą, šešėlinės ekonomikos, kurios mastą Lietuvoje pakankamai dideli, mažinimą ir papildomas investicijas į valstybės pažangai svarbias sritis. ES šalyse šešėlinė ekonomika vidutiniškai sudaro 16 proc. BVP. Lietuvai, kaip ir kitoms Rytų ir Centrinės Europos valstybėms yra būdingas didesnis šešėlinės ekonomikos dydis – beveik 22 proc.⁹¹

Siekis sušvelninti COVID-19 pandemijos sukeltą krizę pareikalavo valstybės išteklių mobilizavimo ir didino papildomų lėšų poreikį. Lietuvos (kaip ir visų be išimties ES valstybių) valdžios sektoriaus skola 2020 m. augo. Lietuvos skola per metus padidėjo šiek tiek daugiau negu 5 mlrd. Eur ir laikotarpio pabaigoje siekė 23 mlrd. eurų. Iki pandemijos, Lietuva siekė mažinti valstybės skolą iki 40 proc. BVP, kam, atsižvelgiant į mažėjančią šalies populiaciją, pritarė ir EBPO.⁹² Visgi, ši tendencija po pandemijos keisis: nors dėl didelio neapibrėžtumo, tikslią valdžios skolos projekciją pateikti sudėtinga, 2020-2025 m. projekcijos svyruoja tarp 50 ir 60 proc. BVP.⁹³ Galimybė skolintis ir įlieti į ekonomiką papildomus pinigus padėjo spręsti daugelį trumpojo laikotarpio ekonomikos problemų, tačiau vidutinio laikotarpio ir ilgojoje perspektyvoje valstybės skolos augimas didina rizikas, susijusias su valstybės finansų tvarumu, ypač mažėjančios darbo jėgos, senstančios visuomenės ir augančių socialinių išlaidų projekcijų kontekste.

Ilgalaikiam ekonomikos augimui didelę įtaką turės šalies darbo jėgos pasiūla ir jos kokybė. 2020 m. vidutinis darbuotojų skaičius šalies ūkyje (su individualiosiomis įmonėmis) siekė beveik 1,29 mln.⁹⁴ Visgi šalies populiacija sparčiai traukiasi, tad darbo jėgos pasiūla ilgainiui mažės - prognozuojama, kad 2030 m. darbingo amžiaus gyventojų Lietuvoje bus 14 proc., o 2050 m. 34 proc. mažiau negu yra šiuo metu.⁹⁵

Lietuvai būdinga didelė gebėjimų pritaikymo darbo rinkoje vertikali ir horizontali neatitiktis.⁹⁶ Kadangi, vertinant ES kontekste, Lietuvos gyventojų įsitraukimas į darbo rinką jau yra pasiekęs aukštą lygį, tinkamųjų

89. European Commission, "Digital Economy and Society Index (DESI) 2020."

90. European Commission, "Country Report Lithuania 2020," 47.

91. Friedrich Schneider, "Latest Developments of the Shadow Economy of the Baltic States: What Are the Major Causes and What Could Be Done?," https://www.llri.lt/wp-content/uploads/2019/09/Shadow-Economy_Baltic_Countries_September_finalLONGPDF.pdf.

92. "OECD Economic Surveys: Lithuania 2018" (Paris: OECD, June 2018), 26.

93. Valstybės kontrolė, "Valdžios Sektoriaus Skolos Projekcijos Vidutiniu Laikotarpiu" (Vilnius: Valstybės kontrolė, August 27, 2020), <https://www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=4112>.

94. Lietuvos statistikos departamentas, "Darbo Rinka Lietuvoje (2020 m. Leidimas): Darbuotojų Skaičius," Oficialiosios statistikos portalas, accessed November 11, 2021, <https://osp.stat.gov.lt/darbo-rinka-lietuvoje-2020/darbo-uzmokestis-darbo-sanaudos-ir-streikiai/darbuotoju-skaicius>.

95. Komisijos prognozėmis, pensijinio ir darbingo amžiaus žmonių santykis per kitus 20 m. Lietuvoje beveik padvigubės. Žr. Eurostat, "Projected Old-Age Dependency Ratio," Eurostat, accessed November 11, 2021, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=tps00200&lang=en>.

96. OECD, "OECD Skills Strategy Lithuania: Assessment and Recommendations," OECD Skills Studies (Paris: OECD, June 11, 2021), 10, <https://www.oecd.org/publications/oecd-skills-strategy-lithuania-14deb088-en.htm>.

žmogiškųjų išteklių trūkumas gali riboti šalies verslo augimo galimybes ir mažinti Lietuvos patrauklumą užsienio investuotojams. 2020 m. darbuotojų trūko kas trečiai šalies įmonei.⁹⁷ Spaudimą darbo rinkoje galimai mažins kelerius metus iš eilės gerėjanti migracijos situacija.

Be to, COVID-19 pandemija paspartino automatizacijos ir skaitmenizacijos procesus - dalis viešųjų ir privačių paslaugų bei gamybos procesų perkeliama į skaitmeninę erdvę, automatizuojami ir robotizuojami. Tikėtina, kad šie pokyčiai galėtų kažkiek sušvelninti demografinių tendencijų poveikį ateities darbo rinkai.

Artimiausiu metu turėtų būti ieškoma neišnaudotų vidaus ir išorinių resursų, galinčių amortizuoti neigiamas darbo rinkos tendencijas. Todėl reiktų pradėti rengti efektyvų „sidabrinės ekonomikos“ modelį, užtikrinti mokymosi ir persikvalifikavimo bet kuriame amžiuje galimybes (ypač atkreipiant dėmesį į skaitmeninių ir kitų rinkai reikalingų įgūdžių poreikį), parengti ir įgyvendinti Lietuvos poreikius atitinkančią ekonominę ir socialinę imigrantų priėmimo bei užsienio talentų pritraukimo politiką.

Kalbant apie ilgalaikio tvaraus ekonomikos augimo ir socialinės plėtros perspektyvas, reiktų atsižvelgti į svarbias išorines ir vidines rizikas. Be jau minėtų valstybės skolos augimo, visuomenės senėjimo, ir darbo rinkos disbalanso, turėtų būti vertinama tarptautinė situacija (ypač susijusi su Rusijos ir Baltarusijos keliamomis grėsmėmis), galimos COVID-19 pandemijos suvaldymo problemos, ilgalaikiai tarptautinių logistikos grandinių sutrikimai, žaliavų kainų augimas ir tokio augimo sąlygota infliacija bei kitos galimos naujai atsirasiančios rizikos.

2.1.4. Aplinka

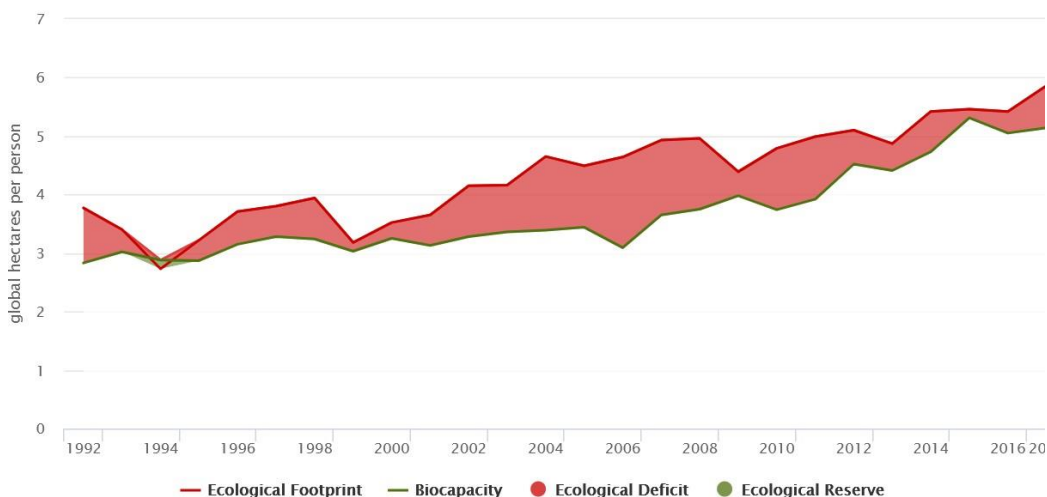
Europos kontekste Lietuva yra kaimiškojo tipo regionas. Lietuvos teritorijoje vyrauja (80 proc.) agrarinis ir agrarinis-miškingas kraštovaizdis.⁹⁸ Lietuvos kraštovaizdžio struktūra vertinama kaip suboptimali, kuriai būdinga šiek tiek per maža gamtinių teritorijų proporcinė dalis. Agrarinio kraštovaizdžio būklė yra prastėjanti dėl vykstančio nuolatinio žemės ūkio intensyvėjimo. Gamtinis miškingas ir pelkinis kraštovaizdis užima apie 19 proc. šalies ploto, o urbanizuotas – tik apie 3 proc. Gamtiniai išteklių naudojami žemu arba vidutiniu intensyvumu. *Ecological footprint* indekso¹, matuojančio planetos biologinius pajėgumus (*biocapacity*) ir galimybes atsinaujinti, vertinimu, Lietuva pasižymi ekologiniu deficitu: 2017 metais šalies teritorijos biologinius pajėgumus vartojimo poreikiai viršijo 0,7 gha.⁹⁹

97. Užimtumo tarnyba, „Didžiausias darbuotojų trūkumas – stambiose įmonėse“, Užimtumo tarnyba prie LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, January 20, 2021, <https://uzt.lt/news/didziausias-darbuotoju-trukumas-stambiose-imonese/>.

98. „Lietuva 2030 - Bendrasis Planas“, Bendrasis planas, accessed October 27, 2021, <http://www.bendrasisplanas.lt/>.

99. Global Footprint Network, „Open Data Platform“, Global Footprint Network, 2021, <https://data.footprintnetwork.org/#/?/>. Santykinis matavimo vienetas, „globalūs hektarai“, biologiškai produktyvus hektaras, nurodantis regiono žemės santykinį produktyvumą.

7 pav. Lietuvos biologinis pajėgumas

Šaltinis: Global Footprint Network

Nors Lietuva pagal aplinkos oro kokybę priskirtina prie švariausių Europos, taip pat ir Baltijos jūros regiono, šalių, aplinkos oro būklė ir jos pokyčiai rodo, kad yra nacionalinių, savivaldybių ir vietos lygmenimis spręstinių opių problemų. Tarp jų paminėtina transporto sukeliama tarša, pramonės, energetikos objektų, tarp jų kuro deginimo įrenginių namų ūkyje sukeliama oro tarša, šiluminių elektrinių ir žemės ūkio (gyvulininkystės) veiklos kuriama tarša.¹⁰⁰ Mažinant oro taršą ir gerinant jo kokybę, ypač svarbus vaidmuo tenka transportui – apie 70 % taršos sukuria mobilieji taršos šaltiniai, t.y., automobiliai. Ypatingą dėmesį svarbu skirti taršos šiltnamio efektą sukeliančiomis dujomis (toliau – ŠESD) mažinimui.

1990–2018 metais Lietuvoje išmetamų ŠESD kiekis sumažėjo 58 procentais dėl pramonės nuosmukio, vykdytos aplinkos politikos ir kt. (palyginimui – šalies BVP per panašų laikotarpį padidėjo 173 procentais). Naujausiais duomenimis energetikos ir žemės ūkio sektoriuose vis dar susidaro daugiausiai, beveik 80 procentų, viso Lietuvoje susidarančio ŠESD kiekio: 59 proc. energetikos sektoriuje (iš jų – 51 proc. transporto) ir 21 proc. – žemės ūkio sektoriuje. Svarbus oro taršos šaltinis yra kietasis kuras, naudojamas šilumos energijai gaminti ir ypač namų ūkiuose būstams šildyti.¹⁰¹ Dauguma (66 proc.) Lietuvos gyventojų gyvena daugiabučiuose namuose, o apie 96 proc. daugiabučių namų pastatyti iki 1993 metų. Šie namai energetiškai neefektyvūs, neatitinka šiuo metu keliamų atitvarų šiluminių savybių reikalavimų, inžinerinės sistemos nusidėvėjusios.¹⁰²

Lietuvos klimato kaitos valdymo politikos vizijoje šalies ekonomikos neutralumą klimatui numatoma pasiekti iki 2050 metų. Įgyvendinant jau patvirtintus 2030 m. ES energetikos ir klimato kaitos tikslus, Lietuvai nustatytas 9 proc. ŠESD mažinimo tikslas ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemoje (toliau – ATLPS) nedalyvaujančiuose sektoriuose, palyginti su 2005 metais (žr. 2 priedą). Siekiant šio tikslo itin daug pastangų prireiks transporto, žemės ūkio ir pramonės sektoriams, kurių išmetamas ŠESD kiekis nuo 2005 m. stipriai augo. Augant ES keliamų klimato tikslų ambicingumui, ateityje gali didėti ir Lietuvai keliami ŠESD mažinimo tikslai.¹⁰³

ES lygiu Europos biologinės įvairovės apsauga ir išsaugojimas dažnai įvardijamas kaip sritis, kurioje pažanga nuvilia labiausiai.¹⁰⁴ Tarp Biologinės įvairovės konvencijoje įvardijamų rimčiausių grėsmių bioįvairovei –

100. Žr. "LRBP analizė" tinklalapyje "Lietuva 2030 - Bendrasis Planas."

101. PricewaterhouseCoopers, "Lietuvos Ūkio Sektorių Finansavimo Po 2020 m. Vertinimas: Aplinkosauga" (Lietuvos Respublikos finansų ministerija, 2019), <https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/lietuvos-ukio-sektoriu-finansavimo-po-2020-metu-vertinimas>.

102. PricewaterhouseCoopers, "Lietuvos Ūkio Sektorių Finansavimo Po 2020 Metų Vertinimas: Energijos Vartojimo Efektyvumas Ir Būsto Renovacija" (Lietuvos Respublikos finansų ministerija, 2019), <https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/lietuvos-ukio-sektoriu-finansavimo-po-2020-metu-vertinimas>.

103. European Commission, "A European Green Deal," Text, European Commission - European Commission, accessed October 26, 2021, https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en.

104. Europos aplinkos agentūra, "Europos aplinka. Būklė ir raidos perspektyvos 2020 m. Santrauka" (Europos aplinkos agentūra, 2019), <https://www.eea.europa.eu/lt/publications/europos-aplinka-bukle-ir-raidos>.

buveinių nykimas ir fragmentacija, per didelis miškų, vandenynų, upių, ežerų ir dirvožemio eksploatavimas, tarša, klimato kaita ir su vietine flora ir fauna konkuruojančios invazinės rūšys.¹⁰⁵ Europos Komisijos vertinimu, Lietuvos oro, vandens ir dirvožemio būklė vertinama kaip santykinai gera.¹⁰⁶ Vis dėlto, pastebimos paviršinio vandens taršos problemos. Geros ekologinės būklės (potencialo) reikalavimų vis dar neatitinka 51 proc. upių kategorijos vandens telkinių, 40 proc. ežerų kategorijos vandens telkinių bei visi tarpiniai ir priekrantės vandens telkiniai.¹⁰⁷ Prie užterštumo reikšmingai prisideda žemės ūkio veikla ir miestų bei gyvenviečių nuotekų valymo įrenginiai.

Lietuvai būdinga netolygi urbanizacija. Nors globaliu mastu urbanizacija įvardijama kaip viena iš didžiųjų tendencijų, Europos kontekste Lietuvos užstatytų teritorijų dalis siekia vos 3,5 proc.¹⁰⁸ Pasikeitus gyvenamųjų vietovių struktūrą formuojantiems veiksniams, Lietuvos bendrajame plane numatytas tolygus urbanistinio metropolinio vystymo stuburas netapo realybe – vyrauja dispersinis užstatymo tipas, dėl to neracionaliai naudojami finansiniai, žemės išteklių. Trys didieji miestai sėkmingai integrovosi į ES miestų tinklą. Tačiau naujai besiformuojantys urbanistiniai vienetai, ypač priemiesčiuose, nėra integruoti į esamą vietovių urbanistinį, socialinį, paslaugų, darbo vietų tinklą. Vyksta ne tik išorinė, bet ir vidinė gyventojų migracija (iš kaimų ir mažesnių miestelių – į didesnius), todėl Šiaurės Vidurio-Rytų Lietuvoje stebima „depopuliacija“.

Viena svarbiausių aplinkosaugos tikslų ir tvaraus ekonomikos vystymosi suderinimo prielaidų – žiedinės ekonomikos, kurioje būtų laikomasi pakopinio išteklių naudojimo principo ir beveik nebeliktų galutinių atliekų, vystymas. Siekiant žiedinės ekonomikos tikslų, svarbu užtikrinti efektyvų išteklių naudojimą.¹⁰⁹ Tačiau Lietuvoje išteklių produktyvumo rodiklis 2014–2019 m. reikšmingai nekito ir laikotarpio pabaigoje nuo ES-27 vidurkio atsiliko 60 procentų.¹¹⁰ Lietuvai reikia siekti žaliavas naudoti didžiausiai pridėtinei vertei kurti, skatinti ekologines inovacijas. Remiantis ekologinių inovacijų indeksu, 2010–2016 m. Lietuvos inovatyvumas augo nuo 47 iki 82 proc. ES vidurkio. Vis dėlto, po 2016–2019 m. progresas sustojo ir laikotarpio pabaigoje ekologinių inovacijų srityje Lietuva vis dar pateko tarp „besivejančių“ šalių.¹¹¹ Žemą žiedinės ekonomikos išvystymo lygį signalizuoja ir santykinai nedidelis ES ekologiniu ženklu pažymėtų gaminių (2021 m. – 474¹¹²) ir EMAS licencijas turinčių organizacijų (2021 m. – 7¹¹³) skaičius šalyje.

Atliekų perdirbimo srityje Lietuva padarė reikšmingą pažangą: 2014–2019 m. perdirbamų komunalinių atliekų dalis didėjo nuo 31 iki 49 procentų.¹¹⁴ Teigiami pokyčiai daugiausiai susiję su kompostavimo plitimu, deginimo gaunant energiją pajėgumų augimu (tai antra mažiausiai pageidaujama atliekų apdorojimo galimybė), pradėta taikyti vienkartinį plastikinių ir stiklinių butelių bei metalinių skardinių užstato grąžinimo sistema.¹¹⁵ Nors bendras komunalinių atliekų, tenkančių vienam gyventojui, kiekis Lietuvoje nuolat auga,

105. Šį Jungtinių Tautų paskelbtą ir 1993 m. įsigaliojusią sutarimą visame pasaulyje pasirašė 200 šalių

106. Europos Komisija, „Aplinkos Nuostatų Įgyvendinimo Lietuvoje Peržiūros Suvestinė“, Komisijos darbinis dokumentas (Briuselis: Europos Komisija, 04 2019), https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_lt_lt.pdf.

107. ESTEP and Aplinkos apsaugos politikos centras, „2014–2020 m. Gamtos Apsaugos Priemonių Įgyvendinimo Pažangos Vertinimas“ (Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, 2019), <https://www.esinvesticijos.lt/lt/dokumentai/2014-2020-m-gamtos-apsaugos-priemoniu-igyvendinimo-pazangos-vertinimas>.

108. Žr. esamos padėties analizę, „Lietuva 2030 - Bendrasis Planas.“

109. Europos Komisija, „Aplinkos Nuostatų Įgyvendinimo Lietuvoje Peržiūros Suvestinė.“

110. Eurostat, „Resource Productivity,“ Eurostat, accessed November 11, 2021, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ENV_AC_RP/default/table?lang=en.

111. European Commission, „The Eco-Innovation Scoreboard and the Eco-Innovation Index,“ European Commission, accessed November 11, 2021, https://ec.europa.eu/environment/ecoap/indicators/index_en.

112. European Commission, „The Number of EU Ecolabel Products and Licenses Keeps Growing,“ European Commission, September 2021, https://ec.europa.eu/environment/ecolabel/images/EU_Ecolabel_infographic_key_figures_September_2021.jpg.

113. European Commission, „EMAS: Statistics & Graphs,“ European Commission, June 2021, https://ec.europa.eu/environment/emas/emas_registrations/statistics_graphs_en.htm.

114. Eurostat, „Recycling Rate of Municipal Waste,“ Eurostat, accessed November 11, 2021, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/T2020_RT120/default/table.

115. Europos Komisija, „Aplinkos Nuostatų Įgyvendinimo Lietuvoje Peržiūros Suvestinė.“

naujausiais, 2019 m., duomenimis gyventojui tenkantis komunalinių atliekų kiekis vis dar buvo 6 proc. mažesnis už ES-27 vidurkį.¹¹⁶

Lietuva yra priėmusi nemažai tarptautinių įsipareigojimų klimato kaitos srityje (apibendrinti rezultatai pateikiami Priede), kurių esminis - 2015 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos metu patvirtinta Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 m.. Dokumento tikslų įgyvendinimui numatyti veiksmai yra integruoti į Nacionalinį pažangos planą.

2.1.5. Valdysena ir saugumas

Lietuva pagal BTI priskiriama prie konsoliduotų demokratijų, tačiau *Economist Intelligence Unit* 2020-ųjų metų Demokratijos indekse, Lietuva priskiriama prie „demokratijų su trūkumais“ (angl. *flawed democracy*) – jos bendras balas yra 7.13 (iš 10 galimų).¹¹⁷ Tarp 165 pasaulio valstybių, Lietuva reitinge dalinasi 42 vieta kartu su Jamaika, užimdama žemiausią vietą tarp Baltijos šalių (Estija užima 27 vietą, o Latvija - 38). Indekse gana aukštai vertinamas rinkimų procesas ir pliuralizmas (9.58), taipogi pilietinės laisvės (8.82); žemiausi vertinimų sulaukė vyriausybės veikimas (6.07), politinis dalyvavimas (5.56) ir politinė kultūra (5.63). Bendras Lietuvos demokratijos kokybės rezultatas 2020-aisiais buvo žemiausias nuo pat duomenų rinkimo pradžios 2006 metais.

Pasaulio Ekonomikos Forumo konkurencingumo indekse vertinant institucijas (bendra 34 pozicija), į akis krenta itin žemas Lietuvos socialinio kapitalo sub-indeksa vertinimas: Lietuva reitinguojama tik 97 vietoje (iš 141 šalies).¹¹⁸ Šis rodiklis nusako socialinę sanglaudą ir įtrauktį visuomenėje, bendruomenės ir šeimų tinklus, politinį dalyvavimą ir pasitikėjimą institucijomis.

Korupcija išlieka viena iš aktualių problemų, kas atsispindi bent keliuose tarptautiniuose indeksuose. Tvarios valdysenos indekse (*Sustainable Governance indicators*, SGI) vertinant demokratijos kokybę, bendrame teisės viršenybės vertinime (7.8 iš 10), žemiausias yra korupcijos prevencijos rodiklis (6.0).¹¹⁹ 2020-ųjų metų „*Transparency International*“ korupcijos suvokimo indekso vertinimo duomenimis, Lietuvai skirti 60 balų iš 100 galimų (kur 100 reiškia visišką korupcijos nebuvimą) ir 35 vieta iš 180 šalių.¹²⁰ Nors nuo 2012 šalis pakilo per 6 pozicijas, „*Transparency International*“ duomenimis net 22 proc. viešųjų paslaugų vartotojų teigė davę kyšį per paskutiniuosius 12 mėnesių. Tarp Europos Sąjungos valstybių Lietuva užima 14 vietą, 2019-aisiais ji buvo 15-ta.¹²¹

SGI žiniasklaidos laisvę ir priėjimą prie valdžios informacijos vertina aukštai (9.0 iš 10), žemesnis - žiniasklaidos pliuralizmo vertinimas (7.0). Indekse pažymima, kad Lietuvos elektroninė ir spausdintinė žiniasklaidos rinka pasižymi diversifikuota ir oligopoliška savininkų struktūra (angl. *ownership*), t.y. ji ne visada skaidri. Viešasis transliuotojas iš dalies kompensuoja komercinės žiniasklaidos trūkumus.

SGI vyriausybės pajėgumų vertinime (7.2), santykinai geri organizacinių reformų, adaptyvumo vertinimai, prasčiau vertinama politikos komunikacija ir įrodymais grįstų instrumentų naudojimas, taip pat politikos įgyvendinimas. Pagal politikos rezultatyvumą, vertinama šalies pažanga ekonominės politikos srityje (11 pozicija), jos reitingas gerėja. Mokslo, technologijų ir inovacijų politika vertinama silpnai – 4,9 balo (26 pozicija). Itin žemi balai šiuose sub-indeksuose: patentų registravimo (1.3), privačių investicijų į MTEP (2.6), intelektinės nuosavybės licenzijų (3.0). Socialinės politikos srityje pažymimi trūkumai sukuriant socialinės

116. Eurostat, “Municipal Waste Statistics,” Eurostat, accessed November 11, 2021, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Municipal_waste_statistics.

117. Economist Intelligence Unit, “Democracy Index 2020: In Sickness and in Health?” (Economist Intelligence Unit, February 3, 2021).

118. “The Global Competitiveness Report 2019.”

119. Bertelsmann Stiftung, “Quality of Democracy,” Sustainable Governance Indicators, 2021, https://www.sgi-network.org/2020/Robust_Democracy/Quality_of_Democracy.

120. Transparency International, “Lithuania,” Transparency.org, accessed November 11, 2021, <https://www.transparency.org/en/countries/lithuania>.

121. Eurostat, “Standard Eurobarometer 93: Summer 2020,” European Commission, 2020, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2262>.

apsaugos tinklą, čia Lietuva atsiduria vidutiniokų tarpe (23 vieta). Nepaisant aukšto energijos vartojimo intensyvumo, Lietuvos aplinkosauginė politika vertinama gerai (11 vieta).

Pasaulio Banko „*Ease of Doing Business*“ indekse Lietuva užima aukštą 11 poziciją pasaulio šalių tarpe pagal reguliacinės aplinkos vertinimą.¹²² Pasaulio ekonomikos forumo konkurencingumo indekse viešojo sektoriaus veiksmingumas (*performance*) vertinamas vidutiniškai - 49 vieta (141), tačiau valdžios reguliacinės naštos sub-indeksas – 85 vieta. Stabdžių ir atsvarų sistema – 37 vieta, tačiau labai žemi galimybių teisinėmis priemonėmis kvestionuoti valdžios sprendimus (angl. *efficiency of legal framework in challenging regulation*) sub-indeksu vertinimai – 91 vieta. pagal Oksfordo universiteto rengiamą InCise indeksą, matuojantį Valstybės tarnybos veiksmingumą, 2019 m. Lietuva rezultatai buvo arti ES šalių vidurkio.¹²³ Tarp EBPO Lietuva yra 8 vietoje šalių pagal paslaugų skaitmenizaciją, tačiau tik 36 – pagal valstybės tarnybos gebėjimus.

Valstybei siekiant savo strateginių tikslų, itin svarbus piliečių pasitikėjimas ja ir jos institucijomis. Nors Eurobarometro 2020-ųjų duomenimis, didesnė Lietuvių dalis mano, kad valstybėje viskas klostosi į gerąją pusę, pasitikėjimas vyriausybe Lietuvoje yra kiek mažesnis nei ES šalių vidurkis (40 proc.) – vyriausybe Lietuvoje pasitiki 38 proc. respondentų.¹²⁴ Tuo tarpu pasitikėjimas Seimu yra vienas žemiausių ES - vos 16 proc. respondentų teigė juo pasitikintys ir net 74 proc. nepasitikintys, kai tuo tarpu ES vidurkis - 36 proc. ir 58 proc. atitinkamai.

Pasaulio ekonomikos forumo vertinimu, bendrai saugumo situacija šalyje yra santykinai gera (34 vieta), santykinai žemas organizuoto nusikalstamumo lygis (12 vieta), nėra terorizmo grėsmės (1 vieta), tačiau itin nepalankus šalies vertinimas pagal žmogžudysčių rodiklius (92 vieta).¹²⁵

Lietuva yra svarbiausių tarptautinių organizacijų narė: JTO, ES, NATO, EBPO ir kt. Denverio Universiteto (JAV) *Pardee Center for International Futures* atliekamas šalių santykinės nacionalinės galios (kur ji konceptualizuojama kaip valstybės gebėjimas realizuoti savo tikslus tarptautinėje sistemoje) indekso vertinimu, Lietuva 2021 metais buvo įvertinta 0.051 balo.¹²⁶ Įdomu, kad aukščiausias Lietuvos vertinimas šiame indekse buvo 1990 m., kai jis siekė 0.073 balo – iki šiol neviršytas rodiklis.¹²⁷ Atsižvelgiant į šalies dydį, narystė tarptautinėse organizacijose Lietuvai suteikia ne tik ekonominio augimo galimybes ir didesnę saugumą, bet ir platesnę galimą tarptautinio veikimo amplitudę. Aktyviausiai Lietuva šiomis galimybėmis naudojami komunuodama pozicijas dėl Rytų kaimynystės demokratizacijos skatinimo bei dėdama pastangas regioninio saugumo klausimus įtraukti į tarptautinę darbotvarkę, įskaitant energetinį, branduolinį, kibernetinį ir hibridinį saugumą.

2020-aisiais pasaulį sukrėtusi Covid-19 pandemija itin aktualizavo tarptautinio bendradarbiavimo svarbą, o kartu neišvengiamai paveikė ne tik Lietuvos sveikatos sistemą, ekonomiką, tačiau ir kitas sritis, įskaitant nacionalinį saugumą. Pasak 2021-ųjų Valstybės saugumo departamento Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinimo, pandemija atvėrė galimybę nedraugiškoms Lietuvai autoritarinėms valstybėms įtvirtinti naujus visuomenių kontrolės ir sekimo mechanizmus.¹²⁸ Taip pat, su Covid-19 susietos melagingos informacijos sklaida neigiamai veikė visuomenės pasitikėjimą valstybe ir institucijomis, pastebėta aktyvesnės radikalių politinių ideologijų ir sąmokslo teorijų sklaidos tendencija.

122. Doing Business, “Doing Business 2020” (Washington, D.C.: World Bank, October 24, 2019), <https://www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2020>.

123. Blavatnik School of Government, “International Civil Service Effectiveness (InCISE) Index 2019” (Oxford, UK: University of Oxford, 2019), <https://www.bsg.ox.ac.uk/about/partnerships/international-civil-service-effectiveness-index-2019>.

124. Eurostat, “Standard Eurobarometer 93: Summer 2020.”

125. “The Global Competitiveness Report 2019,” 351.

126. “International Futures,” Pardee Center for International Futures, accessed October 26, 2021, https://www.ifs.du.edu/IFs/frm_MainMenu.aspx. Lietuva patenka į mažiausiai galingų valstybių, kurioms skiriama mažiau nei 2.95 balo, kategoriją; labiausiai galingomis laikomos valstybės, kurioms skiriama daugiau nei 14.79 balo. .

127. Pardee Center for International Futures, “Key Development Forecasts for Lithuania,” Pardee Center for International Futures, accessed November 11, 2021, https://www.ifs.du.edu/IFs/frm_CountryProfile/LT.

128. Valstybės saugumo departamentas, “Grėsmių Nacionaliniam Saugumui Vertinimas 2021 m.” (Vilnius: Lietuvos Respublikos Valstybės saugumo departamentas, 2021).

Greta šių naujų ir įvairėjančių iššūkių valstybės saugumui, Grėsmių nacionaliniam saugumui vertinime pažymima, kad dėl Lietuvos geografinės padėties, didžiausių valstybei kylančių grėsmių šaltiniai išlieka tokie patys. Didžiaja dalimi jie susiję su Rusija bei jos stiprinamu kariniu potencialu, konfrontacine užsieniopolitika, augančiu tarptautinių normų bei tarptautinės bendruomenės nepaisymu. Pažymėtina ir tai, kad Rusija išnaudoja po 2020-ųjų Baltarusijos prezidento rinkimų kilusią politinę krizę Baltarusijoje savo įtakai didinti.¹²⁹ Kartu, pažymima, jog Lietuvos saugumui didelę riziką kelia ir Baltarusijos atominė elektrinė, nuo kurios paleidimo 2020 m. rudenį jau fiksuoti incidentai. Taip pat stebimas augantis Kinijos aktyvumas siekiant įgyti daugiau informacinių, technologinių, ekonominių svertų Lietuvoje. Kibernetinis saugumas taip pat išskirtinas kaip tęstinė grėsmė Lietuvai, anot 2020-ųjų nacionalinio saugumo vertinimo, kylanti iš Rusijos bei Kinijos. Pastaroji - viena grėsmių, kurias atremti Lietuva kryptingai ruošiasi: pagal 2020-ųjų nacionalinio kibernetinio saugumo indeksą, Lietuva užima ketvirtą vietą, ją lenkia tik Estija, Čekijos Respublika ir Graikija.

2020-ųjų gruodžio 10 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė rezoliuciją dėl Lietuvos užsienio ir Europos politikos ilgalaikių gairių bei tęstinumo, kurioje įtvirtinama Lietuvos pozicija skatinti ES užsienio politikos veiksmus palaikant demokratijos Rytų kaimynystėje plėtrą.¹³⁰ Rezoliucija taip pat numato, jog Lietuva savo pirmininkavimo ES Tarybai 2027 m. metu sieks kandidačių statusų suteikimo asocijuotoms ES Rytų partnerystės šalims: Moldovai, Sakartvelui ir Ukrainai. Tad Lietuvos užsienio politika didele dalimi yra regioninė – Lietuva tarptautinę bendruomenę daugiausia pasitelkia dėmesiu į Rytų kaimynystės šalių raidą ir saugumo situaciją atkreipti.

Lietuva pabrėžia NATO vaidmenį kaip strateginės ES partnerės saugumo srityje bei euroatlantinę saugumo orientaciją, laikantis pozicijos, jog ES ir NATO turėtų būti viena kitą papildančios organizacijos.¹³¹ Vis tik pastaraisiais metais ES vis labiau akcentuoja savo, kaip saugumo veikėjos vaidmenį tarptautinėje erdvėje, o ypač - valstybių narių bendradarbiavimą kovojant su hibridinėmis grėsmėmis, tad Lietuvai teks rasti būdą efektyviai balansuoti besikeičiančioje tarptautinėje saugumo ir bendradarbiavimo sistemoje.¹³²

Vienas esminių uždavinių siekiant efektyviai įsitraukti į Lietuvai aktualių tarptautinių organizacijų veiklą – laiku ir tinkamai įgyvendinti įsipareigojimus, kuriuos sąlygoja narystė šiose institucijose. Nors Lietuva per pastaruosius metus sėkmingai mobilizavo resursus ir politinę valią tam, jog pasiektų 2 proc. gynybos finansavimo įsipareigojimą NATO rėmuose, kyla grėsmė, jog dalis ilgalaikių Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų – pvz., klimato kaitos valdymo, junglumo infrastruktūros plėtros, vystomojo bendradarbiavimo srityse – gali būti neįgyvendinti.

2.2. Ilgalaikių Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų apžvalga

Kaip įvairių tarptautinių institucijų narė, Lietuva yra įsipareigojusi įgyvendinti šiuose formatuose patvirtintus politikos tikslus ir uždavinius. Šioje apžvalgoje apibendrinama, kaip ir kokie Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai įtraukti į ilgalaikius (10 m. ar ilgesnės trukmės) valstybės ir/ ar konkrečių valstybės institucijų strateginio planavimo dokumentus. Kur įmanoma, taip pat pateikiamas tarpinis Lietuvos progreso įgyvendinant šiuos įsipareigojimus vertinimas.

Pagrindiniai Lietuvą saistantys tarptautiniai įsipareigojimai yra susiję su valstybės naryste Jungtinių Tautų organizacijoje (JT Žmogaus teisių chartijos dokumentai, JT vaiko teisių konvencija), NATO (Šiaurės Atlanto sutartis), ir Europos Sąjungoje (įvairūs ES teisės aktai, įskaitant reglamentus ir direktyvas). Skirtingai nuo JT ir

129. Šioje ataskaitoje dar nevertinti naujausi įvykiai, susiję su bendrovės Ryanair lėktuvo priverstiniu nutūpymu Minske bei Baltarusijos režimo hibridine ataka prieš ES instrumentalizuojant migrantų srautus.

130. Lietuvos Respublikos Seimas, "Dėl Lietuvos Respublikos Užsienio Ir Europos Politikos Ilgalaikių Gairių Bei Tęstinumo," XIV–65 § (2020), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a609e6303b9311eb8c97e01ffe050e1c>.

131. Lietuvos Respublikos Seimas.

132. European Commission, "Communication from the Commission on the EU Security Union Strategy," COM(2020) 605 final § (2020), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0605>.

NATO dokumentų, kurie yra ratifikuoti ir modifikuojami šalių sutarimu, ES teisės aktai gali būti inicijuojami supranacionalinių ES institucijų. Už tarptautinių įsipareigojimų įgyvendinimą Lietuvoje pagal savo kompetencijos sritis atsakingos ministerijos ir kitos valstybės institucijos.

Atitinkamai, rengiant šią apžvalgą, Lietuvos ministerijoms ir kitoms institucijoms buvo pateiktas prašymas pateikti informaciją apie jų veiklos srityje aktualius Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus ir ilgalaikius (10 m. ar ilgesnės trukmės) valstybės strateginio planavimo dokumentus, kuriuose nustatyti šių įsipareigojimų įgyvendinimo uždaviniai ir rodikliai. 12 valstybės institucijų (8 ministerijos ir 4 agentūros/ departamentai) nurodė Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus savo kompetencijų srityje, kurių įgyvendinimas numatytas ilgalaikiuose valstybės strateginio planavimo dokumentuose. Atsižvelgiant į institucijų pateiktą informaciją, ilgalaikiai Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai padalinti į dvi grupes: **(1)** konkretūs ir terminuoti įsipareigojimai ir **(2)** neterminuoti ir nuolatinio pobūdžio tarptautiniai įsipareigojimai. Šie įsipareigojimai apibendrinami pirmojoje apžvalgos dalyje.

14 institucijų (6 ministerijos ir 8 agentūros/ departamentai) negalėjo pateikti tokios informacijos (žr. lentelę Nr. 1). Visgi, tai nereiškia, jog šių institucijų veikla nėra sąlygota Lietuvos priimtų tarptautinių įsipareigojimų: kai kurios šių institucijų vadovaujasi trumpesniais nei ilgojo laikotarpio strateginio planavimo dokumentais ir/ ar yra įtrauktos į tarptautinių įsipareigojimų kitų institucijų veiklos srityje įgyvendinimą. Kur aktualu, informacija apie šių institucijų įsipareigojimus inkorporuota į apžvalgą.

3 lentelė. Atsakymus pateikusios institucijos

	NURODĖ DOKUMENTUS	NETURI AKTUALIŲ DOKUMENTŲ
MINISTERIJOS	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aplinkos ministerija 2. Energetikos ministerija 3. Krašto apsaugos ministerija 4. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija 5. Susiekimo ministerija 6. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija 7. Užsienio reikalų ministerija 8. Žemės ūkio ministerija 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ekonomikos ir inovacijų ministerija 2. Finansų ministerija 3. Kultūros ministerija 4. Sveikatos apsaugos ministerija 5. Teisingumo ministerija 6. Vidaus reikalų ministerija
AGENTŪROS	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba 2. Narkotikų, alkoholio ir tabako kontrolės departamentas 3. Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija 4. Valstybinė energetikos reguliavimo taryba 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Archyvaro tarnyba 2. Lietuvos statistikos departamentas 3. Ryšių reguliavimo tarnyba 4. Specialiųjų tyrimų tarnyba 5. Tautinių mažumų departamentas 6. Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija 7. Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba 8. Valstybės saugumo departamentas

Svarbu pabrėžti, jog XXI a. tarptautinėje sistemoje taip pat stiprėja „valdymo tikslais“ (angl., *governing through goals*) strategija¹³³ kurios pagrindą sudaro bendru šalių sutarimu patvirtinti tikslai, o ne privalomo pobūdžio teisės aktai. Ryškiausias šio fenomeno pavyzdys yra 2015 m. suformuluoti JT Darnaus vystymosi tikslai (DVT), kurių įgyvendinimo iki 2030 m. darbotvarkę patvirtino ir Lietuva. JT DVT taip pat informuoja ir ES politikos darbotvarkę, kai kurių DVT įgyvendinimas numatytas ES reglamentuose. Tad, nors JT DVT darbotvarkė savo prigimtimi skiriasi nuo kitų Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų, ji taip pat reikšmingai sąlygoja ilgalaikės valstybės raidos politiką. Atitinkamai, antrojoje apžvalgos dalyje trumpai apibendrinama, kaip DVT darbotvarkė atspindima Lietuvos ilgalaikio strateginio planavimo dokumentuose.

2.2.1. Privalomi Lietuvos tarptautiniai įsipareigojimai

2.2.1.1. Pirmoji įsipareigojimų grupė

Pirmajai grupei priskiriamų ilgalaikių įsipareigojimų įgyvendinimui numatyti konkretūs terminai ir pamatuojami uždaviniai. Didžioji dalis šių įsipareigojimų skirtos fundamentaliai transnacionalinėms problemoms, kaip klimato ir aplinkos apsauga ar tarptautinės junglumo infrastruktūros integracija. Šiai grupei taip pat priskiriami tarptautiniu lygiu suformuluoti ilgalaikiai uždaviniai nacionalinio viešojo finansavimo politikai atskirose srityse,

133. Norichika Kanie and Frank Biermann, eds., *Governing Through Goals: Sustainable Development Goals as Governance Innovation* (MIT Press, 2017).

kaip oficiali parama vystymuisi (OPV) ir mokslo, tyrimų ir eksperimentinės plėtros (MTEP) finansavimas. Konkretūs įsipareigojimai, už jų įgyvendinimą atsakingos institucijos ir juos atspindintys ilgalaikiai strateginiai planai detalizuojami žemiau.

2.2.1.1.1 Klimato ir aplinkos apsauga

Įsipareigojimai klimato politikos ir aplinkos apsaugos srityje sudaro didžiąją dalį pirmajai grupei priskiriamų tarptautinių Lietuvos įsipareigojimų, iš kurių valstybės darbotvarkei aktualiausias yra 2015 m. pasirašytas Paryžiaus susitarimas su nustatytu įsipareigojimų laikotarpiu 2021–2030 metams. ES vykdant Paryžiaus susitarimo įsipareigojimus, buvo parengta Žaliojo kurso iniciatyva, apibrėžianti ES ekonomikos neutralumo klimatui iki 2050 m. viziją.¹³⁴ Taip pat priimti ES prisitaikymo prie klimato kaitos strategija ir kiti ilgalaikės klimato kaitos politikos strateginiai dokumentai,¹³⁵ 2021 m. balandį buvo pasiektas preliminarus Europos Parlamento bei ES Tarybos susitarimas ir dėl oficialaus Klimato teisės akto.¹³⁶

Lietuvai siekiant įgyvendinti bendrą ES neutralumo klimatui tikslą iki 2050 m., naujus ES energetikos ir klimato kaitos tikslus iki 2030 m., 2021 m. vasarą Lietuva patvirtino naująją Nacionalinę klimato kaitos valdymo darbotvarkę (KKD), kurioje nustatyti Lietuvos klimato kaitos valdymo politikos tikslai ir uždaviniai trimis etapais: iki 2030 m., iki 2040 m. ir ilgalaikiai iki 2050 m.¹³⁷ Klimato kaitos švelninimo politika siekiama mažinti išmetamų ŠESD kiekį ir didinti jų absorbciją. Darbotvarkės tikslų ir uždavinių įgyvendinimas remiasi Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano koncepcija, prisideda prie Valstybės pažangos strategijos krypčių ir principų, Nacionalinio pažangos plano, Nacionalinės energetinės nepriklausomybės strategijos bei Nacionalinio saugumo strategijoje nustatytų tikslų ir uždavinių įgyvendinimo.

Klimato politikos ir aplinkos apsaugos sritis pirmiausia priskiriama Aplinkos ministerijos (AM) kompetencijai, kuri taiko visai ES galiojančius reglamentus ir direktyvas. AM atsakinga už Lietuvos įsipareigojimo iki 2030 m. sumažinti ŠESD išmetimą apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemoje (ATLPS) dalyvaujančiuose ir nedalyvaujančiuose sektoriuose (atitinkamai 43 proc. ir 9 proc., lyginant su 2005 m.¹³⁸), įgyvendinimą, taip pat įsipareigojimų sumažinti kitų teršalų išmetimą bei didinti miškų ir žemės ūkio absorbcinį potencialą įgyvendinimą. Iki 2050 m., AM turi parengti ir įgyvendinti renovacijos strategiją.¹³⁹ AM taip pat kuruoja ir trumpojo-vidutinio laikotarpio įsipareigojimų didinti pakartotinį panaudojimą, mažinti plastikinių gaminių poveikį aplinkai, bei užtikrinti tinkamą jūros bei kitų vandens išteklių priežiūrą įgyvendinimą.

Kitos ministerijos pagal savo kompetencijas taip pat įtrauktos į įsipareigojimų šioje srityje įgyvendinimą. Pvz., siekiant įgyvendinti ES reglamentą dėl energetikos sąjungos ir klimato politikos veiksmų valdymo, Energetikos ministerija parengė nacionalinio energetikos ir klimato kaitos srities veiksmų planą 2021-2030 m. ir kuruoja jo

134. Europos Komisija, "Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Europos Ekonomikos Ir Socialinių Reikalų Komitetui Ir Regionų Komitetui. Europos Žalioji Kursas," November 12, 2019, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>.

135. Europos Parlamentas and Europos Sąjungos Taryba, "2018 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/1999 dėl energetikos sąjungos ir klimato politikos veiksmų valdymo," 328/1 OJ L § (2018), <http://data.europa.eu/eli/reg/2018/1999/oj/lit>.

136. Europos Komisija, "Komisija Džiaugiasi, Kad Preliminariai Susitarta Dėl Europos Klimato Teisės Akto," Pranešimas spaudai (Briuselis, April 21, 2021), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/ip_21_1828.

137. Lietuvos Respublikos Seimas and Aplinkos apsaugos komitetas, "Dėl Nacionalinės Klimato Kaitos Valdymo Darbotvarkės Patvirtinimo," Pub. L. No. XIVP-566(2) (2021), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/ba67ae20d5a111eb866fe2e083228059?positionInSearchResults=1&searchModelUUID=ac1a49e8-1f4f-4dc6-b6ed-aefce7872e19>.

138. Europos Parlamentas and Europos Sąjungos Taryba, "2018 m. gegužės 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2018/842, kuriuo, prisidedant prie klimato politikos veiksmų, kad būtų vykdomi įsipareigojimai pagal Paryžiaus susitarimą, valstybėms narėms nustatomi įsipareigojimai 2021–2030 m. laikotarpiu sumažinti išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų metinį kiekį, ir iš dalies keičiamas Reglamentas (ES) Nr. 525/2013 (Tekstas svarbus EEE)," 156/26 OJ L § (2018), <http://data.europa.eu/eli/reg/2018/842/oj/lit> ATLPS nedalyvauja šie sektoriai: transportas, žemės ūkis, atliekų tvarkymas, pramonės įmonės, viešojo sektoriaus pastatai, namų ūkiai, žvejyba, statyba, paslaugos.

139. AM vykdo įsipareigojimą, numatytą šiame ES dokumente: Europos Parlamentas and Europos Sąjungos Taryba, "Europos Parlamento Ir Tarybos Direktyva (ES) 2018/844 Kuria Iš Dalies Keičiama Direktyva 2010/31/ES Dėl Pastatų Energinio Naudingumo Ir Direktyva 2012/27/ES Dėl Energijos Vartojimo Efektyvumo," 156/75 OJ L § (2018), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018L0844>.

įgyvendinimą.¹⁴⁰ Susisiekimo ministerija (SUMIN) vadovaujasi Nacionaliniu pažangos planu siekdama įgyvendinti 2011 m. Europos Komisijos baltojoje knygoje „Bendros Europos transporto erdvės kūrimo planas. Konkurencingos efektyviu išteklių naudojimu grindžiamos transporto sistemos kūrimas“ numatytą įsipareigojimą mažinti transporto išmetamą ŠESD kiekį (9 proc., lyginant su 2005 m.) bei į aplinkos orą išmetamą teršalų (azoto oksidų, kietųjų dalelių ir kt.) kiekį.¹⁴¹

Nepaisant ambicingų naujosios KKD tikslų, grėsmė, jog Lietuva nėra pajėgi išpildyti tarptautinių įsipareigojimų klimato politikos srityje, išlieka. Bendrai, po kelių metų stabilių rodiklių, išmetamų ŠESD kiekis 2018-2019 paaugo 1 proc.; pagrindinis augimo variklis yra ES ATLPS nedalyvaujantys sektoriai, kurie sudaro didžiąją dalį (per 60 proc.) visų Lietuvos išmetamų ŠESD.¹⁴² KKD pabrėžiama, jog didžiausią grėsmę neišpildyti Lietuvos tarptautinių įsipareigojimų kelia transporto sektorius, kuris 2019 m. sudarė 30,9 proc. visų išmetamų ŠESD ir kuriame išmetamų ŠESD kiekis per 2018-2019 m. paaugo 3,38 proc.¹⁴³ Pagrindinis šio augimo variklis – kelių transporto subsektorius, kuriame išmetamų ŠESD kiekis augo pastaruosius 7 metus. Kadangi priemonės švelninti šio subsektoriaus klimato poveikį (pvz., automobilių taršos mokestis) yra politiškai kontraversiškos, o jų efektyvumą riboja ilgalaikiai gyventojų įpročiai, grėsmė, jog šioje srityje Lietuva neišpildys savo įsipareigojimų yra itin reikšminga. Nepakankama žemės ūkio bei žiedinės ekonomikos technologijų ir jų vystymui reikalingų kompetencijų ir investicijų plėtra taip pat riboja galimybes išpildyti tarptautinius įsipareigojimus. Žemės ūkio sektoriaus išmetamų ŠESD kiekis 2019 m. augo 0,3 proc. ir sudarė 20,8 proc. visų išmetamų ŠESD.

2.2.1.1.2 Junglumo infrastruktūros integracija

Pagal 2013 m. ES reglamentus dėl Sąjungos transeuropinio transporto tinklo (TEN-T) plėtros gairių ir dėl Europos infrastruktūros tinklų priemonės, Lietuva yra įsipareigojusi išplėtoti nacionalinį transporto infrastruktūros tinklą, užtikrinant jo sąveiką su ES transporto tinklu ir konkrečiai, Šiaurės–Baltijos jūros koridoriaus transporto infrastruktūra, įskaitant strateginio „Via Baltica“ projekto įgyvendinimą. Šių įsipareigojimų įgyvendinimas numatytas 2021–2030 m. Nacionaliniame pažangos plane, o „Via Baltica“ yra įtrauktas į Ministro Pirmininko strateginių projektų portfelį.¹⁴⁴ Už šių įsipareigojimų įgyvendinimą atsakinga SUMIN. Šių įsipareigojimų įgyvendinimas numatytas dviem etapais: pagrindinis Lietuvos TEN-T turi 100 proc. atitikti ES nustatytus reikalavimus iki 2030 m. (2025 m. tarpinis siekis – 50 proc.), visuotinis transporto tinklas (t.y., TEN-T maršrutų sujungimas su regioniniais ir nacionaliniais lygmenimis) turi būti išvystytas iki 2050 m. Svarbu pabrėžti, jog šio įsipareigojimo aprėptyje esantis strateginio geležinkelių jungties „Rail Baltica“ projekto įgyvendinimas yra numatytas trumpesniu laikotarpiu (iki 2026 m.).

Siekdama užtikrinti pilną pagrindinio TEN-T atitikimą ES standartams iki 2030 m., Lietuva susidurs su reikšmingais iššūkiais.¹⁴⁵ Norint užtikrinti kelių transporto infrastruktūros atitikimą, Lietuvai reikės rekonstruoti apie 30 % pagrindinio tinklo (177,52/ 583,36km). Iššūkiai geležinkelių transporto srityje dar didesni: šiuo metu ES reikalavimus atitinka apie 18 proc. pagrindinio geležinkelių infrastruktūros tinklo (236,6/ 1281,2 km). Preliminari šių darbų vertė bendrai siekia 3,8 mlrd. EUR.

Ilgalaikių junglumo infrastruktūros plėtros strateginiuose planuose taip pat įtraukti tarptautiniai įsipareigojimai didinti interneto bei 5G sklaidą. Konkrečiai, pagal Komisijos komunikatą „Junglumas – bendrosios skaitmeninės rinkos pagrindas. Kelias į Europos gigabitinę visuomenę“, Lietuva įsipareigojusi iki 2030 m. užtikrinti nenutrūkstamą 5G ryšio aprėptį visų šalies miestų teritorijose ir visose didžiausiose sausumos transporto

140. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, „Lietuvos Respublikos nacionalinis energetikos ir klimato srities veiksmų planas 2021-2030 m.“, accessed September 6, 2021, <https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/KLIMATO%20KAITA/Integruotas%20planas/Final%20NECP.pdf>.

141. Europos Komisija, „Bendros Europos Transporto Erdvės Kūrimo Planas. Konkurencingos Efektyviu Išteklių Naudojimu Grindžiamos Transporto Sistemos Kūrimas“, Baltoji Knyga, March 28, 2011, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0144>.

142. Inga Konstantinavičiūtė et al., „Lithuania’s National Inventory Report 2021: Greenhouse Gas Emissions 1990-2019“ (Vilnius: Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, 2021), 17–18.

143. Lietuvos Respublikos Seimas and Aplinkos apsaugos komitetas, Dėl Nacionalinės klimato kaitos valdymo darbotvarkės patvirtinimo.

144. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Dėl 2021–2030 Metų Nacionalinio Pažangos Plano Patvirtinimo“, 998 § (2020), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c1259440f7dd11eab72ddb4a109da1b5?jfwid=rivwzvpgv>.

145. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija, „Lietuvos Susisiekimo Plėtros Iki 2050 m. Strategija“, December 7, 2020.

magistralėse (tarpinis siekis – 95 proc. iki 2025 m.).¹⁴⁶ Šio įsipareigojimo įgyvendinimas numatytas 2021–2030 m. Nacionaliniame pažangos plane, už jį taip pat atsakinga SUMIN.¹⁴⁷ Pagal šį tarptautinį dokumentą Lietuva taip pat įsipareigojusi užtikrinti, kad visuose kaimų ir miestų namų ūkiuose būtų prieinamas interneto ryšys, kurio žemynkryptės linijos sparta būtų ne mažesnė kaip 100 Mbps ir gali būti padidinta iki gigabitinės. Šio įsipareigojimo įgyvendinimas yra numatytas vidutiniu laikotarpiu (iki 2025 m.).

Siekiant įgyvendinti įsipareigojimus dėl interneto infrastruktūros kildos, pagrindinis iššūkis yra investicijų neatsiperkamumas kaimo ir atokiose vietovėse. 2019 m. Lietuvoje prieigą prie itin spartaus (ne mažiau kaip 100 Mbps) interneto turėjo vos 32 proc. namų ūkių; nepadengtų namų ūkių kaimo ir atokiose vietovėse dalis yra gerokai didesnė. SUMIN užsakyto vertinimo prognozėmis, siekiant įgyvendinti šį įsipareigojimą Lietuvai reiktų investuoti į 200–215 telekomunikacinių bokštų.¹⁴⁸ Reikšmingi iššūkiai laukia ir siekiant įgyvendinti įsipareigojimą didinti 5G ryšio sklaidą: šiuo metu Lietuvoje dar nėra 5G ryšio parengties (2019 m. vertė – 0 proc.), o šalies magistralėms padengti galimai reikalinga speciali, Lietuvoje dar nenaudojama infrastruktūra.¹⁴⁹

2.2.1.1.3 Oficiali parama vystymuisi

Pagal 2015 m. gegužės 26 d. ES užsienio reikalų tarybos išvadas, Lietuva yra įsipareigojusi iki 2030 m. OPV skirti 0,33 proc. bendrųjų nacionalinių pajamų. Nors šis įsipareigojimas nėra minimas ilgalaikiuose valstybės strateginio planavimo dokumentuose (kaip NPP), jis yra įtrauktas į XVIII Vyriausybės programos įgyvendinimo planą bei vystomojo bendradarbiavimo tarpinstitucinį veiklos planą 2019–2021 metų laikotarpiui.¹⁵⁰ Už šio įsipareigojimo įgyvendinimą atsakinga Užsienio reikalų ministerija, kuri patvirtino, jog Lietuva sieks išlaikyti 0,33 proc. rodiklį po 2030 m. Pagal URM, EPBO ir Europos Komisijos duomenis, šiuo metu Lietuva šiek tiek atsilieka nuo numatytų tikslų (2019 m. ir 2020 m. buvo numatyta skirti 0,14 ir 0,15 proc. BNP, atitinkamai; buvo skirta 0,13 proc.; 2021 m. numatyta skirti ne mažiau kaip 0,16 proc.).¹⁵¹

2.2.1.1.4 MTEP finansavimas

Pagal 2020 m. EK komunikatą „Nauja Europos mokslinių tyrimų ir inovacijų erdvė (EMTE)“, Lietuva yra įsipareigojusi skirti 5 proc. nacionalinio viešojo MTEP finansavimo bendroms programoms ir Europos partnerystėms (iki 2030 m.) ir iki 2025 m. padidinti investicijas į MTEP 50 proc.¹⁵² Šis įsipareigojimas iš dalies atspindi Vyriausybės programoje bei ŠMSM 2021–2023 m. strateginiame veiklos plane, kur jį atspindi bendras uždavinys „Užtikrinti tarptautinių Lietuvos susitarimų ir įsipareigojimų MTEP srityje vykdymą bei dalyvavimą tarptautinėse MTEP programose“.¹⁵³ Visgi, ministerijos aktualioje SVP eilutėje numatyta ta pati finansavimo

146. Europos Komisija, „Komisijos Komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Europos Ekonomikos Ir Socialinių Reikalų Komitetui Ir Regionų Komitetui. Junglumas – Bendrosios Skaitmeninės Rinkos Pagrindas. Kelias į Europos Gigabitinę Visuomenę,“ COM(2016) 587 š (2016), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016DC0587&qid=1604996360239&from=EN>.

147. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Dėl 2021–2030 metų Nacionalinio pažangos plano patvirtinimo.

148. Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija, „Išankstinis ES Fondų Investicijų į Skaitmeninio Junglumo Gerinimo Veiklą 2021–2027 m. Finansavimo Laikotarpiu Vertinimas,“ Vertinimo ataskaita (Vilnius, 10 2020), https://www.esinvesticijos.lt/media/force_download/?url=/uploads/main/documents/docs/114584_2f6144c63059b4a3bed8f175b2682f1a.pdf.

149. Europos Komisija, „Skaitmeninės Ekonomikos Ir Visuomenės Indeksas (DESI). 2019 m. Šalies Ataskaita. Lietuva“ (Briuselis: Europos Komisija, 2019), <https://ivpk.lrv.lt/uploads/ivpk/documents/files/DESI2019LANGLithuania.pdf>.

150. Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija, „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės Programos Nuostatų Įgyvendinimo Plano Patvirtinimo“ (2021), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/f71cc1f47b7111eb9fc9c3970976dfa1?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=fd23412b-72ae-4c56-afab-491c76577913>; Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Dėl Vystomojo Bendradarbiavimo Tarpinstitucinio Veiklos Plano Patvirtinimo,“ Pub. L. No. 937 (2016), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/728ed9a083e611e6a0f68fd135e6f40c/asr>.

151. „Statistika | Oficiali Parama Vystymuisi | Lietuvos Vystomasis Bendradarbiavimas,“ Orange Projects, n.d., <https://orangeprojects.lt/lt/oficiali-parama-vystymuisi/statistika>.

152. Europos Komisija, Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui. Nauja Europos mokslinių tyrimų ir inovacijų erdvė (EMTE).

153. Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, „Lietuvos Respublikos Švietimo, Mokslo Ir Sporto Ministerijos 2021–2023 Metų Strateginis Veiklos Planas,“ April 1, 2021, [https://www.smm.lt/uploads/documents/Administracine%20informacija/planavimo%20dokumentai/org_%C5%A0MSM%20SVP%202021\(nauja%20red_\)_pdf_2021-08-05.pdf](https://www.smm.lt/uploads/documents/Administracine%20informacija/planavimo%20dokumentai/org_%C5%A0MSM%20SVP%202021(nauja%20red_)_pdf_2021-08-05.pdf).

suma. 2022 m. ŠMSM tikisi parengti nacionalinį EMTE įsipareigojimų įgyvendinimo planą; įgyvendinimui numatomas finansavimas pagal Europos ekonomikos gaivinimo programą.¹⁵⁴

2.2.1.2. Antroji įsipareigojimų grupė

Antrajai grupei priskiriami neterminuoti arba nuolatinio pobūdžio tarptautiniai įsipareigojimai. Dalis į šią grupę patenkančių įsipareigojimų pasižymi reguliariu jų įgyvendinimo vertinimu, po kurių valstybės kalibruoja tolesnius trumpojo, vidutinio ir ilgojo laikotarpio įgyvendinimo tikslus (pvz., įsipareigojimai mažinti skurdą, kolektyvinės gynybos pajėgumų planavimo įsipareigojimai ir kt.). Į šią grupę taip pat įtraukti nuolatinio pobūdžio įsipareigojimai užtikrinti žmogaus teisių apsaugą bei atominės energetikos saugą. Galiausiai, šiai grupei taip pat priskiriami įsipareigojimai mokėti narystės mokesčius tarptautinėms organizacijoms ar dalyvauti mokslinės infrastruktūros vystymo konsorciuose. Konkretūs įsipareigojimai, už jų įgyvendinimą atsakingos institucijos ir juos atspindintys ilgalaikiai strateginiai planai detalizuojami žemiau.

2.2.1.2.1 Neterminuoto įgyvendinimo įsipareigojimai su reguliariu progreso vertinimu

Šiai grupei priskiriami ilgalaikiai ir kompleksiški neterminuoti įsipareigojimai, kurių konkretūs parametrai (tikslai, uždaviniai, rodikliai) yra nuolat atnaujinami ir koreguojami reguliarių vertinimų metu.

Konkrečiau, į šią grupę patenka Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) įsipareigojimai įvairiose socialinės politikos srityse siekiant įgyvendinti Europos socialinėje chartijoje, JT specializuotų komitetų baigiamosiose pastabose, bei Tarptautinės darbo organizacijos konvencijoje nustatytus įsipareigojimus, įskaitant skurdo mažinimą, lyčių lygybės užtikrinimą, teisės į tinkamą būstą užtikrinimą, neįgaliųjų teisių užtikrinimą, lygias atlygio už darbą užtikrinimą ir kt. (iš viso 37 įsipareigojimai). Kaip ir kitų šiuos tarptautinius susitarimus ratifikavusių valstybių, Lietuvos pažanga šių įsipareigojimų įgyvendinimo atžvilgiu yra vertinama kas 4 metus; įsipareigojimai pagal Tarptautinės darbo organizacijos konvenciją vertinami kas 3 metus.

Konkretūs tikslai ir uždaviniai, atitinkamai, yra reguliariai atnaujinami ir planuojami trumpuoju laikotarpiu. Pvz., 2019 m. Europos socialinių teisių komiteto nacionalinėje ataskaitoje pažymima, jog Lietuva neatitinka Europos socialinės chartijos nuostatų penkiose srityse, įskaitant tinkamo vaikų skurdo mažinimą ir teisės į būstą užtikrinimą; šios pastabos sąlygoja trumpojo laikotarpio SADM darbotvarkę.¹⁵⁵ Lietuva taip pat įsipareigojusi reguliariai pateikti atsakingoms tarptautinėms organizacijoms detalią informaciją atitinkamoje politikos srityje.

Į šią įsipareigojimų grupę taip pat patenka Krašto apsaugos ministerijos (KAM) įsipareigojimai planuoti nacionalinius gynybos pajėgumus pagal NATO ir ES gynybos pajėgumų planavimo procesų numatytus tikslus ir uždavinius. Šie procesai yra nenutrūkstami; kiekvienas proceso tikslas trunka 4 metus; pajėgumų vystymo tikslai numatomi trumpuoju, vidutiniu ir ilgoju laikotarpiais. Dėl savo prigimties, šie dokumentai yra riboto prieinamumo.

2.2.1.2.2 Nuolatinio pobūdžio įsipareigojimai

Į šią grupę patenka specializuotų Lietuvos Respublikos valdžios institucijų, agentūrų įsipareigojimai prižiūrėti jų kuriojamą politikos sritį pagal sutartus tarptautinius standartus. Šie įsipareigojimai savo prigimtimi yra neterminuoti: jų įgyvendinimas suponuoja nuolatinį tam tikrų standartų atitikimą ar reguliarių veiklų vykdymą. Pvz., šiai grupei įsipareigojimai taikyti vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės, etninės tapatybės, lyties, ar neįgalumo, už kurių įgyvendinimą ir įgyvendinimo stebėseną nacionaliniu lygiu atsakinga Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (LGKT). Vykdydama šių įsipareigojimų įgyvendinimą Lietuvoje, LGKT reagoja tiek į konkrečius atvejus (remiantis patvirtintais tarptautiniais standartais ir taisyklėmis) bei bendrą valstybės progresą (remiantis kasmet rengiamais tarptautiniais indeksais, pvz., Europos lyčių lygybės instituto (EIGE) lyčių lygybės indeksu). 2020 m. EIGE indekse pažymima, jog Lietuva nuo ES vidurkio atsilieka net 11.6 balų (56.3 ir 67.9, atitinkamai, iš 100 galimų), o bendras nacionalinis vertinimas per dešimt metų padidėjo vos 1.4

154. Tiesioginė komunikacija su ataskaitos autoriais.

155. Council of Europe, "European Social Charter. European Committee of Social Rights. Conclusions 2019. Lithuania," March 2020, <https://rm.coe.int/rapport-ltu-en/16809cfbca>.

balais. Atitinkamai, Lietuva šiuo metu užima 23 (iš 28) poziciją ES sudėtyje (įskaitant Jungtinę Karalystę); per dešimt metų, Lietuvos reitingas nukrito keturiomis pozicijomis.¹⁵⁶

Kitas šiai grupei priskiriamas įsipareigojimas – Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija (VATESI) įsipareigojimai užtikrinti atominės energetikos saugą, informacijos sklaidą, atominių atliekų tvarkymą. Šių įsipareigojimų įgyvendinimas vertinamas kasmetinių Tarptautinės atominės energijos agentūros (TATENA) misijų metu. 2020 m. lapkričio 16 – gruodžio 2 d. vykusios branduolinės ir radiacinės saugos reglamentavimo ir priežiūros sistemos vertinimo pakartotinės misijos metu pažymėta, jog Lietuva įgyvendino 26 iš 27 rekomendacijų ir 31 iš 32 pasiūlymų, pateiktų 2016 m. misijos metu.¹⁵⁷

2.2.1.2.3 Dalyvavimo ir narystės įsipareigojimai

Šiai grupei priskiriami įsipareigojimai, ateinantys su tarptautinių organizacijų ir/ ar susitarimų dalyvio ar nario statusu. Konkrečiau, į šią grupę patenka Užsienio reikalų ministerijos (URM) įsipareigojimai mokėti narystės mokesčius tarptautinėms organizacijoms, taip pat kuruoti pasirengimą ES Tarybos pirmininkavimui 2026 m. Į šią grupę taip pat patenka ŠMSM įsipareigojimai dalyvauti mokslinės infrastruktūros plėtros konsorciumuose ir kitose tarptautinėse mokslo plėtros organizacijose (pvz. CERN). Verta pažymėti, jog Lietuva iki 2018 m. patekdavo į JT sudaromus valstybių, kurios vėluoja sumokėti privalomus narystės mokesčius arba turi su jais susijusių skolų, sąrašus. Kaip pažymima URM 2021-2030 m. strateginės plėtros programos pagrindime, negebėjimas laiku sumokėti privalomų įnašų pakenkė Lietuvos reputacijai ir sukėlė oficialių įspėjimų ir sankcijų grėsmę.¹⁵⁸

2.2.2. JT DVT darbotvarkė ir Lietuva

Po 2015 m. parengtuose Lietuvos strateginio planavimo dokumentuose – nuo aukščiausio lygio ir horizontalių, tokių kaip NPP, iki ašinių programų, kaip valstybinė eismo saugumo programa „Vizija – Nulis“¹⁵⁹ – taip pat siekiama atsižvelgti ir į JT DVT, kurie atspindi vadinamąją „valdymo tikslais“ strategiją. JT DVT darbotvarkėje iki 2030 m. numatyti 17 tarpusavyje susijusių tikslų, juos konkretizuojantys 169 uždaviniai ir 247 rodikliai pažangai matuoti.¹⁶⁰ Įgyvendinimo pažanga stebima trimis lygiais: nacionaliniu, regioniniu ir pasauliniu; stebėsenos pagrindas – savanoriškai JT valstybių teikiamos nacionalinės ataskaitos.

Jungtinių Tautų Darnaus vystymosi tikslai iki 2030 m.¹⁶¹

1. Panaikinti visų formų skurdą;
2. Panaikinti badą, užtikrinti apsirūpinimą maistu ir geresnę mitybą, skatinti darnų žemės ūkį;
3. Užtikrinti sveiką gyvenimą ir skatinti visų amžiaus grupių gerovę;
4. Užtikrinti visaapimančią ir lygiavertę kokybišką švietimą ir skatinti visą gyvenimą trunkantį mokymąsi;
5. Pasiiekti lyčių lygybę ir įgalinti moteris ir mergaites;
6. Užtikrinti visiems vandens prieinamumą, darnų valdymą ir sanitariją;
7. Užtikrinti visiems prieigą prie prieinamos, patikimos, darnios ir modernios energijos;
8. Skatinti tvarų, visaapimančią ir darnų ekonominį augimą, produktyvų idarbinimą ir tinkamą darbą;
9. Plėtoti atsparią infrastruktūrą, skatinti visa apimančią ir darnią industrializaciją ir skatinti inovacijas;
10. Sumažinti nelygybę valstybėse ir tarp valstybių;
11. Padaryti miestus ir žmonių apgyventas vietas saugias, atsparias ir darnias;
12. Užtikrinti darnaus vartojimo ir gamybos modelius;

156. EIGE, „Gender Equality Index 2020: Lithuania,” Gender Equality Index (Vilnius: European Institute for Gender Equality, October 28, 2020), <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2020-lithuania>.

157. Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija, „Tarptautinės Vertinimo Misijos,” VATESI, accessed September 8, 2021, <http://www.vatesi.lt/index.php?id=562>.

158. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, „2021–2030 m. Užsienyje Matomos Ir Įtakingos Lietuvos Plėtros Programos Pagrindimas,” June 2021, <https://urm.lt/default/lt/ministerija/veikla/planavimo-dokumentai/uzsienyje-matomos-ir-itakingos-lietuvos-pletros-programa>.

159. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, „Valstybinė eismo saugumo programa „Vizija – Nulis““. 2020. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/b19a3030517f11eaac56f6e40072e018?jfwid=w9nkotsen>. Pažymėtina, jog ši programa taip pat vykdo trumpesnio laikotarpio įsipareigojimus pagal ES eismo saugumo programas.

160. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, „Darnus vystymasis ir Lietuva,” Aplinkos ministerija, July 19, 2021, <http://am.lrv.lt/lt/veiklos-irity-1/es-ir-tarptautinis-bendradarbiavimas/darnus-vystymasis/darnus-vystymasis-ir-lietuva>; Valstybės kontrolė, „Lietuvos Pasirengimas Įgyvendinti Darnaus Vystymosi Tikslus,” Vertinimo ataskaita (Vilnius, June 29, 2021), <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Product/24007>.

161. Pagal Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, „Darnus vystymasis ir Lietuva.”

13. Imtis skubių kovos su klimato kaita ir jos padariniais veiksmy;
14. Išsaugoti ir darniam vystymui naudoti vandenynų ir jūrų išteklius;
15. Saugoti, atkurti, skatinti darnų žemės ekosistemų naudojimą, darniai valdyti miškus, kovoti su dykumėjimu, sustabdyti žemės degradaciją, sustabdyti biojvairovės praradimą;
16. Skatinti taikias visuomenes darniam vystymuisi, užtikrinti prieigą prie teisingumo visiems ir sukurti efektyvias, atskaitingas visų lygių institucijas;
17. Stiprinti vystymosi darbotvarkės įgyvendinimo priemonės ir pagyvinti globalią partnerystę darniam vystymuisi.

Pagal bendrinį visų DVT įgyvendinimo indeksą, 2021 m. Lietuva užėmė 31-ąją vietą (płg., Estija – 10, Latvija – 22, Lenkija – 15).¹⁶² 2018 m. Lietuva užėmė 36-ąją vietą (Estija – 16, Latvija – 27, Lenkija – 32). Nors Lietuvos pozicija bendrajame indekse išaugo, atskirų DVT vertinimas lyginant su 2018 m. suprastėjo. Tokią situaciją sąlygoja tai, jog sudarant 2018 m. indeksą Lietuva buvo priskiriama prie mažiau išsivysčiusių Rytų Europos ir Centrinės Azijos šalių grupės ir jai buvo taikomi žemesni DVT reikalavimai.¹⁶³ Lietuvai įstojus į EPBO, ji priskiriama prie labiausiai išsivysčiusių valstybių ir jai taikomi aukščiausi DVT įgyvendinimo reikalavimai. Atitinkamai, nors 2018 m. Lietuva buvo laikoma įgyvendinusi 1-ąją ir 4-ąją DVT, 2021 m. vertinime pažymima, jog skurdo mažinimo srityje „išlieka iššūkių“, o kokybiško švietimo srityje „išlieka reikšmingų iššūkių“.¹⁶⁴ Šiuo metu Lietuvoje įgyvendintu laikomas tik 15-asis DVT (žemės ekosistemos).

2021 m. DVT indeksas taip pat leidžia įvertinti Lietuvos DVT įgyvendinimo perspektyvas. Pagal indekse pateikiamą vertinimą, nekintant aplinkybėms, dabartinė Lietuvos vykdoma politika leistų įgyvendinti dar keturis DVT; šešių DVT atžvilgiu matomas sąlyginis, tačiau jų įgyvendinimui nepakankamas progresas; keturių DVT įgyvendinimas stagnuoja, 13-ojo DVT atžvilgiu matoma regresija; 12-ojo DVT įgyvendinimo perspektyvai įvertinti nepakanka duomenų. Šios tendencijos detalizuojamos lentelėje Nr. 2 žemiau. Tarp konkrečių probleminių rodiklių (t.y., kur DVT konkretizuojanti užduotis laikytina neįgyvendinta ir padėtis blogėja) galima išskirti nutukimo paplitimą, nepakankamą MTEP finansavimą, GINI koeficiento augimą, senjorų skurdo lygį ir išskiriamo anglies dvideginio lygį.

4 lentelė. Lietuvos progresas DVT darbotvarkės atžvilgiu

DVT	Dabartinis įvertinimas	Tendencija
15: Darnus sausumos naudojimas	DVT įgyvendintas	DVT turėtų būti įgyvendintas
6: švarus vanduo ir sanitarinės priemonės	Išlieka iššūkių	DVT turėtų būti įgyvendintas
8: geros darbo vietos ir ekonomika	Išlieka iššūkių	DVT turėtų būti įgyvendintas
3: gera sveikata	Išlieka rimtų iššūkių	DVT turėtų būti įgyvendintas
16: taika ir teisingumas	Išlieka rimtų iššūkių	DVT turėtų būti įgyvendintas
1: skurdo panaikinimas	Išlieka iššūkių	Sąlyginis bet nepakankamas progresas
4: kokybiškas ugdymas	Išlieka rimtų iššūkių	Sąlyginis bet nepakankamas progresas
5: lyčių lygybė	Išlieka rimtų iššūkių	Sąlyginis bet nepakankamas progresas
7: atsinaujinanti ir prieinama energija	Išlieka rimtų iššūkių	Sąlyginis bet nepakankamas progresas
11: tvarūs miestai ir bendrijos	Išlieka rimtų iššūkių	Sąlyginis bet nepakankamas progresas
14: tvarūs vandenynai	Išlieka rimtų iššūkių	Stagnuoja
17: darnaus vystymosi partnerystė	Išlieka rimtų iššūkių	Stagnuoja
9: inovacijos ir gera infrastruktūra	DVT neįgyvendintas	Sąlyginis bet nepakankamas progresas
10: nelygybės sumažinimas	DVT neįgyvendintas	Stagnuoja

162. Sachs et al., *Sustainable Development Report 2021: The Decade of Action for the Sustainable Development Goals*.

163. Jeffrey D. Sachs et al., *SDG Index and Dashboards Report 2018* (New York: Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network (SDSN), 2018).

164. Sachs et al., *Sustainable Development Report 2021: The Decade of Action for the Sustainable Development Goals*, 296.

2: bado panaikinimas	DVT neįgyvendintas	Stagnuoja
13: klimato apsaugos veiksmai	DVT neįgyvendintas	Situacija prastėja
12: atsakingas išteklių naudojimas	DVT neįgyvendintas	Nėra informacijos

2021 m. birželį Valstybės kontrolės atliktame vertinime pabrėžiama, jog Lietuvos pasirengimas įgyvendinti DVT yra nepakankamas.¹⁶⁵ Problemų aptikta visuose valdysenos sistemos lygmenyse. DVT nėra nuosekliai integruotas į strateginio planavimo dokumentus, ypač savivaldybių lygmenyje. Nors NPP yra susietas su DVT darbotvarke, jame nustatyti rodikliai sudaro vos 15 proc. visų Lietuvos kontekste lokalizuotų DVT darbotvarkės rodiklių. 50 proc. DVT uždavinių nenumatyta viena koordinuojanti institucija (26 proc. uždavinių nėra nurodyta koordinuojanti institucija, 24 proc. – nurodyta daugiau nei viena), o tai sukuria neaiškumo dėl atsakomybės organizuojant uždavinių įgyvendinimą ir jo stebėseną. Bendrą DVT darbotvarkės įgyvendinimą koordinuojanti AM turi ribotus resursus tinkamai atlikti šią funkciją. Penktadaliui DVT uždavinių Lietuvoje nėra numatyti tinkami rodikliai, jų faktinės reikšmės nėra skaičiuojamos. Per 2016-2021 m., Lietuva pateikė vos vieną DVT įgyvendinimo ataskaitą. Lietuva neturi valstybinio lygmens visuomenės informavimo dėl DVT plano; suinteresuotos šalys buvo įtraukiamos tik fragmentiškai, tikslinių tarpinstitucinių darbo grupių posėdžių metu, tačiau nuolatinis dialogas nebuvo vystomas, jam reikalingi instituciniai formatai neišvystyti.

Dabartinės faktinės atskirų DVT įgyvendinimo tendencijos ir nepakankamas Lietuvos pasirengimas įgyvendinti DVT darbotvarkę kelia grėsmę, jog Lietuvai nepavyks pasiekti savo įsipareigojimų. Atsižvelgiant į tai, jog 2016-2020 m. Lietuva niekada nebuvo aukščiau 30-osios vietos bendrame DVT reitinge, kyla grėsmė, jog Lietuva taip pat neįgyvendins ir nacionalinio tikslo iki 2030 m. patekti į DVT darbotvarkės lyderių dvidešimtuką. Už šių grėsmių slypi fundamentalesnė rizika, jog Lietuva neužtikrins tvariai valstybės raidai reikalingų sąlygų. Tokia perspektyva pabrėžia poreikį sutelkti daugiau dėmesio į DVT darbotvarkės įgyvendinimą.

2.3. Apibendrinimas

Apibendrinant esamos situacijos ir ilgalaikių tarptautinių Lietuvos įsipareigojimų analizę, galima padaryti šias išvadas:

1. STEAP prieiga paremta ligšiolinių tendencijų analizė leidžia prognozuoti, jog
 - a. Visuomenės ir vertybių srityje, stiprėjančios senėjimo ir įvairialypių nelygybių tendencijos ateityje gali sąveikauti su besitęsiančia visuomenės vertybių kaita, tiek individualių teisių bei laisvių, tiek socialinio teisingumo klausimų atžvilgiu.
 - b. Mokslo, technologijų ir inovacijų srityje Lietuva pasižymi netolygiais pajėgumais. Sąlyginai žemas inovacijų potencialas, nepakankamas MTEP finansavimas ir žemas darbuotojų IRT skaičius ilgai gali sumažinti teigiamą Lietuvos stiprybių technologijų srityje poveikį bendrai valstybės raidai.
 - c. Ekonomikos srityje Lietuvai būtina suderinti dvi transformacijos dimensijas – persiorientuoti į inovatyvią skaitmeninę bei tvarią sidabrinę ekonomiką. Nors Lietuva turi potencialo įgyvendinti šį dvilypį perėjimą, šalies ekonomika yra pažeidžiama trumpojo laikotarpio išorinės aplinkos rizikų bei vidinės aplinkos sąlygojamų barjerų kaitai (pvz., šešėlinės ekonomikos).
 - d. Aplinkos politikos srityje, ambicinga tarptautinė (pirmiausia, ES) darbotvarkė kuria poreikį Lietuvai stiprinti savo klimato kaitos valdymo, bioįvairovės skatinimo ir ypač, žiedinės ekonomikos politiką. Nors Lietuva turi pakankamai geras galimybes įgyvendinti klimato transformaciją, šiam tikslui reikalingas „žaliosios“ politikos principų įtraukimas į valstybės institucijų veiklą visais valdžios lygmenimis bei integruota klimato kaitos valdymo politika aukščiausiu nacionalinės valdžios lygiu.
 - e. Valdysenos ir saugumo srityse Lietuvai svarbu stiprinti demokratijos atsparumą. Valstybės viduje šiuo atžvilgiu svarbiausia stiprinti šalies socialinį kapitalą, pasitikėjimą institucijomis ir

165. Valstybės kontrolė, „Lietuvos Pasirengimas Įgyvendinti Darnaus Vystymosi Tikslus.“

visuomenės grupių įsitraukimą į valdymo procesus. Tarptautinėje aplinkoje siektina, jog Lietuvos veikimą įgalinančios ir Lietuvai saugumą užtikrinančios tarptautinės institucijos ir organizacijos prisitaikytų prie naujų saugumo iššūkių, neapleidžiant dėmesio ilgalaikėms tradicinėms grėsmėms nacionaliniam saugumui. Lietuvai, šiuo atžvilgiu, būtina išplėsti savo užsienio politikos veikimo lauką neapleidžiant ilgalaikių prioritetų Rytų Europos regione.

2. STEAP prieiga parodo, jog esminiai išorinės aplinkos veiksniai, sąlygojantys Lietuvos raidą, sąveikauja tarpusavyje ir turi būti vertinami kompleksiskai.
3. Lietuvą saistantys tarptautiniai įsipareigojimai informuoja valstybės strateginio planavimo dokumentus, skatina politikos kryptingumą ir nuoseklumą.
4. Konkretus tarptautinių įsipareigojimų poveikis ilgalaikės Lietuvos raidos strateginiams planams priklauso nuo įsipareigojimų pobūdžio:
 - a. Įsipareigojimams, kurie atliepia fundamentalias transnacionalines problemas ir reikalauja tolygaus ir aktyvaus visų valstybių įsitraukimo (pvz., klimato kaitos valdymas, junglumo plėtra) ir yra įtvirtinti ES direktyvose ar reglamentuose, būdingi konkretūs kiekybiniai rodikliai ir aiškiai apibrėžti terminai. Atitinkamai, šių įsipareigojimų nuostatos yra tiesiogiai integruojamos į strateginio planavimo dokumentus, siekiant jų įgyvendinimo rengiamos analitinės studijos, numatyti specialūs nacionaliniai veiksmų planai ir stebėsenos sistemos.
 - b. Neterminuoto ar nuolatinio pobūdžio įsipareigojimams būdingi specialūs, nacionaliniu lygiu reguliariai pateikiami rekomendacijų dėl įgyvendinimo rinkiniai, kurie atsižvelgia tiek į kiekybinius, tiek į kokybinius rodiklius. Atitinkamai, šių įsipareigojimų įtraukimas į strateginio planavimo dokumentus yra dvilypis: ilgalaikiuose dokumentuose pažymimas nuolatinio įsipareigojimo faktas, tačiau konkretūs įsipareigojimo įgyvendinimui reikalingi žingsniai įtraukiami į trumpesnio laikotarpio strateginio planavimo dokumentus, atsižvelgiant į konkrečias už įsipareigojimo stebėseną atsakingos organizacijos pastabas (pvz., gynybos pajėgumų vystymas koordinuojant NATO sudėtyje, Europos socialinės chartijos įsipareigojimų vykdymas).
5. Nepaisant pozityvaus tarptautinių įsipareigojimų poveikio skatinant strateginio planavimo kultūrą ir ilgalaikės valstybės strategijos kryptingumą, Lietuvos įsipareigojimų vykdymas nėra nuoseklus, kai kuriose srityse prognozuojamas įsipareigojimų nesilaikymas. Konkrečiai:
 - a. Lietuvai ir toliau išlieka grėsmė neįgyvendinti įsipareigojimų sumažinti išmetamų ŠESD kiekių transporto srityje.
 - b. Atsižvelgiant į įsipareigojimą 2030 m. skirti 0.33 proc. bendrų nacionalinių pajamų OPV, Lietuva nepakankamai greitai didina OPV skiriamo finansavimo apimtį.
 - c. Lietuva kelerius metus (iki 2018 m.) negebėjo laiku mokėti privalomų narystės JT įnašų.
 - d. Lietuva nėra išvysčiusi tinkamos nacionalinės sistemos įgyvendinti „valdymo tikslais“ strategija grįstos DVT darbotvarkės, kuri reikalauja aktyvaus valstybės įsitraukimo visais valdžios lygmenimis, aiškių stebėsenos mechanizmų ir efektyvios suinteresuotų šalių įtraukimo sistemos.

3. Išvados ir rekomendacijos

Eil. Nr.	Vertinimo rezultatai	Išvados ir rekomendacijos	Rekomendaciją įgyvendinanti institucija
1.	<p>Bendrai, Lietuvos valstybės situacija vertintina kaip „iš esmės gera“, padaryta pažanga pagrindinėse raidos kryptyse. Visgi pagal konkrečius užsibrėžtus rodiklius, atlikus valstybės pažangos strategijos „Lietuva 2030“ rezultatyvumo tarpinį vertinimą, paaiškėjo, kad nepavyko pasiekti didžiosios daugumos 2020 metais užsibrėžtų pasiekti tarpinių tikslų. Tai lėmė tam tikras įgyvendinimo proceso neapibrėžtumas, „minkštos“ strategijos ir ją įgyvendinančių žemesnio strateginio planavimo dokumentų sąsajos, strateginio disciplinotumo trūkumas, galbūt ne iki galo pamatuoti ambicingi tikslai (iki 2030-ųjų patekti tarp 10 pažangiausių ES šalių pagal šešis rodiklius), strateginio planavimo sistemos sudėtingumas bei politiniai veiksniai. Be to, išryškėjo tam tikras vidinis strategijos prieštaravimas – viena vertus, tai vizijinio pobūdžio dokumentas, orientuotas į kokybinę visuomenės transformaciją, iš kitos pusės – jis orientuotas į konkrečius iš dalies sintetinius rodiklius, apimančius visuomeninius bei institucinius veiksnius, kurie kinta ypač lėtai.</p>	<p>Ekspertų vertinimu, „Lietuva 2030“ strategijos įgyvendinti jau nepavyks, be to, reikšmingai kinta išorės aplinkos veiksniai, prie kurių prisideda tarptautiniai įsipareigojimai, darantys įtaką Lietuvos politinei darbotarkei. Todėl atrodo pagrįsta rengti kokybiškai naują valstybės pažangos strategiją. Ilgalaikei strategijai būtini elementai – ne tik vizija ir vertybės, bet ir išsami analizė ir įrodymai, suinteresuotų šalių įtraukimas ir įgyvendinimo gebėjimai.</p>	Vyriausybės kanceliarija
2	<p>Vertinant strategijos rengimo procesą, paaiškėjo, kad tuo pat metu (2011-2012 m.) buvo keičiama ir pati strateginio planavimo metodika. Todėl kito rengimo prieiga: akcentuojamas <i>plačiosios visuomenės, socialinių partnerių ir politinių partijų susitarimas</i>, atsisakyta plačios išorės aplinkos analizės. Strateginiam mąstymui apie valstybės ateitį sutelktos platesnės intelektualinės pajėgos, išskirti aiškūs prioritetai – neabejotinos šios strategijos stiprybės. Kita vertus, akivaizdu, kad suinteresuotų šalių įtraukimas ir pasiektas konsensusas nebuvo pakankamas, nebuvo užtikrinti tinkami strategijos įgyvendinimo stebėsenos ir peržiūros mechanizmai, reaguojant į aplinkos pokyčius.</p>	<p>Rengiant naująją strategiją, numatyti konkrečius už „Lietuva 2050“ stebėseną ir pažangos vertinimą atsakingus strateginio valdymo sistemos dalyvius, atsižvelgiant į naujausias EBPO rekomendacijas.</p> <p>Nustatyti aiškų naujos strategijos peržiūros ir adaptacijos procedūras.</p>	Vyriausybės kanceliarija
3	<p>„Lietuva 2030“ pažangos tikslai formuluojami per tris konceptualius sumanios visuomenės, sumanios ekonomikos ir sumanaus valdymo pjūvius. Vadovaujantis šiomis kategorijomis</p>	<p>Rengiant naująją valstybės pažangos strategiją, apibrėžus pagrindines problemas ir spręstinus klausimus, atlikti metodologiškai nuoseklią</p>	Vyriausybės strateginės analizės centras

	<p>atlikta ir pažangos strategiją lydinti esamos situacijos analizė. Šiame tyrime plačiau neanalizuoti strategijos turinio, tikslų tinkamumo aspektai, labiau susitelkiant į metodologinius klausimus. Šiuo požiūriu, atsižvelgiant į ilgą strategijos galiojimo laikotarpį, galime teigti, jog rengiant strategiją nebuvo tinkamai įvertintas galimas ilgalaikių tendencijų, išorės veiksnių poveikis.</p>	<p>analizę: ne tik esamos situacijos, bet ir tendencijų bei tikėtinų ateities situacijų, jų priežastinių veiksnių vertinimą, taip pat tarptautinės aplinkos vertinimą.</p>	
4.	<p>Atlikus esamos situacijos analizę, išryškėjo tokios pagrindinės probleminės sritys: Lietuvos depopuliacijos, senstančios visuomenės tendencijos; atsiliekama nuo ES vidurkių pagal bendrą, taip pat sveiko gyvenimo trukmę. Nors „Lietuva 2030“ orientavosi į sumanią visuomenę ir sumanią ekonomiką, investicijos į MTEP 2019 m. siekė tik 1 proc. nuo BVP. Nedidelis Lietuvos inovacinis potencialas, pagal skaitmeninės visuomenės ir ekonomikos indeksą (DESI), ES esame per vidurį. Ekonomikoje didžiausią vertę kuria paslaugų sektorius, išlieka didelis pramonės vaidmuo, tačiau joje vis dar dominuoja žemos ir žemos-vidutinės technologijų sektoriai. Būdingo agrarinio kraštovaizdžio būklė yra prastėjanti dėl vykstančio nuolatinio žemės ūkio intensyvėjimo, matomas ekologinis deficitas. Tarptautinių institucijų vertinimu, prastėja demokratijos būklė šalyje, itin žemas Lietuvos socialinio kapitalo subindekso vertinimas. Lietuvoje labiau vyrauja išlikimo ir sekuliaros vertybės. Pastaraisiais metais šalia naujų iššūkių saugumui (kibernetinės atakos, pandemija ir kt.), didžiausių valstybei kylančių grėsmių šaltiniai išlieka tie patys (Rusija, Baltarusija).</p>	<p>Vieni pirmųjų klausimų, į kuriuos rekomenduojama atsakyti strategijos rengime: probleminių ir spęstinių klausimų nustatymas. Atlikus išsamią ir kompleksiską analizę, apibrėžti valstybės raidos viziją ir strategines veiksmų kryptis.</p>	<p>Vyriausybės kanceliarija</p>
5.	<p>Įvertinus Lietuvos galimybes įgyvendinti savo ilgalaikius tarptautinius įsipareigojimus, išryškėjo poreikis stiprinti valstybės institucijų ir suinteresuotų šalių įtraukimą į DVT darbotvarkę visais valdžios lygmenimis bei užtikrinti efektyvią DVT darbotvarkės įgyvendinimo stebėsenos sistemą.</p>	<p>Atlikti už DVT darbotvarkės koordinavimą atsakingos AM funkcijų peržiūrą, siekiant įvertinti, ar dabartinė institucinė sąranga yra optimali DVT įgyvendinimui.</p> <p>Užtikrinti, jog Lietuvoje lokalizuotiems DVT uždaviniams yra numatyta koordinuojanti institucija, išmatuojami rodikliai ir įgyvendinimo priemonės, numatančios tinkamą suinteresuotų šalių įtraukimą.</p>	<p>Vyriausybė, Aplinkos ministerija</p>

4. Priedai

Priedas A: Informantų sąrašas

1. Alfredas Bumblauskas
2. Viktoras Butkus
3. Inga Antanaitė
4. Andrius Kubilius
5. Raimondas Kuodis
6. Ilja Laurs
7. Eligijus Masiulis
8. Deividas Matulionis
9. Sigitas Mitkus
10. Arminta Saladžienė
11. Jurgita Šiugždinienė
12. Nerijus Udrėnas
13. Ramūnas Vilpišauskas

Priedas B: Tarpiniai „Lietuva 2030“ pažangos rodikliai

RODIKLIAI	REIŠMĖ		VIETA (REIŠMĖ)			
	ES27 VIDURKIS	LT	2009 / 2010 m.	2020 m.		2030 m.
VIZIJOS ĮGYVENDINIMO RODIKLIAI				Planas	Užimama vieta	
Gyvenimo kokybės indeksas <i>International Living, 2011</i>	71 balas iš 100	68 balai iš 100	23 vieta ES	15 vieta ES	12 vieta ES	ne žemesnė negu 10 vieta ES
Laimės indeksas <i>Gallup World Poll</i> tyrimas (apibendrinti 2005–2009 duomenys)	39 proc. („laimingų žmonių“)	25 proc.	20 vieta ES	15 vieta ES	18 vieta ES	ne žemesnė negu 10 vieta ES
Demokratijos indeksas <i>Economist Intelligence Unit, 2011</i>	7,96	7,24	22 vieta ES	15 vieta ES	22 vieta ES	ne žemesnė negu 10 vieta ES
Darnios visuomenės indeksas <i>Sustainable Society Foundation, 2010</i> Darnios visuomenės indeksas neskaiciuojamas nuo 2010 m. Skaiciuojami lygeverčiai Žmogaus gerovės, Aplinkos gerovės ir Ekonominė gerovės indeksai.	6,68 balo	6,77 balo	13 vieta ES	10 vieta ES	Rodiklis nebeskaiciuojamas	ne žemesnė negu 7 vieta ES
Pasaulio konkurencingumo indeksas Pasaulio ekonomikos forumas, 2011–2012 Nuo 2017 m. Pasaulinis konkurencingumo indeksas 4.0	4,71	4,41	17 vieta ES	13 vieta ES	20 vieta ES 2019 m.	ne žemesnė negu 10 vieta ES
Globalizacijos indeksas <i>KOF Globalisation index, 2011</i>	82,82	73,64	25 vieta ES	15 vieta ES	21 vieta ES 2019 m.	ne žemesnė negu 10 vieta ES
SUMANI VISUOMENĖ						
Visuomenės dalis, mananti, kad vaizduotė yra viena iš svarbiausių savybių, kurią vaikas turi įgyti namuose Europos vertybių tyrimas, 2008	21 proc.	6 proc.	6 proc.	20 proc.	-	30 proc.
Mokinių, atitinkančių bent 3 (iš 6) mokymosi pasiekimų lygį, dalis Tarptautinis penkiolikmečių tyrimas (PISA), OECD 2009	skaitymas – 54,5 matematika – 54,1 gamtos mokslai – 56,5	skaitymas – 45,6 matematika – 47,7 gamtos mokslai – 54,1	skaitymas – 23 vieta ES matematika – 22 vieta ES gamtos mokslai – 18 vieta ES	bent 50 proc. visoms sritims	2018 m.: skaitymas – 49,5 matematika – 50,2 gamtos mokslai – 49,5	bent 55 proc. visoms sritims
Aukštųjų mokyklų reitingai Akademinis pasaulio universitetų reitingas (ARWU)	-	-	nė vienas Lietuvos universitetas nepatenka į geriausiųjų pasaulio	bent vienas Lietuvos universitetas tarp 500 geriausiųjų pasaulio universitetų	0 (VU 701–800)	bent vienas Lietuvos universitetas tarp 300 geriausiųjų pasaulio universitetų

RODIKLIAI	REIŠMĖ		VIETA (REIŠMĖ)			
	ES27 VIDURKIS	LT	2009 / 2010 m.	2020 m.	2030 m.	
			universitetų 500- ką			
30–34 metų asmenų, baigusių aukštąjį ar jam prilygintą mokslą, skaičius Eurostatas, 2010	33,6 proc.	43,8 proc.	8 vieta ES	ne žemesnė negu 8 vieta ES	2 vieta ES 2019 m. 57,8 proc.	ne žemesnė negu 8 vieta ES
Mokymasis visą gyvenimą Eurostatas, 2010	9,1 proc.	4 proc.	22 vieta ES	18 vieta ES	20 vieta ES 2019 m. 7,0 proc.	ne žemesnė nei 17 vieta ES
Visuomenės narių, kurie linkę dalyvauti vykdant kultūrinę meninę veiklą, dalis Kultūros ministerija	–	46 proc.	46 proc.	60 proc.	57,4 proc.	70 proc.
Pilietinės galios indeksas Pilietinės visuomenės institutas, 2010	–	35,5 balo	35,5 balo	50 balų	41,3 balo 2020 m.	60 balų
Visuomenės dalis, kuri labai didžiuojasi savo šalies tapatybe Europos vertybių tyrimas, 2008	46 proc.	23 proc.	23 proc.	50 proc.	-	60 proc.
Pajamų pasiskirstymo koeficientas (S80/S20) Eurostatas, 2010	4,8	7,3	27 vieta ES	15 vieta ES	25 vieta ES 2019 m. 6,44	ne žemesnė nei 15 vieta ES
Vidutinė sveiko gyvenimo trukmė (vyrai/moterys) Eurostatas, 2010	61,7	60,0	17–18 vieta ES	15 vieta ES	22 vieta ES 2019 m. 57,5	ne žemesnė nei 10 vieta ES
SUMANI EKONOMIKA						
Suminis inovacijų indeksas Inovacijų sąjungos švieslentė, 2010	0,465	0,227	25 vieta ES	15 vieta ES	19 vieta ES 2019 m.	ne žemesnė nei 10 vieta ES
Verslo aplinkos indeksas <i>Doing business</i> , 2012	–	9 vieta ES	9 vieta ES	ne žemesnė negu 5 vieta ES	4 vieta ES	pirma vieta Šiaurės ir Baltijos valstybių regione, ne žemesnė negu 3 vieta ES
Bendras vidaus produktas (BVP) vienam gyventojui, perkamosios galios standartais Eurostatas, 2010	100 proc.	57 proc.	24 vieta ES	15 vieta ES	16 vieta ES	ne žemesnė nei 10 vieta ES
Integracijos į užsienio rinkas indeksas Eurostatas, 2009	2,1 proc.	0,5 proc.	23 vieta ES	15 vieta ES	23 vieta ES 2017 m.	ne žemesnė nei 10 vieta ES
Naujų įmonių proc. nuo bendro įmonių skaičiaus <i>The World's Business School</i> INSEAD (2009–2010)	2,07 proc.	1,59 proc.	18 vieta ES	14 vieta ES	22 vieta ES	ne žemesnė nei 10 vieta ES
Verslo išlaidos MTEP (BVP procentais) Eurostatas, 2009	1,25 proc.	0,2 proc.	20 vieta ES	15 vieta ES	24 vieta ES 2019 m.	ne žemesnė nei 10 vieta ES

RODIKLIAI	REIKŠMĖ		VIETA (REIKŠMĖ)			
	ES27 VIDURKIS	LT	2009 / 2010 m.	2020 m.		2030 m.
Išduotų patentų skaičius 100 tūkst. gyventojų <i>The World's Business School</i> INSEAD (2009–2010)	1,9	1,04	26 vieta ES	15 vieta ES	25 ES 2017 m.	ne žemesnė nei 10 vieta ES
Universitetų ir verslo bendradarbiavimas Pasaulio ekonomikos forumas, 2010	4,3 balo	4,2 balo	14 vieta ES	12 vieta ES	13 vieta ES 2019 m.	ne žemesnė nei 10 vieta ES
Įmonių, dalyvaujančių tarptautiniuose inovaciniuose projektuose, skaičius Eurostatas, 2008	793,5	369	14 vieta ES	12 vieta ES	Rodiklis nebeskaičiuojamas	ne žemesnė nei 10 vieta ES
Išmetamų į atmosferą šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekis CO ₂ ekvivalentu mln. tonų BVP vienetai Europos aplinkos agentūra, 2010	3,49	3,51	12 vieta ES	10 vieta ES	15 vieta ES 2018 m.	ne žemesnė nei 7 vieta ES
SUMANUS VALDYMAS						
Valdymo efektyvumo indeksas <i>The World's Business School</i> INSEAD (2009–2010)	4,97	4,22	21 vieta ES	15 vieta ES	15 vieta ES	ne žemesnė nei 10 vieta ES
Aukšta reglamentavimo kokybė <i>The World's Business School</i> INSEAD (2009–2010)	5,98 balo	5,77 balo	17 vieta ES	13 vieta ES	16 vieta ES	ne žemesnė nei 10 vieta ES
Pasitikėjimas šalies institucijomis (pasitikinčių policija, valstybės tarnyba, parlamentu ir Vyriausybe vidurkis) Europos vertybių tyrimas, 2008	46 proc.	30 proc.	30 proc.	45 proc.	n/d	55 proc.
E. valdžios išvystymo indeksas Jungtinių Tautų e. valdžios tyrimas, 2010	0,6601	0,6295	15 vieta ES	13 vieta ES	11 vieta ES	ne žemesnė nei 10 vieta ES
Korupcijos suvokimo indeksas (<i>Transparency International</i>) <i>Corruption Perceptions Index</i> , 2011	6,3 balo	4,8 balai	19 vieta ES	15 vieta ES	14 vieta ES	ne žemesnė nei 10 vieta ES

Kuriame pamatus pagrįstiems ir
įžvalgiems viešosios politikos sprendimams